

Pepita *fűzetek*

Kamarás Klára

KAMARÁS KLÁRA

Pepita füzetek

Pepita füzetek
©Kamarás Klára

A címlap Kaskötő István munkája

ISBN 978-963-239-056-7

Révai Digitális Kiadó
1113 Budapest, Vincellér u. 46.
Tel.: 365 1063 Fax: 365 1064
info@konyvesinalo.hu
www.konyvesinalo.hu

Tartalom

Az első füzet.....5. oldal

A második füzet.....69. oldal

A harmadik füzet.....135. oldal

A negyedik füzet.....185. oldal

Az első füzet

1.

Mikor kezdődik az ember élete? Vitatják, hogy a születéskor, vagy a fogamzás pillanatában. Meg lehet állapodni benne, mint az időszámítás kezdetében.

Hol kezdődik az ember sorsa? Ez már igazán fogas kérdés. Mehetünk visszafelé az időben. A szülők, nagyszülők életében keressük a gyökereinket, vagy még távolabb, a család ködbevesző múltjában?

Egyesek családfáját számon tartja a történelem. VIII. Henrik összes feleségének származását ismerjük. Tele van a történelemkönyvek hátulja származási táblázattal.

Akkor kezdtem a magam eredetét keresni, mikor azt kaptuk házi feladatul, hogy mindenki készítsen családfát.

Apám anyja cselédlány volt, apja ismeretlen. Mindig úgy képzeltem, hogy magas, szőke, kékszemű férfi volt. Szép és nagyon okos. Hogy is lehetett volna másképp annak az ügyefogyott barna asszonynak, aki a nagyanyám, olyan fia, mint az apám!

Anyai ágon már messzebb jutottam. Sokat hallottam róla, mert a háború alatt mindenkinek igazolni kellett a származását, és ezek az adatok később is sokszor szóba kerültek. Svájci paraszt és fiumei kormányzó unokáit sodorta össze a sors anyai nagyszüleim házasságában.

Anyám szép volt, kedves és érzékeny. Simulékony természete miatt becézték Cicának. Már 18 éves korában eljegyezte egy Erdélyből áttelepült fiú. A vőlegény a II. világháború elején meghalt. Cica 10 évig gyászolta, és csak 28

évesen ment férjhez, apámhoz. Született egy fiúk és több gyereket nem is akartak. Már 36 éves volt, amikor én megszülettem. Nem vártak, nem akartak, de elfogadtak. Csak kamasz koromban jöttem rá, hogy valószínűleg én is Ratkó gyerek vagyok. Szüleim ezt soha nem sérelmezték. Szerettek.

Ratkó Anna egészségügyi minisztersége alatt rengeteg gyerek született, mert megtiltották az abortuszt. A kórházak nem győzték ellátni az anyákat. Édesanyám szülés után két napig feküdt a hideg folyósón egy tolókocsin, mert nem volt szabad ágy. Megfázott és valami reumás láz is elérte. Soha többé nem gyógyult meg teljesen. Mindig úgy éreztem, hogy az én életemért adta cserébe az egészségét. Apám orvostól orvosig, egyik kórházból, a másikba, szanatóriumokba vitte, de sehol nem tudták meggyógyítani. Végül a lakás rabja lett, évekig nem tudott otthonról kimozdulni.

Apám dolgozott és tanult, aztán otthon is dolgozott feketén, - ahogy már akkor is mondani szokták. El kellett tartania a négytagú családot, fizetni az orvost, gyógyszereket. Anyám gyógyszerfüggő lett. Ha receptre nem jutott hozzá, ismerősökön keresztül megszerezte magának, amiről azt hitte, hasznára válik. Az orvosok hiába figyelmeztették a mellékhatásokra. Ha apám nem adott pénzt az üdvöztető tabletákra, eladta a ruháit és minden nélkülözhető tárgyat, amire vevő jelentkezett. Varrógép, hegedű, képek a falról... Mindig azzal érvelt, hogy kicsi a lakás, kevés a hely, minden felesleges holmitól, lomtól meg kell szabadulni

Nekünk, gyerekeknek mindig, mindenünk megvolt. Nem láthatta rajtunk senki, hogy egy teljesen megrokkant anya nevel bennünket.

Anyám szelíd, kedves természetét a bátyám örökölte,

én inkább apám gyakorlati érzékét, talpraesettségét. Korán átláttam a helyzetünket. Ahol tudtam, segítettem. A tanulás nem okozott gondot, csak az érettségi előtti évben, amikor édesanyám utoljára kórházba került. Az orvos megmondta, hogy már csak pár hónapja van hátra. Apám egész nap dolgozott, bátyám egyetemi hallgató volt, tőlünk több mint 200 km-re. Otthon nem volt senki, aki állandóan anyám mellett legyen, vigyázzon rá, ellássa. A kórház sem volt igazán jó megoldás, mert ott csak egy volt a sok között. Láttam, mi történik. Odateszik az ételt, és ha nincs ereje enni, elviszik a tányért. Ha nem képes elővenni a fiókból a holmiját, fésületlen marad. Nem hagyhattam magára, hiszen az én életemért adta az egészségét! Minden reggel bementem hozzá, megmosdattam, megfésültem, megettettem, aztán rohantam, hogy beérjek az első órára. Tanítás után visszamentem hozzá, hogy egyen legalább valami keveset az ebédéből is. Otthon rám várt a takarítás, a mosógép, bevásárlás. Nem volt időm tanulni, és fáradt is voltam. Mindez olyan természetesen pergett, nem is gondoltam bele, de gyűlt az elégtelen az ellenőrzőmben. Senki nem kérdezte, hogy egy addig jeles tanuló hogyan állhat több tárgyból bukásra.

Behívták apámat. Nem tudom, mit mondott az osztályfőnökömnek, de év végén átengedtek mindenből.

Édesanyám mintha még a halálával is rajtam akart volna segíteni. Nyár végén ment el, hogy én az utolsó tanévben mindent bepótolhassak és legyen időm felkészülni az érettségire. Akkor fogadtam meg, hogy minden évemért, amit megérek, egy-egy szál szegfűt viszek a sírjára Halottak Napján. Mindig annyit, ahány éves vagyok.

2.

Az utolsó középiskolás évről alig tudok mit mondai. Tanultam. Minden hiányt bepótoltam. Másra nem maradt időm. Fekete ruhában jártam iskolába és nem is tudtam mást elképzelni magamon, pedig soha nem adtam addig a külsőségekre. Aztán ez is megoldódott az utolsó hetek programjai között.

Fényképezkedés az érettségi tablóhoz. Egyforma ruhában. Ekkor húztam először fehér matrózbólúzt a fekete garbó helyett. A ballagásra is úgy mentem már, mint a többi lány. A fekete ruhák a szekrény mélyére kerültek.

Elértem, amit terveztem, megvan a jeles érettségi bizonyítvány, és túl vagyok a felvételi vizsgán is. Már csak az eredményre kell várni. Nem izgulok miatta. Úgy érzem, sikerült. Magyar-orosz szakos leszek. Nem akarok én tanár lenni! Úgy tudom, újságíró is lehetek ilyen végzettséggel, de leginkább könyveket szeretnék írni, esetleg fordítani.

Apám azt mondja, pihenjek. Arra való ez a nyár. Én nem tudom, mit tegyek, nem találom a helyem. Amíg tele voltam gonddal, amíg szinte minden percemet be kellett osztanom, tudtam, hogy mit kell tennem. Most elbizonytalanodtam. Megyek az utcán és látom magam a kirakatok üvegében. Ez lennék én? Hosszú mézbarna hajam csillogva repdes körülöttem. A bőröm szinte hófehér. Csak a szemem környékét sminkelem. Felül egy kis kék, alul fehér, hogy ne látsszon, hogy még mindig karikás a szemem. Van már szempillafestékem is. Azt hiszem nagyon jól áll, mert utánam fordulnak, rám mosolyognak a férfiak. Valaki köszön.

Fogalmam sincs, ki lehet, de másnap, mikor újra látom, már megismerem.

Kivel tudnám ezeket az apró örömöket megbeszélni? Apámmal? Fáradtan és éhesen jön haza este. Szinte gyanakodva néz rám, és minden nap kérdezget, mit csináltam egész nap. Sorolom: bevásároltam, mostam, megfőztem a vacsorát. Csupa konkrét dolog. Hogyan jöhetnék elő azzal, hogy azt hiszem, szép vagyok, hogy jól esnek a csodáló tekintetek?

Minden nap végigmegyek a főutcán. Szinte minden kirkatban van egy-egy tabló, nem hiába mondják, hogy városunk diákváros. Sok az iskola, minden évben sok a végzős. A mi tablónk egy fodrász kirakatába került. Úgy nézegetem naponta, mintha még soha nem láttam volna.

– Rád ismertem. Te vagy a Cserepes Éva! A legjobb fej az egész tablón...– szólalt meg mögöttem egy kellemes hang. A múltkori ismeretlen ismerős. – Most már tudom a neved. Azt hiszem, nekem is illene bemutatkoznom!

Nem tiltakoztam.

– Rudas Péter vagyok, de engem mégis leginkább Pufi néven ismernek.

Elnevettem magam:

– Pufi? Nem is vagy pufók! – mondtam önkéntelenül a karcsú, magas fiatalembernek.

– Még az oviban ragadt rám. Gondolom, akkoriban elég duondi gyerek voltam... de menjünk innen, más is szeretné látni a képeket.

Már jó-páran álltak körülöttünk. Tovább sétáltunk.

– Ebben a melegben, azt hiszem, jobb lenne valahol a fák között, mint itt a flaszteren kerülgetni ezt az izzadt tömeget. Ráérsz még? – pislantott rám.

– Szabad az egész délutánom – kaptam az alkalmon, hogy végre egyszer velem is foglalkozik valaki.

– Nagyszerű! Felmehetnénk a Mecsekre... Tettye, Magaslati-út, a túloldalon meg vissza... Közben mindenre jut idő...

Micsoda fess férfi a kísérőm! Ezt látnák a volt osztálytársaim, akik Vesta-szűznek csúfoltak, míg ki nem derült, miért nem vehetek részt soha, semmi buliban... – gondoltam és büszkén lépkedtem Pufi mellett.

Életemben ennyit még nem nevettem. Pufiból záporoztak a viccek és szinte észre se vettem, máris a Mecsekben jártunk. Erre még sok volt a kiránduló, sétáló pár. Itt-ott egy-egy bódé kínált vásári apróságokat, szendvicset, üdítőt.

– Igyunk valamit! Szereted a sört?

– Nem tudom, még nem ittam – válaszoltam.

– Akkor meg kell kóstolnod!

Kiderült, hogy kettőnkénél összesen, csak egy üveg sörre való pénz van. Ezen, megint jót nevettünk. Az árus azt mondta, nincs bontója, itt csak vásárolni lehet, inni nem. Poharat se adott. Sebaj! Pufi gyakorlottan leütötte a kupakot, aztán váltva ittunk. Rajtam végigcsurgott a lé, mert nem tudtam elég ügyesen inni az üvegből.

– Egy cigarettát? – kérdezte udvariasan, én pedig röstelltem bevallani, hogy még ezt se próbáltam. Hiába volt minden igyekezetem, hogy régi dohányosnak tűnjek. Már az első slukk után köhögési roham fogott el.

– Ej! Mért nem mondtad? – vigasztalt. Kicsit el is csendesedett. Mintha kifogyott volna a viccekből, vagy nem tudta volna, hogyan is legyen tovább. Végül azt mondta:

– Majd legközelebb...

– Jó. Már úgyis sietnem kell, mert meg kell főznöm a vacsorát, mire apám hazaér.

Elindultunk visszafelé. Nem körben a Magaslati-úton, ahogy terveztük, hanem amerről jöttünk, a rövidebb úton. Már kevés szó esett köztünk. Mintha kicsit csalódott lett volna.

–Jövő pénteken a tabló előtt, mint ma... Jó lesz? – kérdezte, mikor leértünk a városba.

– Jövök! Örömmel... – próbáltam ráragyogni, hogy el ne veszítsem.

3.

Mire hazaértem, apám már otthon volt. Főzőcskére nem volt idő, összezsáptam neki egy szalonnás rántottát, én meg egy bögre tejet ittam vajas kenyérrel. Szótlanul ettünk.

Mikor apám kitunkolta a zsír utolsó cseppjeit, megszólalt:

– Mi a frászt csináltál ma, hogy még valami normálist főzni se volt időd?

– Azt mondtad, pihenjek, kell a kikapcsolódás. Sétáltam. Megnéztem kinn van-e még a tablónk a fodrásznál, a kirakatban, aztán...

– Aztán? – fordult felém, szinte gyanakodva.

– Felmentem a Tettyére, meg a Francia Emlékműhöz.

– Megörültél? A Mecsekre mész egyedül? Majd, ha elkap valami szatír, akkor látsz csodát!

– Tele volt az út sétálóval... és nem is egyedül mentem. A tablónál találkoztunk...

– Egy osztálytársaddal? Na hiszen! Két lány. Sokra mentetek volna, ha valami galéri támad rátok.

– Jaj, apu, dehogy! Egy srác kísért el, aki látásból már ismert. Most be is mutatkozott. Rudas Péter. Pufi.

– Rudas... Rudas... Ismerős a neve. Talán a szüleit ismerem. Hm, Rudas Péter – töprengett.

Több szó már nem esett róla. Akkor. De másnap este újra elővett. Nagyon fel volt háborodva.

– Tudtam! Tudtam, hogy ismerem valahonnan. Rudas Pufi! Közismert link alak. Csak te lehetsz olyan hülye, hogy szóba állsz egy ilyen stricivel. Ne merj vele még egyszer találkozni!

Lehajtottam a fejem, amit ő beleegyező bólintásnak vett és abbahagyta Pufi gyalázását.

Alig vártam a pénteket. Juszt is elmentem a randira! Sajnos. Órákig vártam a tabló előtt. Pufi nem jött el. Mindenféle gondolat járt a fejemben. Talán igaza van apámnak és csak felültetett ez a csibész? Most jót röhög magában, hogy én itt strázsálok. Mégis inkább attól tartottam, hogy valami baj érte. Baleset. Most kórházban fekszik. Üzeni se volt ideje. Talán kómában van? Azt se tudom, hol keressem szegény fiút...

Hazamentem, mert már a sírás fojtogatott. Otthon jól kibőgtem magam. Lemostam a szétmázolt kenceficét, de még akkor is vörös volt a szemem, mikor apám megjött. Azonnal feltűnt neki.

– Mi bajod? – faggatott.

Nem voltam képes hazudni.

– Nem jött el! Nem jött el a Pufi a tablóhoz, ahogy megbeszéltük – és újra sírva fakadtam, de apám, mintha oda se figyelt volna, megint rákezde:

– Láttam azt a te Pufidat! A Király utcában lófrált. Odamentem hozzá. Elkaptam a grabancát, jól megráztam és megmondtam neki a magamét. Hagyja békén a lányomat és menjen a kurváihoz, ha szorítja a gatyája.

– Jaj, istenem! Hogy tehetél ilyent?

– Holnap írok a nagynénédnek. Neki is jobb lesz, ha nincs egyedül. Nemrég újságolta, hogy a lánya, a Juszt, Gyulán áztatja magát a gyógyfürdőben. Nem mintha valami baja lenne. Oda kapott beutalót a szakszervezettől. Elmész hozzá pár hétre. Beszéljen veled. Mit tudsz te az életről? Én nem tudom neked megmagyarázni, hogy egy lány mennyi veszélynek van kitéve. Azt mondják, tavaly is elkaptak egy szatírt a Mecseken, aki süldő lányokat molesztált. Mit csináljak veled? Legjobb lesz, ha most elmész – kiabálta izga-

tottan. Aztán pár percig az asztalt kerülgette szótlanul, mint-ha az ötletén tűnődne.

Végül kicsit megenyhülve folytatta, mint aki biztos a megoldásban.

– Falu! Falusi levegő... Az kell most neked, meg a nagynénéd. Okos asszony az, majd beszél a fejeddel.

Tulajdonképpen nem is bántam. Nagyon szégyelltem volna, akár véletlenül is összefutni Pufival, azok után, hogy apám ilyen botrányt csapott miattam a főutcán. Elegem lett az egészsből. Apámból, Pufiból, a tablóból és az egész városból.

Utazom. Falura. A nagynénémhez, Baba nénihez. Egy hetet, vagy kettőt ki fogok ott bírni. Elég szórakoztató szokott lenni az öreglány. Legjobb lesz, ha viszem a kis pepita füzetemet, és mindent leírok, amit látok, hallok. Úgyis író leszek, megmondta a nagymamám is, még 10 éves se voltam. Neki nem sikerült, de majd én... Lehet, hogy jobb helyre, jobb korba születtem, mint ő. Bármi lehet belőlem - azt mondta. Ezt egyelőre nem látom, de talán igazat mondott.

4.

Mehettem volna vonattal is, de inkább az autóbust választottam. Nagykanizsán így is, úgy is át kell szállnom, ha Baba nénihez igyekszem, falura.

Nem is falu ez a település, hanem nagyközség, de nincs vasútja, pedig járási székhely volt valamikor. Sőt, megsúghatom, hogy ebben az egész hajdani járásban nem volt soha egy centi vasút se! Micsoda szégyen! Egy egész járás vasút nélkül! Ezt a problémát sürgősen meg kellett oldani. A rossz nyelvek szerint ez volt a fő ok, hogy a vasút szempontjából elmaradottnak minősített Letenye járást a kanizsaihoz csatolták. Vasúti sín ugyan nem lett több, a fejlődés követelményének mégis eleget tettek. Kimondhatták: Nincs már járás vasút nélkül! Nem került többbe, mint egy csomó apróság, tábla, bélyegző, fejléc, meg hasonlók kicserélésébe. Olyan ez, mint az olcsó útjavítás: Ki kell tenni egy sebességkorlátozó táblát, vagy a feliratot, hogy "Egyéb veszély" és hosszú időre rendezve az ügy. Maradhatnak a kátyúk temetetlenül

Honnan szedem ezeket az okosságokat? Hát Baba néni leveleiből! Meg azt is, hogy dödöllével fog várni, csak jöjjen már. Zalai étel. Ott tanulta. Azelőtt, Pécssett, hírét se hallotta. Igaz, hogy csak krumpli, de nagyon finom, majd meglátom! Hát már nagyon remélem, hogy meglátom, mert a hosszú úton bizony megéheztem.

Szerencse, hogy már nem sok van vissza, megvolt az átszállás, nem hagytam el a csomagjaimat, nem találkoztam zsebtolvajjal a zsúfolt nagykanizsai megállóban, szóval Baba-néni ijesztgetései, tanácsai, mindentől megóvtak. Robo-

gunk is már dombra fel, dombról le, mint egy teve háta, olyan ez a zalai út, még szerencse, hogy széles is, nem is kátyús, a kilátás pedig gyönyörű. Számomra teljesen új köznevek, sűrű egymásutánban:

Sormás, Eszteregnye, Rigyác, Petrivente, Becsehely...

Már itt is vagyunk! A széles főutcán még egy nagy kanyar, és már le lehet szállni. A tömegben nagynéném kerek arca tűnik fel. Lelkesen integet és kiabál:

– Itt vagyok, Évi! Erre gyere!

Egy kis tülekedés, és máris egymás nyakába borulva öleljük, csókoljuk egymást.

– Kész hölgy lett belőled Évikém, mióta nem láttalak!

– Te semmit nem változtál, drága Baba néni!

– Pszt! – kapja fel a fejét – Itt nem tudják. Hívj inkább Gizi néninek, végül is az a nevem.

Baba – akarom mondani Gizi néni – 2 éve települt át Zalába „Végre nem kell többet egy levegőt szívnom azzal a részeges gazemberrel!” – felkiáltással.

Ezekkel a szavakkal volt férjére célzott, akit csak Korsó néven szokott emlegetni, nyilván nem véletlenül. Kicsit értetetlen volt számomra a dolog, minthogy Pécs elég nagy város, hogy két ember friss levegőhöz jusson benne, hozzávéve még azt is, hogy a válóper már vagy 30 évvel ezelőtt megtörtént, ha ugyan nem régebben.

Nevezett Korsó sem tudta eltemetni a múltat, spicces állapotban könnyezve közölte környezetével:

– Még most is szeretem... a legjobb barát, a legnagyszerűbb játszótárs ...és micsoda szerető volt!

Ennyi jót csak a temetéseken, meg egyéb kenetteljes búcsúztatókon lehet hallani – hogy mégis magyarázatát adja a történeteknek, lemondóan legyintett hozzá:

– Csak feleségnek nem volt való.

Ez utóbbit soha nem értettem, hiszen Baba néni kitűnően süttött, főzött, varrt is. Nyilván egyéb ügyek voltak a háttérben.

És ez a névváltozás? Hiszen "Korsó" volt az egyetlen, aki Baba nénit a dallamos Gizella néven szokta emlegetni. Ezek szerint nagynéném a Baba nevet, még volt életepárjánál is jobban gyűlölte. Ugyan miért? A kérdés meglehetősen piszkálta a csőrömet. Még Rudas Pufi is kiment a fejemből.

A vacsora elfogyasztása közben gyorsan kicseréltük a legérdekesebb híreket. Baba néni a helyi pletykákkal szórakoztatott, én pedig a közös pécsi ismerősök intim titkaiba avattam be. Hihetetlen, hogy ha két nő egymásra szabadul, rövid idő alatt mennyi információ cserélhet gazdát! Levélben mindezt nem lehetett elintézni, mert apámban semmi tisztelet nem élt a levéltitok iránt. Ha véletlenül beleolvas a leveleimbe, és azt látja, hogy nem mindent az ő szájíze szerint írtam le, úgyse jutottak volna el a hírek Baba nénihez, aki kiskorom óta legfőbb bizalmasom, minden titkom tudója volt. A bizalom ellenére Pufiról jobbnak láttam hallgatni. Elég volt, amit apámtól kaptam miatta, nem vágytam rá, hogy a nagynéném is kioktasson.

A zsíros vacsorától ugyancsak elpilledtünk mindketten. A beszélgetés is kezdett akadozni, ezért Baba néni kijelentette:

– Fiatal még az idő lefeküdni, egy gyenge kávé nem fog megártani... Cigizel? Nem? Jól teszed, bár én se szoktam volna rá, de hát tizenhat évesen sok hülyeséget csinál az ember... Korsóval is akkoriban ismerkedtem össze. Ő mindig Gizellának szólított... az tetszett legjobban. Akkor lett volna annyi eszem, mint most, biztos nem adok a szép szavakra, hanem jobban körülnézek...

Nem nagyon érdekelt Baba néni hajdani szerelmi élete, annál inkább ez a névhistória. Kaptam az alkalmon, hogy így szóba került és megkérdeztem:

– Miért hívtak téged otthon Babának?

– Mért, mért? Mint más családban. Mert a szülők kedveskedni akarnak a gyereknek, gügyörésznek, és nem gondolnak rá, hogy negyven - ötven év múlva mi lesz azzal a névvel. Megy a Cucika, Mucika, meg mindenféle egyéb prüttyögés csupa szeretetből, aztán a szegény csemetén megragad a név. Az egyik húgomat Duncinak hívták, az még csak hagyján, de a legfiatalabb testvéremet, anyádat, Cicának, na az is jól nézett ki – már megbocsáss – felnőttként inkább valami beteg macska lett belőle. Igaz, hogy őt ez nem zavarta. Eszéhez értettem! Mindig is azt mondták Cica a szív, Baba az ész a családban. Erre mondhatjuk, hogy a fele sem igaz...! Rajtam is a nagy eszem miatt maradt meg végleg a Baba név. Kisgyerekként se szerettem, mert inkább valami felnőttesebbet kívántam, komoly nevet, hogy mielőbb nagylánynak érezhessem magam. Talán meg is szabadultam volna előbb-utóbb a babaságtól, ha nem jön hozzánk, látogatóba Margit néni.

Az se volt jó világ. Papa tisztviselő volt, a számlálétra legalján, mama meg otthon a gyerekekkel. Tartott cselédet is, de inkább csak a szomszédok miatt. Mit mondtak volna, ha egy tisztviselő-családnak még arra se futja? Igaz, hogy olyan lány volt, amilyenre tellett, de mégis: volt! Nem lehetett sok hasznát venni: süket is volt, meg amolyan félbolond. Mama végzett szinte minden háztartási munkát, a lány legfeljebb elvitt minket sétálni, hogy ne legyünk láb alatt, míg anyánk felsikálja a konyhát... Aztán mikor az a kelekótya lány elvesztette az öcsémet a Balokány tónál, na akkor betelt a pohár! Képzelheted, micsoda rémület volt nálunk! Papa

rohant keresni a gyereket, aki még a nevét se tudta megmondani. Szerencsére nem esett a tóba, ott bögött egy bokor mellett pucéran. Baja nem esett, csak a ruháit lopták le róla. Akkor a szüleim kitették a szűrét a cselédlánynak, nem is kerestek helyette mást.

Csak azért mondom, nehogy azt hidd, hogy valami arany életünk volt... és akkor jön a levél a papa húgától, hogy egy hétre eljön hozzánk. Más se kellett! Képzelheted, hogy a mama mennyire örült a vendégnek! Amúgy is elege volt Margitból, nálunk lakott, míg a tanítóképzőt befejezte, állítólag otthon az ujját se mozdította, még a bugyiját is a mamánkkal mosatta. Aztán Pestre került a képzőművészeti-re, persze a papa pénzén. Meg kellett spórolni a család gyomrán a taníttatás költségét. Végül Margit tanári állást kapott egy tanítóképzőben.

Na, megjött a vendég, nekünk cukorkát adott, mamának egy képet, mindenki nagyon dicsérte, de arra nem emlékszem már, hogy mit ábrázolt.

Hét közben hol egyik, hol másik testvérem ment el vele sétálni, akkor mindig kaptak valami ajándékot, de nem tudtam megérteni, miért..., engem nem vitt el és gondolhatod, hogy hogyan éreztem magam, hogy mindenki kap valamit, még Lacika is, aki hároméves létére még bepisil, beszélni se tud, és engedi, hogy lelopják róla a ruháit. Csak eltelt a hét, bennem meg nőtt, csak nőtt a keserűség.

Utolsó előtti nap, délután elővett engem Margit néni és azt mondta:

– Ismerek egy aranyos, szófogadó kislányt, szeretnék neki egy kis meglepetést szerezni. Mivel veled egyidős, úgy gondolom, segíthetnél nekem választani. Mégiscsak jobban tudod, mint én, hogy minek örülne egy ilyen magadfajta lányka.

– Megállj csak – gondoltam – majd választok én neked meglepetést!

Igaz, ami igaz, mindent elém tettek a játékboltban. Úgy látszott, hogy nagynéném a csillagos eget se sajnálná megvenni. De milyen a gyerek, ha eltervez valamit! Kiválasztottam a legócskább filcbabát, és megkötöttem magam, hogy ennél tündéribbet el se tudnék képzelni.

Az eladó is próbált rábeszélni valami egyébre, hiszen egy nagy porcellán alvóbaba jobb üzlet lett volna, de én magam előtt láttam az otthon hagyott, kopott macimat, aminek Lacika már leharapta az orrát, meg aztán az egész heti szorongás is bennem volt. Mért legyen annak a kis békának, akit nem is ismerek, olyan gyönyörű babája, ha tőlem sajnálják? Nem tudom, hogyan szorult belém annyi színészkedés, de végül sikerült megvetetnem Margit nénivel azt a kis vacakot. Rajtam valódi örömet látott, csak azt nem tudta, hogy én a tervem sikerének örültem.

Ez volt számomra a hét csúcspontja.

Vacsoránál a felnőttek a család anyagi helyzetéről beszéltek. Mi gyerekek hang nélkül egyenes derékkal ültünk az asztalnál, könyökünk mereven testhez szorítva, nehogy megint könyvet rakjon a papa a hónunk alá, ... Bal kéz a tányér mellett, szótlanul kanalaztunk. Jól idomított gyerekek voltunk, számtalanszor hallottuk: „Akkor járjon a szád, ha eszel!” – ami alatt a szorgalmas rágást értették. Vagy: „Magyar ember nem beszél, amikor eszik!” Érdekes! Csak most jut eszembe, hogy úgy látszik a mi családukbán egyedül a gyerekek voltak magyar emberek, mert a felnőttek mindig élénken tereferéltek, csak nekünk kellett szótlanul ülni az asztalnál.

Így, fülelve tudtam meg, hogy nyár végén elvisznek Margit nénihez, ott kerülök 2. elemibe, és pár évig ő viseli

gondomat, hogy a mama egy kis lélegzethez jusson és a család pénzügyei is elviselhetőbbek legyenek.

Elborított a félelem, mert addig magántanuló voltam, iskolában csak egyszer, a vizsga napján jártam, írni, számolni a papa tanított, de azért sikerült a vizsga, és az egész csak pár percig tartott. A nevemet kellett leírni. Így írtam: „Harmat Gizela” Képzelted, a Harmath h nélkül, a Gizella meg egy l-lel!

– Nem baj, majd belejössz! – mondták és átengedtek. Hogyan menjek én ezek után nyilvános iskolába? Pláne idegen helyen!

Alig tudtam aludni a bizonytalan jövő miatt. Duncinak még gyorsan elsuttogtam a délután történeteket, szigorú titoktartási fogadalmat kérve.

A következő napból csak a búcsúzkodásra emlékszem. Csókok, ölelések... Végül Margit néni egy szépen felszalagozott csomagot vett elő és nekem adta:

– Rólad se feledkeztem meg! – mondta mosolyogva. Csináltam egy pukedlit, ahogy anyám tanította. Természetesen kézcsók is volt. Diadalmasan néztem a testvéreimre, hogy lám, nekem is jutott ajándék, sőt én mindenki szeme láttára lettem megjutalmazva!

Közben megérkezett a fiáker, amit nénikém már előző nap megrendelt a Széchenyi-téri bérkocsi-állomáson. Hirtelen minden felnőtt kiszaladt a házból. Mi gyerekek magunkra maradtunk és én testvéreim kíváncsi tekintetétől övezve elkezdtem bontani a csomagot.

Mit mondjak még? A történet végét úgyis tudod! Hát persze hogy az a szerencsétlen rongybaba volt a szépen kifirázott papírban.

Azóta utálom, ha Babának hívnak.

5.

Odakinn már fakulni kezdett az éjszaka... de Baba néni csak mesélt, mesélt...

Miért is szégyenkezett volna, a miatt, a kicsi lány miatt, akire már régen nem hasonlított? Talán nem is vele esetek meg ezek a történetek...

Úgy nézett maga elé, mint aki csodálkozik, honnan került ide térből, időből ilyen messzire... Megborzongott, öszszébb fogta a vállára terített vastag kendőt, aztán lassan folytatta...

Nehezen telt az a nyár. Dunci ugyan nem árulta el a rábízott titkot, de ahányszor kimondta a nevem, mindig félrehúzta a száját. Hja! Ő volt a bájos, kedves, aranyfürtös Dunci, a család kedvence, aki csak úgy ragyogott mindenki kedvére, bezzeg hogyan áradt belőle a gúnyos lenézés, amikor nekem azt mondta: Baba! Még jó, hogy nem rongybát mondott!

Alig vártam, hogy elvigyenek a nagynénémhez. Kicsit szorongtam is, mit fogok én csinálni, hogyan leszünk mi ketten, ott, abban a nagy lakásban, ahol toronyszoba is van, meg műterem...

Szüleim már előre felkészítettek rá, hogy ha Margit néni fest, nem szabad zavarni.

– Fes-tő-mű-vész!

– Egy képét meg is vették a Mú-ze-um ré-szé-re... és még hozzá mindjárt az első kiállításán! – ezt mindenki áhítattal, szinte suttogva mondta ki, de később rájöttem, hogy nénikémnek ez volt az egyetlen képe, amit közpénzből megvásároltak. Hol lehet már az is, valahol egy pincében, ha ugyan meg nem ették az egerek!

Csomagolás közben nagy öröm ért. Mama elővette azt a csodálatos porcelán babát, amit még a keresztelőmre hozott az egyik vendég. Mostanáig nem nyúlhattam hozzá, nehogy bepiszkolódjon, vagy Lacika kárt tegyen benne, mint a macimban.

– Majd, ha vigyázni tudsz rá! Ha nagy leszel, örülni fogsz neki, hogy megmaradt épségben!

Most berakták a pakkomba, és ebből én arra következtettem, hogy mostantól valószínűleg nagylánynak számítok. Azonnal Lacikának adtam a mackómat, úgysis ő harapta le az orrát, Duncinak meg markába nyomtam a Margit nénitől kapott filcbabát és...úgy emlékszem, én is félrehúztam a számat, ahogy ő szokta, vigyázva, hogy mama ne vegye észre, de Duncinak tudomására jusson, hogy nem felejtettem el semmit.

A második örömhírt az utazás végén tudtam meg. Nem kettesben kell élnem nénikémmel.

Velem együtt négyen voltunk a házban. Volt ott egy picike, szőke, vékonycsontú, sápadt kislány is: Micke. Vagy három évvel fiatalabb lehetett nálam. Aztán megismertem Adél nénit, a jóságos Adél nénit, aki később sok gyermeki bánatomban megvigasztalt, puha, meleg tenyerével simogatott, könnyeimet törölgette titokban, hogy Margit néni meg ne lássa, mert Margit néni bizony szigorú volt. Tanár volt ő az iskolában és otthon is. Nem tudom, festeni mennyire szeretett, de nevelni? Nevelni, azt biztos, hogy nagyon! Példát statuálni, mindent és mindig következetesen megtorolni: ez volt a fő alapelve. Határozott, okos, jaj, túlságosan okos volt és bizalmatlan, csak a saját szemének hitt, senki másnak. Mintha állandóan attól félt volna, hogy valaki rászedi, becsapja, hazudik neki. Mindent személyesen ellenőrzött.

Évtizedek alatt, lassacskán jöttem rá, hogy ő is csak áldozat volt, a család, a testvérei áldozata és erre ráment az egész élete, művészete és minden fiatalos álma, amiért élni szeretett volna.

Apámék négyen voltak testvérek. Margit volt a legfiatalabb a testvérek között, és az egyetlen lány, mégis mihelyt állást kapott, ő tartotta vállán a család minden gondját-baját, tanácsot adott és segített... és időnként védekezett is az élőködő család ellen, amennyire tudott. Ő volt a fix pont a nehez, bizonytalan időkben. Havonta bizonyos összeget küldött a pesti nagyanyámnak, aki már özvegy volt. A fiuk helyett dolgozott, gondolkodott, kellett is, mert mindig volt valami probléma, aminek megoldásához a többiekben nem volt elég akarat, kezdeményezőkézség, vagy egyszerűen a pénz hiányzott.

Apám, az örök álmodozó, tele nagy tervekkel, és valahogy soha, semmi nem sikerült neki... verseket írt és címszalagot... mozit alapított és könyvesbolttal próbálkozott... Hiába. Végül nagy nehezen, egy hivatalban kötött ki.

Béla bácsi gyámoltalan kis szürke ember, mit mondják? Intellektuális színvonalát és persze azt a világot is jellemzi, amiben élünk, hogy mikor jól ment neki, betanította a kutyáját, hogy ha bármi finom falatra azt mondják: zsidótól van, akkor nem nyúl hozzá, még ha órákig is ott van az orra előtt. Mesélték, hogy egyszer, jóval később, mikor kitették az állásából, és szűkösen élt feleségével, fiával és persze velük koplalt az öreg kutya is, Margit meglátogatta őket, hát ki akartak tenni magukért egy nagy fazék töltött káposztával. Kirakták hűlni a teraszra és jött a szokásos produkció a kutyával. Őrizd! Zsidótól van! Bizony, míg odabenn megterítették az asztalt, a szerencsétlen állat a teljes fazék káposztát

felfalta. Nem csoda, akkoriban szegény pára éhségében a le-
hullott, éretlen birsalmát is gyakran megette az udvaron.

Lajos, a harmadik fiú, igazi, felelőtlen csirkefogó volt. Ő beszélt rá Adél nénit, a nagynénjüket, hogy adja el a házát, nyissanak közösen egy játékboltot, abból ragyogóan meg fognak élni. Minden gyönyörű volt, de Lajos nem volt üzletember. Minden este bement a boltba, felvette a napi bevételt, el is költötte szépen, kaszinó, kártya, miegyéb. A raktárkészlet elfogyott és nem volt miből feltölteni. De semmi az! Egy váltóra ráírta a húga nevét... Utóvégre a családban marad. Ekkor halt meg a felesége, talán szülésben, talán a jövőtől való rettegés miatt, sose tudtam meg pontosan az igazságot. Volt, aki azt állította öngyilkos lett, amikor Micke még csak féléves volt.

Margit mindent elrendezett. Magához vette a kisemmi-
zett Adél nénit és az árván maradt kis Mickét, kifizette a bátyja adósságait és azonnal nevet változtatott, amit közzé is tett minden nagyobb újságban azzal együtt, hogy nevezett Lajosért semmiféle anyagi felelősséget nem vállal.

Ide kerültem én negyediknek, hogy ahol már hárman esznek, jut majd nekem is.

Miből tellett minderre? A tanári fizetésből aligha. Margit néni festett. Gyönyörűen. Fáradhatatlanul. Képeit nem adta műkereskedőnek, vagy vigécnek. Hogyisne! Hogy más keressen rajta? Bekereteztette, és a szalonban felakasztotta.

Nagy volt nálunk a vendégjárás és csak ámuldoztak az ügyesen megválasztott barátok a csodálatos festmények látán. Margit pedig kegyeskedett megfesteni számukra is mindent, amit megcsodáltak. Megfestett egy-egy ötletet ötször, hatszor... ahányszor csak kérték. Árat nem mondott, de hát egy magára valamit is adó, jómódú család tudta, hogy mennyivel tartozik, s ha esetleg nem tudta volna, Margit né-

ni tapintatosan érzékeltette a műértő – vagy nem értő – megrendelővel, hogy körülbelül milyen árak vannak a műkereskedelemben. Ebben legalább akkora gyakorlatra tett szert, mint a festésben.

Nem tudom, mindebben volt-e szerepe a tanítóképzőben betöltött tanári állásának.

Akkoriban bizony, nagy dolog volt prepának – tanítóképzősnek – lenni. A rajzot a régi tanítóképzőkben nagyon komolyan vették. Lehet, hogy rosszmájúság részéről, de mai eszemmel el tudom képzelni, hány családnál jött össze egész kis galéria Margit képeiből, mire az ügyetlen, botkezü lányka végre letette a sikeres képesítő vizsgát.

Nekem kislányként természetesnek tűnt, hogy nénikém a nyári hónapokra külön vidéki házat tudott bérelni valamilyik művésztelep közelében. Oda költöztünk ki négyesben. Adél néni vezette ott is a háztartást, befőzte a gyümölcsöt, ami a nyaralóhoz tartozó kertben termett. Nekem csak Mickére kellett vigyáznom, hogy el ne essen, meg ne vágja, szúrja magát valamivel, mert hatalmas kék foltokat okozott neki a legkisebb sérülés is.

Az iskola? Mivel nagynéném a képzőben tanított, engem a gyakorlóiskolába íratlak. Margit nénit mindenki ismerte. A gyerekek körülhízelegették, pedig hallottam, hogy ki nem állhatják.

Szünetekben gyakran odajött hozzám és lehet, hogy ez volt az oka, hogy nekem alig volt barátnőm az osztályban. Hazafelé mégis együtt mentünk csapatban, végig a főutcán. Meg-megálltunk a kirakatok előtt és ment a terepere, ahogy az már az ilyen csitrik között szokás. Én sietni szerettem volna, hogy ki ne kapjak.

– Mit fog szólni Margit néni, ha lekésem az ebédet?

– Tccc! Margit néni? Állj csak meg egy kicsit! – húzott vissza a kis vörös hajú Lipták Zsófi – Rajzolok neked valamit!

Nekünk még palatáblánk is volt! Bizony! A hátitáskán lógott kívül, mellette madzagon a hozzá tartozó palavessző. Türelmesen megálltam, mert Zsófi népszerű volt az osztályban és én, mint új lány megtisztelőnek éreztem, hogy velem foglalkozik.

– Na. Most mehatsz! – mondta Zsófi és még lökött is egyet rajtam, hát otthagytam őket. Nevettek. Mire hazaértem, Margit néni már otthon volt. Ő segítette le a táskát rólam. Egy pillanatig dermedten állt, aztán belemarkolt a hajamba és rázni kezdett.

– Mi ez itt?

– Rajz, csak egy rajz – szepegtem.

– Te hálátlan... te hálátlan szörnyeteg !

Lenéztem a széken fekvő palatáblára, melyen ez állt szép nagy betűkkel:

MARGIT NÉNI LE VAN SZARVA!

– Én nem.. én nem ... ! – próbáltam valamit kinyögni.

– Mit nem... mit nem? Így mentél végig a városon...!

Engem itt mindenki ismer! Az egész város rajtam fog röhögni! A kollégák...a tanítványaim...oda a tekintélyem....

Nem tudom, honnan volt benne annyi erő és nem is értem hogyan történt, de a következő pillanatban mintha kicsúszott volna a lábam alól a talaj... igen, már fejjel lefelé lógtam egyik kezében, mint ahogyan a csirkéket szokták megemelni ... és vert kegyetlenül ... ma is látom, hogyan villog a kezében a hajlékony fémvonalzó...

– Én nem... én nem! – ordítottam, de csak egyre jobban belelovalta magát.

– Legalább ne hazudnál... csak ne hazudnál...

Leejtett. A lába előtt feküdtem. Felrángatott.

– Valld be, valld be!

Rémülten és megalázva rebegtem:

– Igen... én...

– De hát miért?

– Nem tudom...

Bezárt a toronyszobába. Magamhoz szorítottam a babámat, azt a gyönyörű, aranyhajú porcelánbabát, és annak sírtam a fülébe egész fájdalmamat.

Vacsorára már lejöhöttem. Fenekemen a vörös hurkával, nem is nagyon tudtam ülni, enni se kívántam. És még nekem kellett bocsánatot kérni, hogy soha, de soha többé...

Este, lefekvés előtt, Adél néninek próbáltam megmagyarázni, mi történt, de csak simogatott és ujját a szájára tette:

– Pszt!

Igen. Ő is kegyelemkenyéren élt.

6.

Későn ébredtem. A zsíros vacsora és az össze-vissza álmok, vagy Baba néni meséje és az ébredés utáni kábultság lehetett az oka, hogy nem akaródzott felkelni, de azután, ahogy kitisztult az agyam, lassan tudatára ébredtem, hogy nem Pécsett vagyok, nem is az Alföldön a XX. század elején egy művészkedő hárpia karmai között, hanem egy zalai faluban és a naptár is sok évtizeddel többet mutat. Mennyit is?

Kicsit kedvetlenül néztem körül a komfort nélküli lakásban. Igaz, ami igaz: nagynéném személyén kívül, mást nem találtam, ami itt tarthatott volna. Lavórban mosakodni? Az udvari pottyantóst használni? Mintha valami régi, számomra eddig ismeretlen világba kerültem volna. A kerekés kút viszont tetszett. Megvan az egészséges testedzés minden napra, ha akarjuk, ha nem!

Volt vagy tizenegy óra, mire a frissítő kávé is túljutottunk és teljesen puccba vágtuk magunkat.

– Ebédelni ma aligha tudunk – mondta Baba néni és nekem nagy kő esett le a szívemről, mert a bőséges, késői reggeli után, ennivalóra rágondolni se kívántam.

– Csavarogjunk egyet! A friss levegő majd meghozza az étvágyadat!.

– Jó.

Így hát "csavarogtunk". Ez abból állt, hogy vagy 200 métert mentünk a főtérig, ahol egy nagy kopott épület uralta a parknak tűnő terepet. Vaskerítés vette körül, de szabad volt a bejárás. Kapu nem is volt rajta.

– Műemlék! – vágta ki büszkén nénikém, mintha legalábbis az ő érdeme lenne.

Az épület mögött hatalmas platánfa állt.

– Azt mondják, ez alatt pihent meg valamikor Rákóczi, de nehogy komolyan vedd! Úgy tudom, nem is járt itt. Ez csak olyan legenda. Tiszteletadás Rákóczi emlékének. Az ország minden hatalmas, öreg fáját Rákóczi fájának nevezi a nép. Ha mindegyik alatt üldögélt volna, másra nem is maradt volna ideje.

Egy szép lugas is volt a parkban, gyönyörű vörös futórózsákból. Elsétáltunk alatta, azután visszafordultunk. További járkálás helyett inkább betelepedtünk egy kis presszónak nevezett cukrászdába, ahol a két kiszolgáló olyan melegen fogadott, mintha legkedvesebb rokonaik lennének.

Egyikük szőke, másik fekete volt, de egyformán mosolygós mind a kettő.

– Gizi néni kedves, a Tátra csúcsot kóstolják meg! Párizsi krémmel készült. Egészen friss, az előbb hozták – ajánlotta Margitka, a feketehajú lány.

– Ez itt így szokás – súgta nénikém. Mindent a vendéért!

Valóban, az utcán mellettünk elmenő emberek is így viselkedtek, a köszönés mellé odafüztek egy futó mosolyt, vagy megálltak pár mondat erejéig. Mindenki ismert mindenkit. Természetesnek vették, hogy ha már megálltunk, illő rákérdezni az ismeretlen vendégre is, honnan jött, meddig lesz, nehogy még azt higgye, észre se vették. Nem tolatásnak szánták.

– Na, hogy tetszik? – vont kérdőre Baba néni otthon, vacsorafőzés közben.

– Hát...

Azt hiszem látta rajtam a bizonytalanságot, mert szinte kapkodva folytatta:

– Nem akármilyen hely ez! Azt hallottam, hogy itt valamikor még repülőtér is volt! Igaz, hogy csak akkora, hogy a gróf magángépe le tudjon rajta szállni.

– Mire kellett az neki?

– Mire? Hát, hogy legyen! Mert mégiscsak gróf. Legyen meg a különbség...

Akkoriban volt ez, mikor néha-néha már automobilt is lehetett látni a zalai utakon. Meg is bámulta mindenki! Gondolt egyet a zajki tanítónő, és vett magának egyet. Azon pöfögött be minden vasárnap Letenyére, a szagos-misére. Állítólag akkor mondta a gróf, hogy ha egy közönséges, kis falusi libának autója van, akkor neki legalább repülőgép illik a rangjához... meg a vagyonához. Ki is állította magának! Volt ott pénz, hiszen még a templomot is ő építtette... Láttad a főtéren? Hogy pici lenne? Mert elcserélték a tervrajzokat! Azt mondják, hogy véletlenül... Vagy ki tudja? Két templom épült egyszerre, egyik Letenyén, a másik Szécsiszigeten. Az csak egy kis porfészek lehetett akkoriban, most se sokkal különb, úgy hallottam. Odakerült a nagy templom.

Azóta is így megy itt minden. A tv erősítőt se ide, hanem a szomszédba, Becsehelyre szánják. Talán megérjük, hogy még az is lesz! A falu egész vezetése vidéki, tanács, Áfész, iskola, mindenhol messziről-jöttek vannak előnyben. A helyiek, vagy inkább az utódaik, ha ugyan még vannak, megszokták, hogy csak tegyék, amit más mond. Cselédvidék volt valamikor a mostani központ, nagy karrier lehetett, ha valaki bekerült a kastélyba felszolgálni. Mesélik, hogy a régi időkben, ha a grófkisasszonyok kilovagoltak, csak úgy porzott végig az utca, felnőtt, gyerek alig győzött félreugrani, hogy fel ne tiporják. Nem nézték azok semmibe az itt lakókat. Nem csoda, ha benne van ez a meghunyászkodás itt a génekben. – fejezte be a témát a nénikém, közben rám pis-

lantva, észrevettem-e, milyen tájékozott a tudomány állásával: ő a génekről is olvasott már, bár nem tudom mit értett belőle.

Kicsit megbiccentette a fejét és elismerően bólogatott:

– Ennek a helynek mégis van valami varázsa... Aki ide vetődik az ország bármelyik csücskéből, hamar megszereti, és nem kívánczik többet máshova. Vagy nem is tudom... Itt ragad... Csak a gyerekeik vagy az unokáik, vagyis a fiatalok mennek megint tovább.

Úgy gondoltam, ennyi tudás elég nekem ennek a községnek a pletykáiból, ezért a vacsora utáni sziesztánál inkább Baba néni gyerekkorára tereltem a szót.

– Téged aztán jól megrakott a nagynénéd! Mi történt utána?

Baba nénit nem kellett noszogatni, mintha alig várta volna a kérdést, egy röpké sóhaj után visszarévedt a gyerekkorára és folytatta a történetet, amit hajnalban félbehagyott...

– Mire meggyógyult a fenekem, Margit néni is napi-rendre tért az ügy felett, én pedig minden erőmmel azon voltam, hogy megfeleljek elvárásainak.

Egészeiben biztonságosabb volt nála az élet, mint otthon. Mindig volt ennivaló bőven. A háztartás rendezett, sőt tervszerű volt. Előre lehetett tudni mikor mi lesz az ebéd, például minden csütörtökön gulyásleves volt és palacsinta, amit nagyon szerettem. Akkor volt a mosás és szombaton a vasalás.

Minden szükségessel ellátott minket a nénikém. Új cipőt, ruhát is vásárolt nekem, hogy ne kelljen szégyenkeznie miattam a kollégái előtt.

Akkoriban már kezdték hordani a matrózblúzt, kék csíkosat, vagy tiszta fehérét. Én is kaptam, igaz, hogy pirosat.

Nem tudom ennek a különködésnek a művészi ízlés volt-e az oka, vagy az, hogy már messziről meglásson a folyósón a gyerekseregben, esetleg, hogy kevesebbet kelljen mosásra költeni.

Első-áldozásra bársony ruhát vett, sötétkéket. Nagyon szép volt, de minden osztálytársam fehérben pompázott, mint egy kis menyasszony, csak én ütöttem ki megint a többi közül. Nénikém megmagyarázta:

– Azt a fehér maskarát nem lehet többet semmire használni, ezt meg minden vasárnap felveheted, ha vendégek jönnek. Akkor is jól mutatsz benne legalább, mikor behozod a teát! Majd kapsz hozzá egy fehér csipkés köténykét is, meg bóbitát a fejedre.

Nem szólhattam semmit, beláttam, hogy örülnöm kell annak, amit kapok. Dehogy vontam volna magamra feleslegesen a haragját, eleget emlegette, milyen sokba kerül neki a család ellátása.

Az emberek egyre többet politizáltak, de legalább kevesebb figyelem fordult felénk, gyerekek felé és én Mickével nyugodtan játszhattam. Énekeltünk a toronyszobában, vagy meséltem neki, néha el is játszottuk a meséket. Ilyenkor Micke volt a béka, én meg a királylány, vagy fordítva. Annyit tudtam a világ eseményeiről, hogy lelőtték a trónörököst és Ferenc Jóska hadat üzent valakinek....

Nénikém naponta sopánkodott a bevásárlás nehézségei miatt. Illatos, aranyló orosztea helyett kamillát kezdtünk inni, a cukrot és a citromot pedig felváltotta a szaharin és a citrompótló. Az is kincs volt. Nekem meg nagy csalódás. Azt hittem, ha egyikből és másikból is számba veszek egy szemet, akkor finom savanyúcukrot szopogathatok. Jaj nekem, alig győztem kiöblíteni a számat! Még jó, hogy Margit

néni nem vette észre, kaptam volna az ilyen pazarlásért! Csak semmi kárba ne vesszen...!

Egy délután odaszólt nekem, tegyek fel vizet... csináljak kamillát. Na, gondoltam, most megmutatom, mit tudok, és milyen igyekezet van bennem. Majd csak megszerettetem vele magam!

Míg a víz felforrt, előkészítettem a tálcát csipkés terítővel, mint mikor vendégeket vártunk, rá a teásbögréket, gyorsan szűrőbe a kamillát, aztán minden személyre a szokásos szaharint, citrompótlót. Kekszet, vagy süteményt nem találtam hozzá, de így is jól mutatott. Vittem is már diadalmasan a szobába, vágyakozva a dicséretre...

– Hát ezt meg ki mondta neked?! – förmedt rám Margit néni – Ma nincs szükség teára! Jaj, a szaharin, meg a teaízesítő! Csak nem tetted azt is bele? Meg vagy te örülve? Meg fogod inni! Meg fogod inni az egészet, mind a négy bögrével, hogy megtanuld, azt kell csinálond, amit én mondok, és ne kezdj el nekem itt önállószkodni! Azt hiszed, el lehet pazarolni ennyi teát? Olyan eszetlen vagy, mint az anyád!

Ittam, mert muszáj volt.

Adél néni szótlánul kiment a szobából.

A negyedik adagnál már a könnyeim folytak, de meg kellett innom az egészet. Több mint másfél liter volt! Azóta is utálok a kamillateát.

Minek kellett a meleg víz? Valami pattanás volt a fenekén, azt akarta kamillában megmosni.

Másnap jött a levél, hogy a papa bevonult katonának, és a mama, testvéreimmal együtt, hamarosan hazaköltözik a rokonai közelébe, Eszékre. Margit néni azonnal válaszolt neki, hogy még a héten visszavisz Pécsre, hogy én is a többiekkel mehessek, mert már amúgy sem győzi a kiadásokat.

Szeptemberben Micke iskolás lesz, nem kell mellé se dajka, se játszópajtás.

Összecsomagoltunk mindent. Amit nénikém vett nekem, ruhát, cipőt, azt is vihettem. Mit is csinált volna vele? Micke mindig újat kapott, az én kinőtt holmimat eddig se adták rá, mint odahaza szokás volt, hogy egyik gyerekről maradt a másikra minden, ami még valamennyire is használható. Lacika sem volt kivétel, sokszor fodros köténykében, meg szoknyában, meztelen fenékkal ült a homokban és építette a várait. Igaz, ez volt a legegyszerűbb, hiszen még nem is volt szobatiszta.

Jóval nagyobb csomaggal indultam haza, mint amivel jöttem, a baba nem is fért bele. A karomban tartottam. Elemózsiát nem vittünk. Ki fogjuk bírni, nem olyan hosszú az út. – mondta Margit néni.

A fülkében egy kövér házaspár mellett helyezkedtünk el. Ahogy elindult a vonat, azonnal enni kezdtek. Jókora fehér szalvétán terítették szét a szalámis zsömléket, meg a rántott csirkét. Sütemény is volt egy zacskóban. Nagyon barátságos emberek voltak, minket is kínálgattak minden jóval. Nénikém azonnal el is fogadta és egyre-másra dicsérte a finomságokat, amiből az következett, hogy mindent végig kellett kóstolnia, amit az asszony előszedett a pakkjából. Engem is noszogattak, hogy vegyek legalább egy kis piskótát. Én illedelmesen azt mondtam, amire Margit néni tanított: Köszönöm, nem kérek! Gondoltam, ha még egyszer kínálnak, majd veszek egy szendvicset, de velem tovább nem foglalkozott senki. Alig tudtam nyelni a nyálam, próbáltam kifelé nézni az ablakon, meg a mennyezetre, hogy ne vegyék észre, milyen éhes lettem az ételek látványától. Aztán egy akkora kordult a gyomrom, hogy a vonat zakatolásán is áthallatszott. Szégyenemben fülig vörösödtem. Pláne, hogy

nénikém vasvilla tekintetével találkozott a pillantásom! Mintha tehettem volna róla. Útitársaink azonban jót nevettek rajtam és a következő pillanatban már tele volt a kezem. Szendvicset, süteményt, mindenfélét kaptam. Kedvesen biztattak, hogy egyek csak, messze még a végállomás. Emlékezetes maradt számomra az utazás, mert életem során kevés ember volt ilyen jó hozzám, mint az ismeretlen házaspár.

Eszéken horvát iskolába kerültem. Nem értettem én ott egy szót se! A mama segített, de nem sok türelme volt hozzá, mert varrt a megélhetésért és hogy Hadikölcsönt vehessen azon, amit megtakarít. Erősnek érezte magát, mert lám csak, meg tud élni: el tudja tartani magát és a gyerekeit a férje nélkül is. Minden munka és nehézség ellenére szinte megbabonázta az önállóság. Szentül hitt a Központi Hatalmak győzelmében és abban, hogy mire a papa megjön, meggazdagszik a hadikölcsönből, vagy legalább össze tud annyit szedni, amiből megélhetünk, és ő kiszabadul a házaságból, amiben már régen csak rabszolgának érezte magát. Ezek persze titkos álmok voltak, valahogy mégis benne voltak a levegőben és az elejtett apró megjegyzések alapján teljesen biztos voltam abban, hogy anyám minden gondolatát ismerem.

Mivel a mama egész nap varrt, ruhát próbált, vagy a kuncsaftokkal beszélgetett, rám maradt a bevásárlás. Kora reggel, vagy délután, amikor megjöttem az iskolából, zongoraóráról vagy tornáról, a Szokolból, fogtam a kosarat és mentem a pékhez, fűszereshez. Számomra a háború hajnali felkelést, tülekedést, sorban-állást jelentett. A felnőttek félrelöktek, összepréseltek, a tömegben kisodródott a hajamból a masni, elszakadt a kötényem, elveszett a zsebkendőm, csapzottan, tépetten, néha bizony üres kosárral értem haza.

A mama pedig megbetegedett. A magas láztól félrebeszélte és nem tudott felkelni. A rokonok, ismerősök közül senki nem nézett be hozzánk. Mi hárman – Cica akkor még nem jött a világra – ott topogtunk a konyhában és fogalmunk se volt, hogy most mit kellene csinálni. Nem tudom, mi lett volna velünk, ha az udvari lakásban lakó zsidóasszony nem figyel fel rá, hogy alig van mozgás nálunk. Azonnal összepakolt minket és átvitt a saját otthonába, hogy el ne kapjuk a betegséget. A mamához orvost hívott, nem tudom, talán ápolta is, mi már csak akkor kerültünk újra haza, amikor a mama meggyógyult és nem kellett félni, hogy mi is megbetegszünk.

Csomagoltunk és visszautaztunk Pécsre. Ott is voltak rokonok, a papa unokatestvérei. Három öreglány: Pepa néni, Mili néni, Matild néni. Mindegyikük férjhez mehetett volna, nem is egyszer, de ha egyiknél kérő jelentkezett, a másik kettő addig beszélt, míg fuccsba nem ment a házasság.

A három lányt a közös villa, szőlő, a nagy vagyon, és az egymásrautaltság kapcsolta össze. Nagyon gazdagok, s nyilvánvaló, hogy nagyon zsugoriak voltak. Tökéletes munkamegosztásban éltek. Matild vezette a háztartást. Mili varrónő volt, 5-6 lány dolgozott a keze alá, Pepa volt a fő szervező, üzletkötő, beszerző, békeidőben évente járt Párizsban, onnan hozta személyesen a divatos modelleket, de még anyagot, kiegészítőket is.

Anyám sokszor emlegette, hogy ők varrták a menyasszonyi ruháját. Nászajándéku. Csak a megvarrás volt a nászajándék! Azt mondták neki, mint másnak, hogy 16 méter selymet vegyen hozzá. Mama megvette, de mivel értett hozzá, a ruhapróbánál csak nem állta meg és rákérdezett:

– Minek ez a rengeteg anyag?

Mili egy pillanatra zavarba jött, de kivágta magát:

– Ha egy lány elrontja egy ruhának az ujját, vagy pláne egy nagyobb darabot, mit gondolsz, majd én fogom megvenni? Ezt előre be szoktuk kalkulálni.

Később aztán kiviláglott, hogy a maradékokat is feldolgoztatták a lányokkal, aztán Pepa néni kereskedőknek, vásárolóknak adta tovább jó áron a finom holmikat.

Vasárnap délutánonként ezekhez a rokonokhoz küldött el minket a mama.

– Nincs gyerekük. Ha kedvükbe jártok, ti örököltök mindent.

Rendszerint Lacival mentünk kettesben, mert Dunci mindig kitalált valami kibúvót magának, a konyhában a mamának segített és közben mindenféle furcsa mesét mondott, ami a mamát szórakoztatta, így őt nem is küldte soha, sehova.

Ahogy odaértünk a villába, Matild néni mindjárt elővett egy nagy dobozt. Tele volt szebbnél-szebb szalaggal. Engem megfésült, minden alkalommal más frizurát talált ki és gyönyörű masnit kötött a hajamba. Sajnos mielőtt haza indultunk, kibontotta és visszatette a szalagot a többi közé.

Soha nem maradtunk sokáig, mert ha Laci megéhezett, nyűgösködni kezdett. A kert tele volt gyümölcsfával, alma, körte minden volt ott. Én csak néztem csendben, de Laci egyszer összeszedte a bátorságát és kért az asztalon lévő nagy tál gyümölcsből. Matild néni jól megnézett minden darabot, aztán kivett egy körtét:

– Ez a tied lehet! Majd otthon megeszed.

Persze, nem bírta a kisöcsém megállni, hogy hazaérjünk. Sőt! Ahogy a házból kiléptünk, már a kerti úton, nagyot harapott a körtéből. Ki is köpte mindjárt, aztán megfordult és egy jól irányzott dobással a villa falához vágta az ajándékot. Rohadt volt.

– Ezeknek csókoljunk kezet minden vasárnap?

Többet nem mentünk a gazdag rokonokhoz, akárhogy hívtak, üzentek értünk. A mama se erőltette tovább a látogatást.

Ha jól meggondolom, sok igazság volt abban, amit a mama mondani szokott:

„Egy barátira jobban számíthat az ember, mint az egész rokonságra.” A mi rokonságunk biztos, hogy ilyen volt.

Közben, hetente jöttek a képeslapok a papa üzeneteivel, míg végül egyszer csak ő is beállított, soványan, betegen, elkínzottan.

Valahol messze, a fronton napokig feküdt a vízben, egy lövészárokban és ízületi gyulladást kapott. Leszerelték. Azt hitte, hogy számára a háború befejeződött, pedig az igazi még csak most kezdődött.

Egy megrokkant, beteg férfi állandó, szinte vérre menő csatája a feleségével, akit még így is, sokáig szeretett.

Megszületett Cica, de ez már nem segített a szüleink házasságán.

7.

Okos asszony volt az anyám, okos volt az apám is, mégis ott maradtunk a nagy semmiben, mert a Hadikölcson, amiben mind a ketten bíztak, annyit se ért, mint a papír, amire nyomtatták. Papa kapott valami hadirokkant-járadékot, de az kevés volt az élethez. Előfordult, hogy kila-koltatták a családot a kifizetetlen lakbér miatt. Lakásról-lakásra költöztünk. A három öreglány valami apróságon megsértődött, de szerintem csak okot kerestek rá, hogy a papával haragot tartva elzárkózhassanak a szegény rokon-tól, amikor segítségre szorulna.

Délutánonként megint sor került a címszalagok írására, most már én is segitettem, hiszen polgárista voltam.

Nem is tudom, hogyan vergődtem végig azokat a nehéz éveket.

Volt egy zöld kosztümöm. Azon le lehetett mérni az egész akkori sorsomat. A nyári hónapokat Margit néninél töltöttem. Pár hét után ki kellett engedni a derekát, olyan szűk lett a szoknyám. Otthon aztán hamarosan bevettem belőle, hogy le ne essen rólam, mert újra olyan lettem, mint az agár. Ez ismétlődött évente, míg csak szét nem foszlott az anyag.

Minden év szeptemberében megvette apám a tankönyveket, mindjárt be is adta a könyvkötőhöz, úgy praktikus, nem esik szét darabokra, év végén még el is lehet adni valakinek. Akkoriban ez bevett szokás volt.

A "Veni sancte" után – ahogy akkoriban a tanévnyitót hívtuk - mindenki felment a tanterembe és a padon kitergette a magával hozott könyveket. Fél áron el lehetett adni

mindent, de a salátára hullott tankönyveket csak negyedért. Erre számított apám, mikor beadta a könyvkötőhöz az új tankönyvcsomagot. Kemény táblával szépen megmarad év végéig, és akkor el fogjuk adni. A baj csak akkor kezdődött, mikor ki kellett volna váltani azt a táskányi könyvet a kötetből.

– Majd jövő héten! Most nincs pénz.

Én meg szaladtam valamelyik lányhoz, ha éppen ráértem, hogy megnézzem, mit kellene megtanulni. Hiába kérleltem apámat, a választ már tudtam előre... „Most nincs pénz.” Végül már nem is mertem szólni a könyveim miatt. Negyedik polgáriban odáig fajult a dolog, hogy csak a vizsga hetében hozta haza apám a könyveket. Bizony megdicsértek érte az iskolában, hogy milyen szépek még tanév végén is a tanszereim!

A bizonyítványom mindig rossz volt, de soha nem buktam meg. Jó iskola volt nekem, a Margit néninél töltött idő, amikor megtanultam alkalmazkodni, túrni, és ha kell, még színlelni is.

A leányiskola, ahova jártam, egyházi intézmény volt. Vasárnaponként az osztály közösen ment misére. Észrevettem, hogy mise alatt a karzatról figyelik az apácák, ki hogyan imádkozik, nem nevetgél-e, nem beszélget-e a szomszédjával. Jó volt ezt tudni! Amikor már éreztem, hogy szorul a kapca – ha nem találok ki valamit, ismételhetem az osztályt – felkeltem bizony én jó korán, hogy hétköznap is részt vegyek a misén...a hajnali misén, tanítás előtt. Minden nap láttam félszemmel, ahogy a karzatról letekint az osztályfőnököm. Nyilván ő is látott engem. Én voltam a legbuzgóbb, legáhítatosabb a lányok között. Jól számítottam. Azt a kis elégségest minden évben sikerült összeimádkoznom magamnak, ha nem is volt tankönyvem. Azt mondták, jó kis-

lány vagyok, csak butuska... azt ajánlották, iratkozzam be a tanítóképzőbe. Talán azt gondolták, hogy a népnek ilyen istenfélő tanítókra van szüksége, többet ér az, mint a tudomány!

– *De Baba néni! Nem lett belőled mégse tanítónő!*

– Nem hát! Ilyen a sors... Akkoriban csak minden második évben indítottak osztályt a képzőben. Talán nem volt elég jelentkező, vagy nem akarták szaporítani az állástalan tanerők számát... nem tudom. Nekem egy évet várnom kellett volna, de hol voltam én már akkor!

Nálunk mindig volt valami baj a családban, de az igazán kemény idők Dunci halálával kezdődtek.

Valami egyszerű kis torokfájás, nátha... Nem látszott komoly dolognak. A gyerekek hamar összeszednek ilyesmit, a lázuk is könnyen felszökik.

Éjszaka hívták ki az orvost a hűgomhoz. Megvizsgálta, receptet írt, kanalas orvosságot rendelt, és megnyugtatta a családot, hogy nem lesz semmi baj. Papa rohant a gyógyszerárba. A patikus álmos szemekkel alig tudta kibetűzni az orvos írását...

Dunci bevette a gyógyszert. Hirtelen jobban lett. Eltűnt az elesettség, fáradtság. Nem akart fekve maradni... ugrálni, táncolni kezdett az ágyon... Aztán hirtelen lehanyatlott és vége lett. Mindannyian kétségbeestünk. Apám rohant a gyógyszerészhez, hogy felelősségre vonja. Mit adott a gyerekeknek... mitől halt meg ilyen hirtelen? Rendőrségre akart menni, hogy kiderüljön az igazság.

Kiderült az így is! Az álmából ébresztett patikus annyira kába volt, hogy nem tudta elbírálni a keveréket. Az orvos szinte olvashatatlan írása ellenére is tudnia kellett volna, hogy a halálos adag többszörösét méri ki.

A gyógyszerész addig könyörgött apáknak, míg végül meggyőzte, hogy ha feljelenti, akkor se kapjuk vissza Duncit. Papa belátta, hogy semmit nem ér el vele, ha még egy család megy tönkre, a saját veszteségünk mellett.

Duncit senki nem hozta többé szóba. Nem volt vádaskodás, szemrehányás. Kit is illetett volna? Csodálatos módon a mama is beletörődött mindenbe és nem jajgatott bosszúért. Valahol a lelke mélyén azonban örökre elraktározódott a félelem. Ezután, ha gyógyszer került a házba, addig nem engedett bevenni belőle senkinek, míg ő maga nem kortyolt egy nagyot az üvegből. Soha nem adta okát, legfeljebb annyit jegyzett meg:

– Azért vagyok ilyen egészséges, mert minden gyógyszerrel kipróbálok! – de Duncit ilyenkor sem említette.

Ez a csendes belenyugvás csak a felszín volt és nem is tartott sokáig. A mama egyre idegesebb, zaklatottabb lett. Naponta ismétlődtek a veszekedések és mindig a pénz és a pénz körül. Végso tromfként anyám rendszerint így csattant fel:

– Hol a hozományom, a zongorám, hol vannak az ékszereim? A Holdban! Ugye menjek és keressem a Holdban?

Való igaz, addigra minden értékes holmi elúszott, amit még otthonról, a szüleitől hozott.

Máskor a család került napirendre.

– A gazdag rokonaid? Fukar banda! Mit mondott az anyád? Hogy hideg vízbe se kell az ujjam dugni, ha hozzád megyek! Éhenkórászok! Mili ellopta a selymet... a menyasszonyi ruhám anyagát... Méterszám! Már akkor tudnom kellett volna, hova kerültem... Az én szüleimre ne mondj egy rossz szót se! – kiabálta, pedig szegény papa a száját se nyitotta ki, ...de a mama máris folytatta:

– Apámnak három nemesi előneve volt, édesanyám a fiumei kormányzó unokája... Ezt látná, ezt látná...! Ó, ha élne, egy percig se engedné, hogy itt maradjak melletted ebben a nyomorúságban... Megéltem volna én nélkülöd is. Jobban, mint így, ennyi gyerekkel a nyakamon! Énekesnő lehettem volna...– és jött az ezerszer hallott történet arról, hogy egy pesti úr az ablakon át meghallotta a hangját, bejött és rá akarta beszélni, hogy menjen vele Pestre. Képeztetni kell a hangját, mert az ilyennek az Operában a helye! A szülei nem engedték el. Nagymama egyenesen azt mondta, nem akarja, hogy pesti kurva legyen a lányából és rövid úton visszaparancsolta Helénkét a házimunka berkeibe. Mindez a távoli múltban történt, amikor apánk még nem is lépett színre, de mit számított az! Az elmaradt operaházi karrier is bevonult a szemrehányások forgatókönyvébe.

Egy ideje anyám állandó gyomorfájásról panaszkodott. Az orvos semmi baját nem találta. Azt mondta, hogy az örökös idegeskedés, feszültség okozza a fájdalmait. Ne vegyen be gyógyszert, nyugtatót. Ha valami bántja, ne fojtsa magába, hanem mondja el valakinek a sérelmeit, vagy vezesse le máshogyan az idegességét. Ne a férjére, gyerekeire támadjon, inkább vágjon a falhoz valamit, bármilyen tárgyat, ami kéznél van.

Több se kellett anyámnak!

A veszekedés hevében a keze ügyébe kerülő tálat, tányért, vagy bármit, amit elért, úgy vágta a falhoz, hogy ezer darabra tört. Jó, ha apám nem kapott belőle.

Végül, már csak pléh tányérokból ettünk, azokat nem volt érdemes összetörni, csak a zománc sérülhetett meg a mama keze nyomán.

A gyomorpanaszok valóban megszűntek, de anyám most már orvosi tanácsra, gátlástalanul csapdosott maga körül. Szinte kibírhatatlan volt vele az élet.

Laciból a tanítók réme lett, egyik iskolából a másikba kellett átiratni, mert sehol nem bírtak vele. Kizárták, vagy jobb esetben eltanácsolták, hogy ne kelljen kicsapni az iskolából.

Lacival tulajdonképpen mindig is baj volt. Szép, erős csecsemőként jött a világra, de mégis... sokáig nem volt szobatiszta, nehezen kezdett beszélni.

Négyévesen, egyszer csak ebéd közben elrikkantotta magát:

– Papa, mama, Laci, Dunci, Baba – ennyi. A fene egye meg, akkor is engem hagyott a sor végére! Aztán 6 éves koráig nem szólt többet egy kukkot se. Tudott volna, de nem akart semmit mondani. Mindennek ellenére mégis ő volt a kedvenc. Két lány után végre egy fiú! Ez volt az egyetlen érdeme. Különösen anyánk kényeztette. A balesete után végleg mindent elnéztek neki.

A balesetnek is maga volt az oka. Verekedős, kötekedő gyerek volt már kisiskolás korában is. Mindenkinek dirigálni akart, a házbeli fiuk nem szerették.

Egy nap szalonnát akasztottak az udvaron, vagyis az ott álló szekér rúdján lógaszkoztak fejjel lefelé. Laci is. Egyik társa – sose derült ki, hogy ki volt – odaugrott és törlesztett neki, alaposan gyomorszájon vágta. Laci a fejére esett. Na, attól fogva tényleg úgy viselkedett, mint akit fejre-ejtettek.

Csak egy eset a sok közül:

Jön az iskolából nagy mérgesen:

– Mutter! Hívat a matektanár. Tudod, az a vén pók!

– Mi történt már megint?

– Ráléptem a lábára. Az úgy volt, hogy mentem felfelé a lépcsőn ezzel a nagy táskával. A másik kezemmel meg a korlátba kapaszkodtam. A lépcső tetején állt az öreg és indult volna lefelé... és képzeld: nem ment felfelé. Ráléptem a lábára, hogy vegyen már észre... de nem, csak pofátlanul végigmért, és azt mondta: „Na! Nem látsz fiam?” Fia ám a svábhegyi beteg számár! Ő üresen jött, én meg fel voltam pakolva. Neki kellett volna kerülni, ezért ráléptem a másik lábára is. Magyarázd meg annak a hülye póknak, mi a helyzet, ha már úgyis hívat.

Anyánk természetesen már aznap berohant az iskolába rendet tenni. Az már csak hab a tortán, hogy így állított be:

– Pók tanárurat keresem!

Laci pedig repült, mint már annyiszor.

A házitanítók, akik korrepetálását vállalták, sorban megszöktek mellőle. Annyi pénzért, amit apa fizetni tudott, olyan szekatúrát, mint amilyent az öcsém produkált, senki nem túrt el 1 hónapnál tovább.

A bajok pedig tovább sorjáztak egymás után.

Cica, a legkisebb testvérem tbc-t kapott és szanatóriumba került.

Segíteni akartam, legalább a megélhetésben. És kiszabadulni ebből a bolondokházából...

– Elmegyek dolgozni, ha más nincs, cselédnek... csak erre az évre, míg nem indul a képzős osztály...

– Még mit nem!! Kisül a szemem!

– Akkor gyerek mellé... jó gyakorlat lenne a tanítósághoz – próbálkoztam.

– Talán...de ne itt helyben... Mekkora szégyen lenne! Megszólnának az ismerősök.

Elkezdtek böngészni az újságokat. Mennyi apróhirdetést bogarásztunk mi át, mire találtunk valamit...!

– Nem is rossz! A Balaton mellett...és csak két kisfiú van... Mit szólsz hozzá?

Mit szóltam volna? Örültem, hiszen én akartam elmenni. Pénzt akartam keresni, hátha mindenki nyugodtabb, belátóbb lesz, ha kicsit könnyebben élünk. Azt hittem, máshol szebben élnek a családok, jobban megférnek egymással az emberek. Itthon is szinte cseléd voltam, mostam, vasaltam, súroltam, hogy anyámnak kevesebb dolga legyen, de nem becsülte senki, semmire a munkámat. Úgy gondoltam, idegenek között talán jobb lesz. Megkapom a bérem, és nem tartozom senkinek, semmivel. Nem kell minden falatot megköszönnöm, mintha karácsonyi ajándék lenne.

– Igen apa! Jó lesz. Ha felvesznek, elmegyek pár hónapra gyerekek mellé pesztrának.

Apám azonnal írt a családnak és szeptember közepén utazhattam a Balatonra.

8.

Könnyen odataláltam. A villa nem volt messze az állomástól, gondozott kert vette körül. A kapu rácsába kapaszkodva két kisgyerek kíváncsiskodott kifelé. Megálltam. A nagyobbik hangos csatakiáltással futott be a házba:

– Megjött! Megjött a néni! (A néni, aki voltam, alig múlt 14 éves)

A kicsi óvatosan felnézett rám, majd lesütött szemmel közölte megállapítását:

– A néninek kutyaszeme van!

Hamarosan megláttam, hogy mire alapozta véleményét. Az egész családnak, de még Virág Mancinak, a szobalánynak is kék szeme volt. Csak a kutyáé volt barna. Meg az enyém.

A családfőt őrnagy úrnak kellett szólítani. Vörös-képű, nagyhangú ember volt. Mindenben az ő szava döntött. Még az étkezéseket is maga irányította, kiadagolva kinek-kinek a porciót... nem mondhatom, hogy bőkezűen. Csodáltam is eleinte, hogy a Manci ezen a koszton hogyan tudja megőrizni a gömbölyű formáját, de mikor jobban összeszoktunk, behúzott a cselédszobába s hol süteményt, hol egy csirkecombót nyomott a markomba.

– Hogy te milyen mafla vagy! Ezek felől felkopna az állunk! – súgta, mintha attól tartana, hogy talán még a falnak is füle van.

– Mi lesz, ha megtudják?

– Mondd már! – adta a nagyképűt, de továbbra is suttogott – Tehetnek egy szívességet! Úgyse maradok már itt sokáig – aztán megvonta a vállát – na, eredj a fiúk után – és kituszkolt a kis, levegőtlen szobából.

Minden szombaton kártyaparti volt. Az őrnagy úr barátai akkor jöttek, mikor a gyerekek már ágyba bújtak. Én nem sokat láttam a dologból. Mancsi asszisztált körülöttük.

Egyszer mikor kimentem a gyerekszobából egy pohár vízért, láttam, hogy az állomásfőnök az előszobában sugdos a Mancsi fülébe.

– Azt bízd csak rám – mondta a férfi, de Mancsi dühös volt és zsebre gyűrte a pénzt... az összes papírpénzt, ami a kezében volt. Gyorsan eltűntem onnan, talán észre se vettek. Csak azt furcsálltam, hogy lehet így bánni egy vendéggel. Mintha felborult volna az úr-szolga viszony, mintha Mancsi lett volna, aki parancsol.

Meg se tudtam kérdezni tőle mi volt ez, mert másnap szó nélkül eltűnt. Senki nem kereste, én meg nem mertem szóbahozni. Nem fogadtak fel senkit a helyére.

– Már megint spórolnak ezek is – gondoltam.

Bejárónő azért volt, kétszer egy héten. Az asszonyom főzött, én meg átvedlettem pesztrából mindenessé, de nem bántam, otthon is megszoktam a munkát. Legalább nem fáj a szívem a Balaton miatt, hogy nekem is mért pont őszre kellett ide szegődnöm, mikor már hideg van a strandoláshoz. Most aztán rá se értem volna!

A gyerekek jók voltak, csendesek, mint az anyjuk. Laci öcsém után megváltás volt velük foglalkozni. Gyorsan telt az idő, nem sokat törtem a fejem a Mancsi ügyén, szinte el is felejtettem volna, hogy a világon van, ha nem hiányzott volna néha a tőle származó repeta.

Hideg tél ígérkezett. Mikuláskor leesett az első hó. Kezdtek a karácsonyi nagytakarítást, készülődést. Már előre emlegették, hogy idén nagy bevásárlás lesz. Pestre fognak utazni.

A hajnali vonattal mentek: apa, anya és a két gyerek.

A kutyát kiengedtem a kertbe, én meg bezárkóztam a lakásba... mit tehet az ember, ha egész napos egyedüllétre számíthat. Nem bíztak rám semmi munkát. Gondoltam, végre olvasgathatok.

Éppen a szalonban kutattam a könyvek között, amikhez nem volt szabad egyébként nyúlni, mikor egyszer csak hálom, hogy nyílik az előszobaajtó. Megijedtem, hogy valami itthon maradt, és visszajött az őrnagy... De nem, ő nagyobb zajjal szokott érkezni... Suttogás:

– Az a kis mafla itt van valahol... – hallatszott be egy beszélgetés foszlánja.

Ketten vannak! Jaj, csak nem betörők? De honnan tudják...?

Kinyílt az ajtó. Hát a Virág Manci!

– Hogy jöttél be?

– Tcc! Nem adtam le a kulcsot, mikor elmentem – mondta, és már jött is befelé a szobába, nyomában egy ismeretlen öregasszonnyal. Manci nagyon megváltozott, szinte gurult. Nem értettem, mit akarnak, mi történik... de nem sokat törődtek velem.

– Itt nem lesz jó. Menjünk a konyhába. Azt föl lehet mosni, ha kell...

– Vigyázz, ez meg nehogy meglógjon közben...

Manci nagy rakás ágyneműt vett ki a szekrényből. Vitte magával a konyhába. Az öregasszony engem taszigált:

– Igyekezz! Nincs sok időnk.

Mint a díszletezők, akik pontos terv szerint dolgoznak, ezután már mindent szó nélkül csináltak. Manci vastagon leterítette a konyha sarkában álló heverőt. Átlósan keresztben egy szárítókötél volt. A nedves konyharuhákat szoktuk rádobni... Most egy nagy dupla lepedőt csíptettek rá, és ezzel

kettéosztották a helyiséget. A vénasszony egy széket lökött a heverővel átellenes sarokba.

– Itt ülj le, és meg ne moccanj, amíg mi itt vagyunk. Akkor nem esik bántódásod.

Bementek a függöny mögé. Hangok... zörgés, suttogás. Nem értettem semmit. Zihálás, nyögések, nem tudom meddig... talán órák is eltelték és egyre rémesebb lett. Kivert a verejték. Mancit kínozza? Már ordít.. Nem mertem mozdulni.

Aztán valami... Macska? ...Istenem! ...Gyereksírás.

– Na, ez eddig megvan. Fiú. Él... Sajnos... Megmondtam, hogy azt nem vállalom... – hallatszott a lepedő mögül a vénasszony hangja.

Még jó darabig eltartott a függöny mögötti rendezkedés. A sírás halkult, mintha egy ajtón keresztül hallatszott volna.

Végül az öreg leszedte a kötélről a lepedőt. A konyhában tökéletes volt a rend. Mintha mi se történt volna... Mancit ott állt teljesen felöltözve. Sápadt volt és jóval soványabb. Sminkelte magát. Aztán előhozta az őrnagy bőröndjét, az összes ágyneműt belerakta. Közben a vénasszony engem igazított el.

– Senkinek nem mondhatod el. Ha bajt keversz, azt mondjuk, hogy te szülted. Gondolj csak bele! Mi lesz veled, akkor? Mit tudsz mondani anyádnak, apádnak? Ki fognak dobni! Mehetsz az utcára! Ha beszélsz róla valakinek, megkereslek és elvágom a nyakadat!

"Ha beszélsz..."– nekem hang se jött ki a torkomon a rémülettől... De már folytatta:

– Addig nem mozdulsz erről a székről, míg nem csengetnek. Hamarosan jön valaki. Beengeded. Ide a konyhába. Neked nincs más dolgod, csak a hallgatás.

Fogták a bőröndöt és mind a ketten elmentek. Odakinn már szürkült a decemberi délután.

Ott ültem és nem mertem mozdulni. A két ablak közé, a hidegre tett csomagot néztem. Még sírt. Meg kellene menteni, de mit tehetek vele? Rám fogják, hogy az enyém.

Istenem, de buta voltam! Mert nekem nem mondtak semmit, se az apácák, se az anyám.

Mielőtt valamit elhatározhattam volna, megszólalt a csengő. Végre! Teljesen elzsibbadt mindenem, alig tudtam kibotorkálni a bejáratig. Kinyitottam az ajtót.

Az ajtóban az állomásfőnök állt.

Egyikünk se szólt. A konyha felé mutattam, ahol már csend volt... Oda csak ő lépett be...

Aztán elment, kezében dagadozott a táskája.

Lehet, hogy valamikor az éjszakai vonattal jöttek haza. Mire álomba sírtam magam, már olyan kábult voltam, hogy a földindulásra se ébredtem volna fel.

Reggel, mikor fel akartam kelni, összecsuklottam az ágy mellett. Mindkét lábam megdagadt. Az őrnagy határozottan lépett fel:

– Elefántózis! – kiáltotta. Azt se tudtam, mi az, de gondolom, ő se...– Fertőző! Nagyon fertőző! El kell különíteni, nehogy elkapja valamelyikünk. Hol legyen a karantén?

Áttelepítettek a gyerekek mellől a kis cselédszobába, odatettek valami küblifélét és rám zárták az ajtót. Nem törődtem vele. Megnyugtatózott a magány és a megkönnyebbülés, hogy senki nem kérdez tőlem semmit, és nem keresik rajtam az eltűnt ágyneműt sem. Az őrnagy maga ápolt, teát, ételt hozott, kivitte a vödröt, de orvost nem hívtak.

Talán egy hét telhetett el a betegség alatt. Mikor kezdtem kicsit megerősödni, kiengedtek a karanténból. Akkor

jött éppen a postás. Hatalmas pakkot hozott. Az őrnagy bőrröndje volt benne. Kinyitottam. Teli volt szép, tiszta, gondosan élére vasalt ágyneművel. Lám csak! Milyen rendes lány a Virág Manci! Mindent visszaküldött, az utolsó darabig. Beraktam a szekrénybe, a helyére. Senki nem kérdezett semmit és nem is szólt semmit.

Este elővett az őrnagy:

– Azt hiszem, még mindig nem vagy egészséges. Nem maradhatsz itt tovább. Nem vagyunk mi betegápolásra berendezkedve. Legjobb, ha hazautazol.

Kifizette a béremet az utolsó fillérig, egészen addig a napig, amikor ágynak-estem.

Másnap a reggeli vonattal hazamentem Pécsre. Nem mondtam senkinek semmit. Te vagy az első, aki tőlem ezt a történetet hallja.

– *És azután? Hogyan tudtál tovább élni ezzel a szörnyű titokkal?*

– Fiatal voltam. Az ember fiatalon sok mindent kibír. Igyekeztem mindent elfelejteni és ez egy időre sikerült is. Hanem mikor férjhez mentem és az első kislányom meghalt szülés közben, akkor elemi erővel tört fel a régi emlék. Úgy éreztem, hogy ez büntetés... Az Isten, vagy a Sors büntetése azért, mert nem mentettem meg azt a kisfiút, mert nem volt bátorságom vállalni szégyent, vagy bármit, azért a szerencsétlen kis életért.

Hónapokig, minden gyerekkocsi, minden csecsemő látán sírva fakadtam, de nem mondtam senkinek semmit.

9.

Az is segítette a felejtést, hogy otthon szinte azonnal munkát kaptam. Munka? Nem volt az komoly munka! Egy öreg ügyvéd vett fel amolyan kifutónak, hoztam-vittem a postát, okmánybélyeget vettem, vagy villásreggeliért szaladtam a Nádorba.

Anyám persze úgy mesélgette, hogy titkárnő vagyok. Később még majdnem igaza is lett, mert ha sok volt a munka én is beültem az egyik írógép elé, leginkább akkor, ha másolni kellett valamit.

Lassan, de pontosan gépeltem, és egyre jobban belejöttem az irodai tennivalókba. Mire Lilike, a titkárnő szabadságra ment, már én helyettesítettem.

Szeretett a főnök, mert mindig jókedvem volt. Azt mondta, hogy napfényt hozok az öreg irodába. Mindig mosolyogtam, nevettem a viccein is, még ha néha már a könyökömön jöttek ki, akkor is. Ez tetszett neki. Nekem meg, az melengette a lelkemet, hogy egyszer, még valamikor az első hetekben azt mondta:

– Kislány, maga csak nevessen! A nevetés szépít.

Hát én attól fogva nem mulasztottam el egyetlen alkalmat se, hogy nevetsek.

Az anyám szép volt, és még százszor gyönyörűbbnek látta magát a tükreben.

Én, az elsőszülött, nagy csalódás voltam számára. Először is, mert lány lettem, pedig mennyit szenvedett velem... és milyen csúnya újszülött voltam... Mint egy kis vén majom... Szörösen születtem, korpában kellett fürösztetni, hogy lekopjon. Milliószer hallottam, mikor a barátnőinek mesélte

a fülem hallatára, mennyi vesződséget okoztam neki születésemről fogva.

– Olyan csúnya ez a lány, nem is tudom, hogyan fogom férjhez adni! – ezt is számtalanszor emlegette, panaszolta fűnek-fának.

Nem csoda, ha szinte belém égett, hogy a legfontosabb szépnem látszani és megmutatni, hogy talállok én férjet magamnak, nem kell velem az anyámnak vesződni...

Biztos, hogy nem voltam az a világszépe, mint anyám lehetett leány korában, de azért tizenhat éves koromra már elég szemrevaló teremtes lettem, sokat jelentett a kedvesség, a sugárzó jókedv is... Az összes fiatal lánynak szívből ajánlhatom: minden kozmetikánál, szemöldökcsipkedésnél, festéknél többet használ a jó kedély és egy-egy huncutul csillogó pillantás.

Azt hihetnéd, hogy anyám legalább egy icipicit örült annak, hogy végre kicsit kikupálódtam? Szó sincs róla... Személyes sértésnek vett minden figyelmet, érdeklődést, pláne bókot, amit jelenlétében én arattam le.

Már negyvenes éveinek elején járt, bár tízet le szokott tagadni, mélyen hallgatva arról, hogy 26 évesen ment férjhez és így aligha stimmelnek az évszámok.

Apám, mint hadirokkant százados szerelt le és régi harctéri bajtársaival még sokáig szoros kapcsolatban állt. Köztük aktív tisztek is voltak és egy fiatalabb korosztály is csatlakozott hozzájuk. Néha rokkantak keresték fel, hogy segítsen kérvényt írni állás ügyben, vagy trafik-engedélyt szerezni. A hadirokkantakat többnyire előnyben részesítették, így ő maga is elhelyezkedett végre. Nyugodt, csendes munkahelye volt Pécsen a Vegykísérleti Állomáson. Mellette verseket írt a Pécsi Naplóba, leginkább csak a Gyerek Rovatba.

A Tiszti Klubban, vagy a Hadirokkant Szövetség rendezvényein anyám is sokszor részt vett, hogy végre kicsit kiszabaduljon a háztartás és a gyereknevelés gondjai közül. Különleges, feltűnő ruhákat kezdett hordani, igaz, jórészt maga varrta. Egyre jobban érezte magát a férfitársaságban. Engem rendszerint magával vitt. Ma már úgy gondolom, hogy csak azért, hogy a szépsége jobban ragyogjon a csúnyácska kislány mellett.

Míg a volt frontkatonák politizáltak, és újra meg újra Trianont és az ország igazságtalan feldarabolását szidták, addig anyám a kisteremben leült a zongorához. Csodálatos, hogy a sok házimunka mellett nem felejtett el mindent, amit tanult és az ujjai néhány alkalom után milyen könnyedén rátaláltak a régi melódiákra. Hallás után játszott, fülbemászó, édes olasz dalokat. Ha valaki felváltotta, akkor a zongora mellé állt és énekelt:

”Midőn Havannában hajóra szálltam én...” – és sorban a többi kedvenc számát.

Erre a szárnyaló érzéki hangra sokan becsődültek a másik teremből is és volt taps, gratuláció bőven.

Máskor divatos tánczene szólt. Anyámat az udvarias, fiatal tiszték azonnal körülvették, szórakoztatták, táncoltatták, miért ne, hiszen még mindig mutatós szépasszony volt, és a férjének szemmel láthatóan baráti kapcsolatai voltak a ranglétra magasabb fokán is.

Ő minden jó szót saját személyes varázsaként könyvelt el. Az udvariasságot udvarlásnak, az ártatlan flörtöt szerelemnek, és a gáláns széptevést házassági ajánlatnak színezte ki magában. Nevetségesnek láttam és lenéztem a férfiak iránti fokozódó érdeklődését, mert otthon, ha a papa próbált hozzá közeledni, úgy sikoltzott, mintha legalábbis szűzlány lett volna.

Két, különösen kitartó férfi forgolódott körülöttünk, Krautzack Józsi és Lahoczky Kálmán.

Józsi már harminc éves múlt, de vállas, izmos kisporolt alkata miatt fiatalabbnak látszott. Gerincsérüléssel szelretek le, mint közlegényt, mindjárt a háború elején, hónapokig feküdt gipszágyban, de kutya baja se volt már. Mint ő maga mondta, ahol a csont összeforr, ott erősebb, mint a törés előtt.

Nagyon szeretett mesélni. Nagyhangú történetei alapján egy tájékozatlan hallgató azt hihette volna, hogy a monarchia nemcsak győztesként került ki a háborúból, de mindezt egyedül neki köszönheti.

Volt bizonyos felületes, úgynevezett "keresztretjvény műveltsége", amit ügyesen forgatott, de ha valamihez végleg nem értett, akkor a hallgatásnak és egyetértő bólogatásnak is diplomatikus mestere volt.

Kálmán hadnagy volt, a snájdig fajtából. Tökéletes. Vele kezdődtek az újabb családi bajok. Anyám teljesen belehabarodott, pedig Kálmán csak jó színben akart feltűnni a mama előtt, hiszen titokban nekem udvarolt. Már célozgatótt rá, hogy a gazdag nagybátyja segítségével hamarosan le tudja tenni a kauciót, ami a nősüléshez szükséges.

Szegény anyám teljesen félreértette... Azt hitte, hogy mindez rá vonatkozik és mire a fiatal tiszt észbekapott, már egy olyan bonyodalom közepében volt, hogy jóformán az egész családtól, de talán még az élettől is elment a kedve.

Anyám szinte üldözte. Egész délután arra sétálgatótt, amerre a fiú feltűnését várta, s ha összefutottak, csatlakozott hozzá. Máskor fel akart menni a lakására és mivel zárt ajtót talált, virágot, szerelmes levélkéket akasztott a kilincsre. Aztán egy szép napon bejelentette otthon, hogy el akar válni, mert Kálmán felesége lesz.

Apám megdöbbsent. Mit illik ilyen esetben tenni?

Katonás, vitézi párbaj? Polgári pofozkodás? Szóba se jöhetett, hiszen jární is nehezen tudott, meg aztán nem is akart már senki boldogságának útjába állni. Meghívta hát Kálmánt a klubba egy négyszemközti beszélgetésre, és ott előadta a saját verzióját: igen, lemond Helénkéről, a szép Helénáról, legyenek boldogok, csak csendben, intelligens emberek módjára intézzék a válást, meg mindent, ami ezzel jár. Csak semmi botrány!

Kálmán alig tudott hápogni.

Ő? Neki eszébe se jutott... Soha semmi ilyent nem mondott a nagyságos asszonynak...

Ez teljesen új helyzetet teremtett. Papa minden összeköttetését latba vetette a megoldás érdekében és Kálmán napok alatt az ország másik végében szolgálta tovább a hazát.

A mama tombolt, szinte beleőrült a veszettségbe. Eddig csak a tányérok repültek a falra a veszekedések közepette, most szó szerint nekiugrott szerencsétlen apámnak, akinek minden maradék erejét össze kellett szednie, hogy megfékezze.

A fiatal hadnagy emlékét nem mosta el az idő. Anyám még hetvenen túl is gyakran emlegette:

– Kálmán? Ki tudhatja... Lehet, hogy egyszer eljön értem, és akkor elvisz innen ... elvisz magával.

10.

Drága baba néni! Micsoda helyzet lehetett az... El tudom képzelni, milyen pánikban volt az a fiatal tisztecske! A főnökei barátjának öregedő felesége? Szép dolog! Házasságot ígér neki? Elcsábítja? Mit röhöghették a tisztársai! És a feljebbvalók? Ezen kitörhette volna a nyakát! Oda a tiszt karrier! Hú, micsoda szituáció! A szépasszony szerelme, egy isten háta mögötti garnizonba repítette. Pedig ebből a kapcsolatból aligha jutott neki pár kellemetlen sétán túl semmi! ...Mi történt ezután?

– Kálmánnal? Semmi. Elég volt neki, hogy áthelyezték. Örült, hogy ennyivel megúsza és vége lett a bonyodalomnak nagyobb botrány nélkül.

Nem csodálhatja senki, hogy többet a mama egy árva hangot se hallott Kálmánról. Se levélben, se képeslapon nem jött tőle üzenet a mama részére, sőt valójában azt se sikerült kiderítenie, hogy hova helyezték át. Mindenki, aki tudta hol van, a papával vállalt szolidaritást. Én se árultam el, pedig hát...hetente kaptam a leveleket... „post restante”, vagyis nem hozta házhoz a kézbesítő, hanem csak személyesen a postán lehetett átvenni, ahogy ilyen esetben akkoriban szokás volt. Nagyon óvatos voltam. Megkértem, ne említse a nevemet a levélben, hogy ha valaki esetleg meglátja, ne jölessen rá, hogy kinek szól. A borítékokat gondosan elégettem, a leveleket pedig jól eldugtam a szekrényben, a fehérneműim közé, nehogy anyám kezébe kerüljenek.

Nem mondhatom, hogy szerelmes voltam Kálmánba, de szinte simogatta a lelkemet a gondolat, hogy van valaki, akinek fontosabb vagyok, mint az anyám. Nem ígértem semmit, de igyekeztem fenntartani vele a kapcsolatot. Min-

den sorát megőriztem, mert újra és újra elolvasva a mézédesszavakat, ráébredtem saját értékeimre, eltöltött a hatalom érzése, hogy én is képes vagyok egy férfit lekötni, megbabonázni és... igen: megszerezni még világszép anyám orra előtt is...

Azt hiszem ez utóbbi volt a legmélyebb mozgatóerő, ami miatt fenntartottam Kálmánnal a levelezést. Azt persze egy szóval se említettem neki, hogy az ügyvédi iroda előtt esténként gyakran Józsi vár. Ő se igazán érdekelt, elvált ember... jóval idősebb nálam... de kísérőnek azért megfelelt. Áhítattal hallgatta minden szavamat és nagyokat nevetett a vicceken, amiket én az irodában a főnökömtől szedtem össze. Milyen hálás közönség volt! A beugratós kérdéseket másnapra elfelejtette és akár hetente többször is beleesett ugyanabba a csapdába, én meg jól szórakoztam rajta. Nem bánta, ha kinevetem. Ha valamivel felsült, velem nevetett. Nem is értettem, milyen ostoba nő lehetett a felesége, hogy nem becsülte meg ezt a szórakoztató, vidám férfit. Cukrászdába vitt, vagy moziba, néha egy kerthelyiségbe ültünk be...miért ne? Utóvégre egy okos, dolgozó nő tud magára vigyázni! – gondoltam magamban. Finom cigarettával kínált, amitől én végleg tetőtől-talpig modernnek éreztem magam.

Mindig volt a zsebében pár szem babkává. Abból rágicsáltuk hazafelé menet, hogy elvegye a cigaretta vagy a bor szagát. Csak meg ne érezzék rajtam a szüleim! Azt hittem nagyon okos, furfangos vagyok, és sokáig el tudok így szórakozni... Józsival is, Kálmánnal is. Nem leszek én a felesége egyiknek sem! Nem bizony! Majd valamikor eljön az igazi... Akkor nem bánom, lesz, ami lesz, fejest ugrok a boldogságba... De addig csipisz az orrára minden férfinak... Az önbizalmam szárnyakat kapott.

Azt hittem enyém a világ... Pedig hát... ma már tudom, hogy csak egy tapasztalatlan, buta fruska voltam...!

Józsi gyakori vendég lett nálunk.

– Baba! Úgy látom, jó férj lenne neked ez a Józsi. – hozta szóba anyám, egyik este.

– Jaj, mama! Csak nem képzeled? Jó barátok vagyunk...de öreg hozzám... Elvált ember... És a templomi esküvő? ...És a fehér menyasszonyi ruha? Én még nem is akarok férjhez menni.

– Akkor kell menni a lánynak, ha viszik... Meddig akarsz válogatni? Szebb már nem leszel, legfeljebb öregebb...– ez elég kegyetlenül hangzott – Nincs vagyonod, keletgyéd se. Józsi egy szál ingben is elvenne, úgy látom.

– De még csak 17 vagyok...Nem akarom... nem.

Anyám gúnyosan végigmért:

– Ahogy azt te elképzeled!

Nem erőltetett tovább, de ahányszor Józsi hazakísért, behívta és szinte csicsergett neki. Eleinte arra magyaráztam anyám kedveskedését, hogy talán most, jobb híján, ebbe a férfiba fog beleszerelmesedni. Nem bántam volna. Legalább nem akar hozzáerőltetni.

Sajnos hamarosan megrökönyödve vehettem észre, hogy a férfi anyámat kedves mamának kezdi szólítani, és ezzel, legnagyobb csodálatomra, tetszést is arat.

Most, utólag úgy rémlik, mintha valami cinkos pillantást is váltottak volna időnként.

Papa elutazott Margit nénihez szabadságra. Magával vitte a testvéreimet is. Én nem mehettem, a munkám miatt, meg aztán a mama se akart egyedül maradni. Csak pár hétről volt szó.

– Legalább meglesz addig a nagytakarítás. Könnyebb, ha nem kell főzni a családnak, majd megoldjuk – mondta anyám. Ment is minden rendesen, bár én csak munka után tudtam segíteni.

Szombat délután nagy sétát tettünk Józsival kettesben. A Magaslati útról néztük a várost, aztán lefele jövet megittunk egy pohár sört a Tettyén. Nagyon elgondolkodó volt, alig figyelt rám. Cigarettára akart gyújtani, de bizony elfogyott.

– Megállunk egy trafiknál, ugye nem baj, Gizella? – kérdezte, és a zsebét tapogatta. – Hú, azannyát! Nincs meg a pénztárcám... Vissza kellene menni, hátha megtaláljuk.

– A sörözőben még megvolt...

– Nem tudom... zsebből fizettem, nem a tárcából... Tudja mit? Megnézzük gyorsan... még hazaér időben, ha külön kutatunk. Csak annyit segítsen, hogy a sörözőben megkérdezi, nem találtak-e egy tárcát... Én meg gyorsan végigmegyek visszafelé az úton...

Természetesen segíteni akartam, de azért örültem, hogy nem kell a nagy séta után még egyszer végiggyalogolni az egész utat magas sarkú cipőben.

A pultos éppen beszélgetett valakivel. Kicsit kívártam, hogy én is szóhoz jussak. Ekkor ütötte meg a fületem az apám neve... igen, róla volt szó...

– Mindenkinek azt mondják, hogy betegség miatt szerelt le... Egy nagy frászt...! Elsikkasztotta a század pénzét... az egész hadikasszát... Úgy éljek!... Bizonyíték is van rá...Igen ! Ismeri a Krautzack Józsit? Na, látja! Az bizonyítani tudja... Akkor juttatja börtönbe az öreget, amikor csak akarja...

Kiszédelegtem az utcára...el is felejtettem a tárcát...de már jött is felém Józsi nagy vidáman:

– Megvan... megvan, a pénzzel együtt... Mi a baj kislány? Rosszul érzi magát? ...Vagy csak elfáradt? Mindjárt hazaérünk. A cigaretta ráér...

A szememet se tudtam lehunyni akkor éjjel... A papa... úristen, hogy tehetett ilyent, biztos miattunk, gyerekek miatt... vagy talán a mama örökös elégedetlensége... Tönkretette apám életét! Még szerencse, hogy megtudtam... Micsoda véletlen! Meg kell mentenem... meg kell mentenem a börtöntől az apámat...

Számígtattam az eshetőségeket... Ha feleségül mennék Józsihoz, talán nem tanúskodhatna a papa ellen... de nem, azt semmiképpen nem tehetem... akkor oda az egész életem... Talán lehetne húzni az időt. Igen! Addig fogom boldogítani, míg össze tudok annyi pénzt szedni, hogy kifizethessek mindent, ami kár érte a katonai pénztárat. Meg fogom én oldani ezt a problémát! Csak a papa jönne már meg! Lehet, hogy nem is sejti, milyen veszély fenyegeti! Jaj, mennyi lehet az a pénz, ami hiányzik? Nem lehet az olyan sok, hiszen soha nem dözsöltünk mi idehaza! Rántott leves meg lecsó járta kolbász nélkül. Hús helyett csak egy kis hurkát ettünk a krumplihoz.

Attól a naptól fogva minden kedvességemet összeszedtem. Kerültem a férfi kárára váló tréfákat, nem ugrattam, nem nevettem ki, ha felsült, vagy nem emlékezett a szakállas viccekre. Minden szavát figyelmesen hallgattam, csodáltam, mintha ő lenne a világ esze, de minden bizalmas közledést, mozdulatot kerültem. Eleget hallottam anyámtól, hogy egy lányt csak addig becsülnek a férfiak, míg megtartja a távolságot, aztán hamar ráunnak.

Eddig én szórakoztam, ezután már arra törekedtem, hogy elsősorban Józsi érezze jól magát a társaságomban, de vigyáztam, hogy semmi többet ne merészeljen...

Minden jól alakult, csak hát közbe jött... még valami... Azt majd holnap mesélem tovább. Késő van.

– *Holnap? Holnap reggel utazom haza!*

– Csak nem akarsz hazamenni? Még annyi mindent tudnék mesélni – sóhajtott Baba néni. – Az életem nagyobbik részéről még nem is beszéltem... Azt mondtad, mindent lejegyzel, amit mesélek, és később, ha befejezted a főiskolát, írsz belőle egy regényt.

– Persze, persze, de most haza kell utaznom. Azt mondtam apámnak, hogy csak egy hétig maradok, aztán kető lett belőle. Azt fogja hinni, hogy elvesztem.

– Hiszen írtál neki! Majdnem minden nap küldtél képeslapot. Tudhatja apád, hogy nálam jó helyen vagy.

– Tudja, hogyne tudná! De most már mennem kell.

– Csak nem a Rudas Pufi jár az eszedben?

– Pufi? Hát ezt meg honnan szedted? Szép dolog! Biztos apám pletykálta el.

– Igen, megírta és megkért, hogy beszéljek a fejeddel, mert nem ismered az életet, de én úgy gondoltam, prédikálás helyett inkább a magam butaságait mesélem el, hogy okulj belőle. Még nincs vége. Most jön a java!

– Haza kell mennem. Nem a Pufi miatt. Gólyatábor lesz. Fel kell rá készülnöm. Ruha, meg mindenféle kell. Mit ért apám ehhez! Semmi sportos cuccom nincs. Nem nézhetek ki úgy az új évfolyamtársak között, mint egy középkori matróna, vagy egy ázott veréb! Itt minden jó volt, szép volt, és köszönöm, hogy nem faggattál, hanem meséltél, de beláthatod, hogy most már igazán mennem kell.

– Kár! Hát majd jövőre folytatjuk. Ugye folytatjuk? Mostanában annyit töprengek a régi dolgokon... Néha magam sem értem, miért történt, hogy újra és újra tönkrement

az életem.... Valahogyan megbékültem már a sorsommal. Csak az izgat, mi, miért történt.

– Baba néni! Az ember elképzei a jövőjét. Csupa szépet és jót, de mindig közbejön valami. Te is biztosan így jártál. Ez a világ rendje. Ne is mondd tovább! Azt úgylis tudom, hogy férjhez mentél, el is váltál. Most már nyugodtan összecsomagolhatok.

– Férjhez mentem? De hogyan! A fene se akart olyan korán férjhez menni!

– Akkor miért mentél?

– Jaj, akkor nem úgy volt, mint most.

– Most se könnyű. Azt hiszed, én azt csinálhatok, amit akarok? Látnod, apám is milyen cirkuszt csapott Pufi miatt! Aztán mi van? Már nem is érdekel! Ennyi év után te is beleszügyodhatnál abba, amit az élet hozott.

– Nem érted te ezt, nagyon zöld vagy még! Én éppen csak az okát szeretném tudni, miért nem szeretett engem soha senki?

– Ne mondj ilyeneket! Én is szeretlek...

– Szeretsz, szeretsz! Mégis elutazol. Ha elég volt a szomorú témákból, tudok én másról is mesélni, nem csak magamról és a családunkról. Vannak vidám helyi legendák... Vagy igazak, vagy nem, de érdekesek... Nem is hinnéd, hogy itt mi minden történik!

– Tudod mit? Veszek egy ilyen füzetet, mint amilyenbe én irkállok és beleírod nekem, ami még eszedbe jut... Én meg, majd egy regényt kanyarítok belőle, ahogy ígértem. Meg leszel örökítve, meglátod. Csak ne felejtsd el, hol hagytuk abba, mi fontos van még hátra. Aztán, majd ha legközelebb eljövök hozzád, folytatjuk.

Nem volt legközelebb. Megkezdtem a főiskolát. Elfeledkeztem ígéretről, füzetről, Rudas Pufit is elfelejtettem. Észre se vettem, hogy közben évek teltek el.

Nem lettem se író, se újságíró. Kikerültem egy kis falusi iskolába tanítani. Férj, gyerekek, háztartás. Nem volt időm Baba nénit látogatni. Mindig közbejött valami, és én csak halasztgattam az utazást. Lassan a levelezésünk is megszakadt.

Egy nap vastag borítékot hozott a postás. Baba néni lánya, Juszti küldte. Az a pepita füzet volt benne, amit Letenyén hagytam és egy levél, hogy meghalt a nénikém. A holmija között találta a füzetet és a címemet.

Eszembe jutottak a nyári napok, mikor elkezdte mesélni, mi minden történt vele. Hát itt van végre a folytatás!

Baba néni élete! Most minden titkot megtudok – gondoltam. Szinte áhítattal vettem kezembe Baba néni jegyzetfüzetét.

Kívül nagy betűkkel ez állt rajta:

TISZTÁZAT
Cserepes Éva részére

Kicsit túlságosan újnak tűnt, mintha csak tegnap vásároltam volna. Lám csak, mennyire megvigyázta Baba néni! Egy parányi folt, vagy gyűrődés sincs rajta... Hamar kiderült, hogy miért.

Kinyitottam, de csak két mondatot találtam benne.

1906. március 4-én születtem.
Négylóvas hintóval vittek keresztelni,
engem,
a kis szőrös majmot.

Ezzel bizony nem sokra megyek!

Lehet, hogy nem volt ereje tovább írni, de az is lehet, hogy csak ennyit akart közölni.

Talán azt hitte, hogy ez a két mondat az életének a lényege. Ez az oka mindennek. Születésekor az anyja szőrös kis majomnak látta, akivel nem lehet büszkélkedni. Szegény Baba néni arra gondolt, hogy ezzel már akkor megpecsételődött a sorsa...

Megsirattam.

Aztán eszembe jutott, ha ez a füzet tisztázat, akkor lehetséges, hogy létezik valahol egy piszkozat is. Abban talán több van. Hol kereshetném? Hiába minden! Az is el fog veszni, mint annyi más... élet, szenvedés, sorsok. Hova tűnt az a szép aranyszőke baba? Nagyapám versei... a tisztí kardja, amit egy életen át őrzött? Azt a kardot még én is láttam, aztán a papa halála után anyám konyhakéseket csináltatott belőle.

Helén nagyinak is voltak füzetei... Azokba jegyezte le az emlékeit. Igen. Ő is írt. *Az életem egy egész regény* – szokta mondogatni. Kié nem? Hitt benne, hogy van értelme megörökíteni mindazt, amit átélt. Nem tűnhet el a semmiben a sok szenvedés, nélkülözés! Azt hallottam, hogy füzetait beküldte a Pécsi Napló szerkesztőségébe.

Pár nap múlva Imre bácsi, apám barátja hozta vissza az egész csomagot.

– Képzeljétek! Ülök az irodámban és hallom, hogy a szerkesztőségi szobában nagy zsvaj van. Kinézek, hát csak úgy dülnek a kollegák a röhögéstől. Nézzétek! Ezekből a füzetekből tartottak felolvasást. Azonnal ráismertem. Itt áll: Írta özvegy Harmath Gézáné. Nem tudtátok, hogy Helén néni beküldte az újságnak? Visszahoztam, hogy vége legyen a botránynak – azzal az asztalra csapta nagyanyám emlékiratait, amiben rossz helyesírással, rossz magyarsággal leírta az egész életét. – Pénztelenség, kilakoltatás. Szükséglakások, ahol súrolt, irtotta a bolhát, poloskát... Szamárháton akarta bejárni az országot, hogy megkeresse a szeretőjét. Tényleg kész röhej!

Szüleim hálálkodtak, hogy Imre megmentette őket a szégyentől, a nevetségességtől.

Édesanyám azonnal tűzbe vágta az egész paksamétát. Helén nagyi pedig nem írt soha többé.

Én sem fogok.

A második füzet

1.

1906. március 4-én születtem. Négylovas hintóval vittek keresztelni, engem, a kis szőrös majmot. Anyám soha nem bocsátotta meg nekem, hogy csúnya újszülött voltam. Sokat kellett velem vesződnie. Hasmenés, angolkór, minden utolért, ami egy fiatal anya kedvét szegheti, de erős voltam és életben maradtam, míg Dunci húgom, a gyönyörű kis tündér meghalt. Ilyen a sors. Nem tehettem róla, mégis én maradtam nyűgnek anyám nyakán.

Úgy emlékszem, meséltem már Kálmánról, a fiatal tisztről, akibe anyám beleszeretett. Áthelyezték. Nyoma vészett, legalábbis anyám számára. Én is csak nagyon elővigyázatosan leveleztem Kálmánnal. Minden héten, a postán vettem át az üzeneteit. A borítékot elégettem, de a levelektől nem volt szívem megválni, ezért a ruhásszekrényben a fehérenemű közé dugtam.

Egy nap, ahogy munka után beállítok, anyám szó nélkül két jókora pofonnal fogadott. Szinte elhültem a rémületől...mi ez?

– Rendet raktam a szekrényedben, te kis pizsok!
Belém villant a felismerés: – Hát ezért kaptam a pofont! ...
A levelek!

– Te voltál! Te voltál, aki eldugta előlem Kálmán leveleit! – megrázott, mint Krisztus a vargát és dühödten folytat-
ta:

– Megtaláltam... A szekrényedbe dugtad! Hogy tehetnél ilyent?

– Hiszen nekem írta! – próbáltam védekezni.

– Nem igaz! Itt áll: *Egyetlenem!* A másik meg így kezdődik: *Édes csillagom!* Látod! ...*Szépszemű szerelmem!* Tcc! Te, mint szépszemű! Csak nem képzeled? Nézd csak ezt a megszólítást: *Kedvesem...*! Veled soha, egy pillanatig se törődött... Hol itt a neved, csak egyszer is? Hol vannak a borítékok? És itt az aláírás... *Kálmán!* El akartál választani tőle... Miattad nem tudtam válaszolni a leveleire... és látod, írt... azért tovább is írt... Ekkora szerelem...! – folytak a könnyei a meghatottságtól és persze a dühtől. – Mit tettél? Mit tettél velem! Tűnj el! Tűnj el a házamból te rohadt szemét!

Szóhoz se jutottam, mert a szidalmazás közben a seprűhöz kapott, hogy azzal ütlegeljen, hát kiugrottam az ajtón és odakinn várakoztam, hátha lecsillapszik. Bentről azonban tovább is csak csapkodás, sivalkodás, hangos zokogás hallatszott. Mintha teljesen megháborodott volna...

Kétségbe voltam esve.

Arra gondoltam, Józsi majd ad valami tanácsot, úgyis közös programunk volt estére. A Sétatéren találkoztunk. Csak annyit mondtam neki, hogy anyámra rájött a rapli, hargagszik, megpofozott, mert nem voltam otthon, mikor segíteni kellett volna... Egyedül hagytam, pedig a papa és a testvéreim is Margit néninél nyaralnak. Mit csináljak, mivel békítsem ki?

Sokat nem tudott mondani, de megnyugtató, hogy rá mindig számíthatok. Bármilyen baj ér, gondoljak arra, hogy ő a legjobb barátom.

Húztam az időt, hogy minél később kerüljek újra anyám szeme elé, ha elég ideje van, akkor talán jobb belátásra jut, de végül csak el kellett szánni magamat, hogy hazainduljak. Józsi elkísért, de nem akart bejönni, így hát elbú-

csúztunk kinn a kertkapunál. Gondoltam, jobb is, ha nem hall a Kálmán-ügyről, meg anyámat se látja ilyen feldúlt állapotban.

Bementem. A lakás ajtaja zárva volt. A csengetésre anyám hangja új erőre kapott. Csak a figyelőn lesett ki, de nem nyitott ajtót...

– Eldugtad a leveleimet! Engem akartál az örületbe kergetni! Hol voltál mostanáig? Rosszul vagyok... te meg kujtorogsz, és fél éjjel a Józsival henteregsz! Te utolsó...te büdös kurva...! Ide többet be nem teszed a lábad! – visította magából kikelve.

Nem is tudtam felfogni miért kell ekkora cirkuszt csinálni. Anyámtól ilyen durva szavakat még életemben nem hallottam. Azt hittem megbolondult.

Hiába sírtam, könnyörögtem, nem nyitott ajtót. Kimentem az utcára, hogy Józsiat hívjam, segítsen lecsillapítani, de ő már valahol messze járt...üres volt az utca. Mire vissza akartam menni, már a kertkapu is zárva volt. Tanácstalanul járkáltam a ház előtt... Többször próbálkoztam, hátha bejutok, ...de már sötétek voltak az ablakok.

Éjfél is elmúlt mire beláttam, hogy minden hiába. Fáztam, potyogtak a könnyeim, és fogalmam se volt, mit lehetne tenni. Félttem... Ha jött valaki attól, ha nem, akkor a sötét, kihalt utcáktól. Hova is mehetnék, nem éjszakázhatok kinn a szabadban...

Józsi! Eszembe jutott, hogy Józsi talán segítene. Az anyjával lakik... Krautzack néni biztosan megengedi, hogy egy éjszakát náluk töltssek. Aztán holnap... holnap minden rendbe jön.

Bezörgettem. Józsi még ébren volt...az anyja is...Csak annyit mondtam:

– Kizárt az anyám...mert későn mentem haza... Nincs hol aludnom.

– Jöjjön, jöjjön Gizella... Persze, hogy lesz nálunk helye...majd az anyám...– aztán határozottan odafordult az aszszonyhoz :

– Mama! Az lesz a legjobb, ha maga most átmegy a szomszédba, Rózához!

Az öregasszony felkapott valami motyót és már sietett is kifelé.

Ketten maradtunk a lakásban. Én zavaromban, először egyik lábamról a másikra álltam. Józsi megfogta a kezem.

– Nem lesz semmi baj. Jöjjön Gizella, jöjjön közelebb! – unszolt és húzott maga felé. Úgy éreztem, minden megoldódik, végre van egy biztos pont, nem nekem kell gondolkodni, lám Józsi majd elrendez mindent.

A következő percben már vállára borulva sírtam el minden bánatomat.

Simogatott és vigasztalt és melengette az átfagyott kezemet, vállamat, csókolgatta a könnyes, maszatos arcomat. Nekem a torkomban dobogott a szívem a félelemtől és az izgalomtól...

Aztán elfogott valami furcsa belenyugvás, hogy ennek már így kell lennie... és most megtudom a nagy titkot, amiről a lányok a zárdában csak suttogva beszéltek... Megtudom, hogy miért... és miért...

2.

Másnap reggel Józsi jót nevetett a zavaromon. Azt mondta, ha egy csöpp eszem van, már régen túleshettem volna azon, ami történt, hiszen az egész világ ezt csinálja. Mit vagyok úgy oda!

Tényleg. Hát csak ennyi az egész? Úgy határoztam, ha se megyek többet. Majd kétségbeesik a mama, ha nem tud elszámolni apámnak azzal, hogy hova tűntem.

Csak hát semmi ruha, váltás fehérnemű sem volt velem. Egész nap az öregasszony slafrokjában pompáztam, mert a saját holmim a kötélén száradt. Szerencsére Józsi anyja csak két nap múlva került haza. Hozzám egy szót se szólt, mintha a világon se lennék. Még a köszönésemet se fogadta. Időnként lapos pillantásokkal méregetett, mintha legalábbis én vettem volna el a fia szüzességét! Láttam már, hogy nekem itt se lesz maradásom... Mindjárt eszembe jutott az is, ha nem vagyok otthon, mikor apám megérkezik a nyaralásból, azt mond anyám, amit akar, de ha ott vagyok, talán fékezi a lehetőség, hogy én is kitálalom az egész hercehurcát, ami Kálmán levelei körül kavardott...

Meglehetősen szorongva, de mégis rászántam magam a hazasomfordálásra. Legnagyobb meglepetésemre anyám már teljesen megnyugodott, sőt valami megkönnyebbülésfélét is láttam rajta, hogy végre megkerültem. Nem kérdezett semmit. Ezt eléggé furcsának találtam, de örültem neki. A konyhában sürgölődött, mert apám jelezte, hogy a délutáni vonattal érkezik. Minden a legkisebb zökkenő nélkül ment. Kíváncsian vártam végleg elmarad-e az én ügyem megbeszélése.

Nem kellett soká várnom! Vacsora után, meghallottam, hogy anyám a másik szobában mégiscsak rólam kezd selypenni.

– Nézd Géza, gondok vannak Babuskával. Nekem már régóta nagyon gyanús az a lány. Azt hiszem, összeszűrte a levét a Józsival. Össze kellene házasítani őket, mielőtt teljesen elzüllik és ká lesz belőle.

Ó az én úrinőt mímelő anyám! Azt mondta: ká! Mintha ki se tudna ejteni a száján olyan közönséges szót, hogy kurva ... Bezzeg, mikor kidobott! Csak úgy fröcskölt belőle a szitok! – szinte felfordult a gyomrom ettől az álnok kétszínűségtől.

Na de Józsi is jól megjátszotta magát, mikor a papa beszélt vele. Nem tudom, melyik filmből vette a mintát, de katonásan összecsapta a bokáját, kihúzta magát, és büszkén felvetette a fejét, amikor kijelentette:

– Kedves papa! Tudom a kötelességemet!

Nem volt se templomi esküvő, se fehér ruha, de még egy ünnepi vacsora se. Hozományról, kelengyéről szó se lehetett. Apám azt mondta, hogy a körülmények miatt nem érdemlem meg, de tudtam, ha nem lennének a "körülmények" akkor se volna miből. Csak a ruháimat vihettem magammal, az se volt sok.

A szoba-konyhás lakás bizony kicsi volt hármunknak. Józsi az anyját kiköltöztette a konyhába egy sezlonra, mi meg a két nagy régimódi ágyat foglaltuk el a szobában. Én szabadságon voltam, Józsi meg egyébként sem dolgozott, egész nap ráért, hát sokszor ott ültünk törökülésben az ágyon és most ő vitte a szót. Azon az alapon, hogy már nincs közöttünk titok, rám ömlesztette az összes viccet, amit

tudott... csupa férfi vicc... el lehet képzelni! Eleinte sokszor belevörösödtem, de hamar beleszoktam az új helyzetbe, és néha majd leestünk az ágyról a röhögéstől. Ez tetőzte be az én szexuális felvilágosításomat! Magamban néha azt gondoltam, hogy a férfiak mindent bepiszkítanak, semmi nem szent előttük... de nem szóltam.

Kicsit fájt a szívvel fogadtam el, hogy az élet egészen más, mint ahogyan én azt addig elképzeltem.

Az anyósomnak semmi nem volt jó. Segíteni akartam a háztartásban, de nem engedett semmihez nyúlni, aztán megmorgott, hogy csak lopom a napot. Ha kenyeret vágtam, abban is mindig talált valami hibát.

– Milyen vékony szeletek! Ha a magadéból kellene adnod, tán semmit sem adnál...

Legközelebb vastagabbat kanyarítottam. Az se tetszett:

– Persze! Könnyű az enyémet pazarolni...

Józsi azt ajánlotta, kérdezzem, mit hogyan kell főzni, azt is, amit már régen megtanultam odahaza..., a vénasszonyok szeretnek dicsekedni a receptjeikkel. Ez is rosszul sült el. Legközelebb azzal próbálta heccelni a fiát, hogy olyan buta lányt vett el, aki semmihez sem ért.

Azt el kell ismerni, hogy Józsi mindig az én pártomat fogta.

Nagyobb baj volt, hogy pár hét után rájöttem, hogy a férjem sokkal többet iszik, mint azt én az esküvő előtt gondoltam. Józanul, vagy egy kis spiccel a világ legkedvesebb embere volt, de ha berügött, kötekedő, goromba fráter lett belőle.

Az anyósom nem ivott, csak éppen a száját nem tudta tartani. Pillanatok alatt kitört a veszekedés és egyikük se törődött azzal, hogy én is hallom, ahogyan felhánydálják egymás dolgait. Így tudtam meg, hogy Józsi azért vesztette

el az állását a háború előtt, mert megverte a főnökét, mikor az, valami hiányzó pénz miatt figyelmeztette.

– Maga csak hallgasson! Ellopta a szőnyeget a barátok templomában az oltár elől!

– De másnap visszavittem – sipított a vénasszony.

– Persze, mert megijedt, hogy a pokolra kerül...– ordította a fia.

Az is kiderült, hogy a "háborús hős" egy pillanatot sem töltött a fronton. Egy síelő egységet szerveztek, oda jelentkezett önként, bár sítalpat addig legfeljebb a sportbolt kirakatában látott. Már az első tréningen – ki ha én nem – minden gyakorlat nélkül lecsúszott a hegyoldalon és azonnal el is tört a gerince.

– Mert akkor is a világ marhája voltál! – kiabált az asszony és már perdült is ki az udvarra, hogy el ne kapja a fia.

Nem mindig sikerült a menekülés. Ilyen állapotban sokszor az lett a szócsata vége, hogy Józsi megpofozta az anyját.

Elrémültem, hova kerültem... Mi lesz velem, ha elmúlik a nagy szerelem...

Megpróbáltam hatni a férjemre, de hiába, ha ott állt a borosüveg, nem volt addig nyugta, míg egy csepp is volt benne. Az üveg pedig ott állt. Maga az anyja gondoskodott a borról.

– Jaj, az én szegény fiam meghal, ha nem ihat!

Hiába mondtam, amit erről hallottam, hogy az ital megvonása csak az alkoholistákat öli meg, Józsi pedig még erős, egészséges ember, az anyósom egyre csak hajtogatta a magáét:

– Belepusztul a fiam, ha nem issza meg minden nap az adagját.

Ezen nem tudtam segíteni.

Egy ilyen italozás után a szokásosnál is keményebben olvasták rá egymásra a régi ügyeket, vagy a pofonok voltak nagyobbak..., már nem emlékszem rá, de reggel sarkára állt az öregasszony:

– Elegendem van. A lakás az enyém! Takarodjatok innen mind a ketten!

Józsi elrohant hazulról. Késő délután egy fuvarossal állított be:

– Találtam lakást. Az ágyakat elviszem.– az anyja szóra se méltatta, hanem hátat fordított.

Felraktuk a két ágyat, meg az ágyneműt a kocsira. Összeszedtem a holminkat és elmentünk.

– Látod, mit tesz a bor?

– Hallgass! Nem tudod, milyen gonosz vénasszony az anyám! Többet az életben nem állok vele szóba...

3.

Saját lakás. Szoba-konyha. Kamra, klotyó az udvaron.

Nem tudom, melyik Pécs legmeredekebb utcája, de én úgy éreztem, hogy a Zerge utca az, aminek majdnem a felső végén laktunk. A közkút az utca alján volt, onnan hordtam fel naponta a vizet két nagy vödörben...amikor már volt vödörünk...addig az egyik szomszéd adott egy rocskát kölcsönbe.

Egy kis kert, pár ól is tartozott a bérlethez. Állatokat lehetett tartani, mert az utcánk már külterületnek számított. Ennek örültem.

Meghalt az öreg ügyvéd, akinél dolgoztam, így az én irodai állásom megszűnt, de Józsi hadiurokkant járadéka biztos pénzt jelentett, csak kevés volt.

Már a költözés utáni napon elmentem a szüleimhez, hogy segítsenek, legalább a kezdésnél, mert még főzni sincs miben. A papa ezt megértette és rábólintott, de azt már nem nézte meg, mit pakol össze nekem az anyám. Ma is el tudom sorolni: 2 mélytányér, 2 kanál, 1 merőkanál, 1 lábos és 1 főzőkanál. Slussz!

Ez is valami. Nagyot nyeltem, de megköszöntem.

Otthon Józsi zsörtölődni kezdett, mert váltás ágyne-műnk se volt. Törölköző, konyharuha is kellene.

– Ennyi talán megilletne!

– Hát persze... – én is úgy éreztem, hogy ha újat nem is tudnak venni a szüleim, legalább amije van, azt megoszt-hatná velem anyám, hiszen tele a szekrénye. Igaz, hogy nem bolti holmija volt, lány-korában maga varrta, hímezte. Min-denből két tucat állt a polcain.

Tudtam, hogy délelőtt senki nincs otthon. Cica, Laci iskolában, papa a hivatalban, anyám meg a piacra szokott menni, bevásárolni, tíz előtt soha nem ér haza.

Józsi kiügyeskedte a zárat. Bementünk és én összepakoltam mindennek a felét, amit találtam.

Lepedőt, huzatokat, ami csak kell egy háztartásban. Pillanatig se bántott a lelkiismeret!

Egy levelet is tettem az asztalra, nehogy azt higgyék, betörő járt a lakásban.

Kedves Szüleim!
Elvittem a kelengyémet:
Baba

Ismertem a szüleimet, tudtam, hogy nem futnak a rendőrségre, mert félnek a botránytól. Mi ketten jó heccként fogtuk fel az egész stafíring-szerzési akciót, de anyám élete végéig se bocsátotta meg nekem.

Egy darabig nem mentem a tájékukra, de aztán a kényszer mégis odahajtott.

Tudod, milyen rengeteg hajam van még most is! Akkoriban még hosszú is volt. Ha lebontottam, a fenekemig ért. Hajmosás után képtelen voltam kifésülni, ezt anyám szokta. Még asszonykoromban is hozzá jártam kénytelenségből, mert magam sehogyan nem bírtam vele.

Hiába halasztgattam, csak eljött a következő hajmosás ideje. Mit volt mit tenni! Bekötöttem a fejem és hazaoldalogtam.

Micsoda patália fogadott! Én meg csak hallgattam, mert szükségem volt a segítségre. Mivel nem volt ellenvélemény, anyám is kifogyott a szidalmakból és elmondhattam végre, miért jöttem. Több szó nem esett, fogta a fésűt és kibontotta a csomókat a hajamból. Úgy megráncigált közben, hogy a könnyeim potyogtak.

Még vagy háromszor lementem hozzá a város túlsó végébe fésülésre, de minden alkalommal előjött a prédikáció, hogy kiraboltam a lakást, meg a durva hajbontás se tetszett.

Akkoriban már nagy divat volt a bubifrizura. Egy hajvágással megszabadultam az ismétlődő szidalmaktól. Nem került semmibe. Még egy kis pénzhez is jutottam. A fodrász két copfot készített a levágott hajból. Nekem emlékebe egy kisebbet, a másikat meg kifizette.

Két nyugodt, szép év következett. Józsi torkán egy korty bor nem ment le azóta, hogy elköltöztünk az anyjától. Ami pénz a házba került, rögtön nekem adta, hogy még véletlenül se essen kísértésbe. Állást is szerzett magának a járadék mellé. A Hadirokkant Őrző-védő vállalatot vezette. Beosztotta az éjjeliőröket és kijárt ellenőrizni, hogy teljesítik-e a rájuk bízott feladatokat. Éjszaka pisztollyal járta a várost. Már csak ezért is józannak kellett lennie. Engem is megtanított használni a fegyvert. Mondhatom, jobb céllovó voltam, mint ő!

Most is szabad volt szinte az egész napja. Nyulakat nevelt. Tavasszal már tyúkjaink is voltak, meg malacot vetünk. Legalább ennyivaló legyen! Annyit éheztem életemben! A kertben megtermett a zöldség, hagyma. A felesleget kivit-

tem a piacra. Ami pénzt összeraktunk, abból pár használt bútorra is futotta. Az ablakon függöny, az ágyakon szép takaró, rajta dísznek az én legféltettebb kincsem, az aranyhajú porcellán-baba, amit még a keresztelőmre kaptam. Szegényesen, de szinte normális körülmények között éltünk.

A Zerge utcában hozzánk hasonló egyszerű emberek laktak. Lassan mindenkit megismertünk. Közvetlen szomszédunk egy csendes, visszahúzódo házaspár volt, Tímár Ádám és a felesége Juliska. Mindketten dolgoztak. Ádám a Zsolnai porcelángyárban korongozott, a felesége bőrgyári munkás volt. Nem barátkoztak senkivel. Sokáig úgy éreztem, mintha lenéznének minket.

Egy reggel, éppen a konyhaablaknál álltam, mikor egy suhancforma gyerek szaladt be a kapun. Szinte azonnal el is ment. A szomszédasszony egy kis köteg papírral jött át hozzánk. Magam voltam. Nem látszott Juliskán semmiféle érzelem. Határozott volt.

– Ezt jól el kell dugni! Fontos, hogy Józsinnak se említsd! – mondta ellentmondást nem tűrő hangon.

Eszembe se jutott tiltakozni, vagy kérdezősködni.

Bólintottam. Letette az asztalra, amit hozott és már szaladt is haza.

Fogalmam se volt, miről van szó, de mért ne segítek? Egy részét a szakácskönyvek, receptek közé tettem, a többit a konyhaszekrény tetején álló mérleg tányérjába.

Fél óra se telt el, csendőrök jöttek. Tímárék lakását teljesen felforgatták. Nem találtak semmit.

Hozzánk nem néztek be.

Ettől kezdve jó barátságban voltunk a Tímár házaspárral. Megbízta bennünk. Eleinte az asszony megpróbált meggyőzni, beszervezni a munkásmozgalomba, de látta, hogy engem nem érdekel a politika, meg aztán, mi az ő

szemükben, minden barátság ellenére, amolyan lumpen elemek voltunk, így abbahagyta az agitálást.

A barátságunknak más alapja lett.

Józsi imádta az erdőt, a természetet. Úgy ismerte a Mecseket, mint a tenyerét. Tímárék is nagy erdőjárók voltak. A röplapok elrejtése után Tímár Ádám és felesége rendszerint velünk tartott a hétvégi kirándulásokon. Más szórakozásra amúgy se tellett volna egyikünknek se.

Ha jó volt az idő, hajnaltól késő délutánig jártuk az erdőt, gombát szedtünk, vagy heverésztünk a fűben. Kis-rét, Nagy-rét, Kantavár... Sikonda... mindent bejártunk.

Józsi erős volt, mint a bivaly, néha egy kisebb háztartásra való felszerelést cipelt fel a hátán a hegyre, lábast, tányérokat, evőeszközt, ami csak kellett. Rápakoltam én egy alkalommal még a gyúródeszkát is, hogy legyen hol kinyújtani a rétest! Megsütöttem a kövekből rakott tűzhelyen. Sikerkült! Az erdei lakoma után a patak vizében mostuk el a tepsit, meg a többi edényt. Az ilyen vasárnapok voltak a legszebbek.

Jókedvünkben harsányan daloltunk... végig a néptelen utakon. Sikamlós bakanótákat, kuplékat, mindenfélét, amit csak tudtunk. Ma egy zárdista se pirulna tőle, de akkor nagy bátorságnak éreztem, hogy zeng az erdő a nótától:

*„Nem apácazárda a paradicsom,
mint egy angolkert oly elegáns finom”**^{*}

Tímárné is teli szájjal harsogta, közben férjére mutogatva:

* Korabeli kuplé részlete. A szerző nevét nem tudom.

*„Lágyan susog a szél, mikor Ádám kefél...
Nézi két majom:
Szegény Ádám apánk mekkorákat nyom!” **

A két majom, persze Józsi, meg rám lett testálva, de ki sértődött volna meg ilyen apróságon, hiszen mindenki megkapta a magáét. Csak vicc volt. Kicsit malac? Hát aztán! Pont azt élveztük benne.

Máskor csasztuskákat, versikéket gyártottunk a tűz köré telepedve. Juliska néha próbálkozott egy kis harcias mondanivalóval, kevés sikerrel, inkább egymásra licitáltunk, ki tud nagyobb bolondságot mondani, valami kétértelmű viccet vagy tréfát kitalálni. Pár sikerültebb strófára még ma is emlékszem.

*Jó anyám azt mondta nekem,
a kertben sok krumplic terem.
Mondhatja akárki,
nem megyek kapálni,
a tököt jobban szeretem.*

Ádám barátunk is kitett magáért, és ha mókázásról volt szó, a feleségét se kímélte:

*Juliska mindene kerek.
Tudja, hogy ilyent szeretek.
A blúzát levette,
a kedvem elvette:
megláttam, hogy csupa retek.*

* Az előző kuplé folytatása.

– Nem is igaz! – visított Juliska – hogy te milyen disznó vagy Ádám!

Józsi megelőzte a további torzsalkodást a maga strófájával, persze mint mindenben, ebben sem ismert határt, mindjárt egy szaftosabbat dobott be:

*Szomszédom a szende Béla
rám szólt, hogy mért vagyok léha.
Ő meg a pajtában,
azt hitte, nem láttam,
kecskéjét kefélte néha.*

Szinte gurultunk a nevetéstől...

Ez a kis szókimondás, a konvenciók felrúgását, egy cseppnyi szabadságot jelentett nekünk abban a képmutató, prüd világban. Úgy éreztem, hogy végre szabad vagyok, mint a madár. Én, aki anyámnak a látszatot mindennél többre becsülő finomkodása, nénikém kemény keze és az apácák tömjénfüstje között serdültem fel, most azt tehettem, mondhattam, amit akartam, kétértelmű vicceket meséltem, vagy ha mérges lettem, káromkodtam, mint egy kocsis, és Józsi csak nevetett rajta.

4.

Gyerekünk lesz: Micsoda boldogság! Legszívesebben elmondtam volna az egész világnak!

Úgy gondoltam, egyik nagyszülőt sem lehet megfosztani az unoka születésének örömétől. Elhatároztam, hogy összebékítem a férjemet az édesanyjával.

Józsi nehezen állt kötélnek, de végül mégis hajlandó volt eljönni velem, hogy megtörténjen a kibékülés. Aztán az anyósom is körülnézett nálunk. Nem ócsárolt, nem kifogásolt már semmit. Úgy látszott, hogy minden rendbe jön. Hentente többször is benézett hozzánk, sőt az állapotomra való tekintettel, még segített is a ház körül.

Józsi kezdett furcsán viselkedni...és mintha borszaga lett volna... Ahányszor elmentem hazulról, mindig arra értem haza, hogy borszag van otthon... Összekutattam mindent...sehol egy üveg, vagy egy kancsó, se a lakásban, se a kamrában... Csak a szag... A férjem azt mondta, képzelődöm, a terhesség az oka. Van olyan, hogy ilyenkor valaki mindenféle szagot érez... Már majdnem elhittem neki, hiszen úgy ki tudta beszélni a maga igazát, hogy ügyvédnek is elmehetett volna. Aztán egy napon ott találtam részegen. Az ágyon aludt fényes nappal. Csak úgy áradt belőle az áporodott borszag... Mindent feltúrtam... szobát, konyhát... Végül a kamra sarkában, egy ócska tejeskannában találtam meg a bor maradékát. Mikor felébredt, csak nevetett zavartan. Mint egy csínytevő gyerek, pironkodva mesélte, hogy az anyja hordja neki az italt. Igen! Tejeskannában, hogy ne vegyem észre.

– Jó ötlet! Nem?

Mikor megjött az anyósom a csere kannával, kidobtam kannástól. Végleg, de már hiába. Józsi most hirtelen csúszott le, vissza a régi életébe... Ha már amúgy is megtudtam, nem titkolta többé, hogy újra iszik... és egyre többet. Időről időre úgy berúgott, mint a disznó.

Pénze nem volt, ezért adósságot csinált a kocsmában. Elmentem kifizetni és megmondani, hogy ez volt az utolsó, ha újra hiteleznek neki, tőlem nem látnak egy vasat se. Csak hát nem egy kocsmá volt a környéken... Valaki mindig elhitte neki, hogy majd megadja.

Én pedig fizettem, ha volt miből, de néha ennivalóra is alig tellett. El kellett mennem a szüleimhez könyörögni. Anyámhoz hiába fordultam.

– Nincs pénzetek? Ha éhes vagy, gyere, beülünk egy cukrászdába, fizetem, amit megeszel, de egy fillért se adok a kezédbe!

Nem emlékszem, hogy valaha is adott volna, bárhogyn könyörögtem. Pedig tudtam, hogy mindig elspórol valamennyit a kosztpénzből, hogy jusson mozira, vagy elmenni a Kaflitsba egy-két krémesért, vagy éppen jegeskávét fogyasztani. Cica mesélte: ha elfogyott a pénze, felkelt hajnalban és átkutatta a papa zsebeit, néha húszfillérenként, de mégis összeszedte magának, amire szüksége volt. Soha nem derült ki, mert Cica nem árulkodott.

Apámnak ritkán volt felesleges pénze, de végszükségben néhanapján kisegített egy pengővel. Azt is úgy adta, mintha a húzából vágna ki egy darabot!

Sose tudhattam, milyen állapotban lesz Józsi, mire ha-zaérek a piacról, vagy a szüleimtől.

Ha nem találtam otthon, elindultam felkutatni, merre jár... így tudtam meg a csúfnevét is az egyik kocsmárostól.

– A Korsót keresi? Ma még nem volt itt.

Józsi még mindig a Hadirokkant Őrző Vállalatot vezette, de egyre jobban féltem, hogy részegen kapják el egy éjszakai portyán, mikor ellenőrizni megy, vagy a pisztolyával csinál valami balesetet és akkor végleg vége a megélhetésnek.

Négy hónapos terhes voltam. Felhúztam magamra a ruháját, felhajtottam a kabát gallérját, a hajamat a férfikalap alá türtem, zsebemben a pisztollyal magam jártam végig a várost, míg ő otthon részegen hevert az ágyon... Zseblámpával világítottam be az üzletekbe... megnéztem, felragasztotta-e az éjjeliőr az ellenőrző bélyeget, nincs-e feltörve a zár...

Ha valami újdonság akadt, ami Józsi érdeklődését lekötötte, néha hetekig nem nyúlt a pohárhoz. Nem volt alkoholist, csak nem tudott mit kezdeni magával, és ha hívták a barátok, vagy keze ügyében volt az üveg, nem bírt ellenállni neki. Józan időszakaiban nem látott se patkányt, se svábbogarat. Semmiféle elvonási tünet nem jelentkezett nála. Erős szervezete, idegrendszere állta az alkohol támadását. Mindez nem érdem, hanem szerencsés adottság volt, amit valamelyik ősétől örökölt.

Ősök? Na, erről sokat tudott fecsegni. Különösen, ha anyám is jelen volt és szóbahozta a maga fiumei rokonságát, meg a nagyapám három nemesi előnevét. Józsi rögtön szükségét érezte, hogy kirukkoljon valami hasonló történettel.

Azt állította, hogy nem mindig Krautzack volt a családjuk neve. Ősei valahonnan Svédországból jöttek Ausztriába, még Mária Terézia idején.

A történet azzal kezdődött, hogy három fiatal svéd nemes, a király rokonait, azzal vádolták, hogy összeesküvést szőnek a király ellen. A vád hamis volt. Ellenségeik a vagyonukat akarták megszerezni. A király pedig attól tartott,

hogy trónkövetelőként fognak fellépni. A legények nem várták meg, hogy tömlöcbe kerüljenek, nem bíztak a bírókban, a tárgyalásban, mert biztosak voltak benne, hogy a vagyonelkobzáson túl, halálos ítélet vár rájuk. Lóra pattantak és meg sem álltak Mária Terézia udvaráig, ahol tisztázták magukat.

A hazatérést azonban senki nem javallta nekik, sőt azt ajánlották, hogy változtassanak nevet, hogy ellenségeik ne találjanak rájuk. A királynő megígérte, hogy maga fog új nevet adni nekik, hogy ezzel hivatalos legyen a névváltoztatás.

Az ígéret teljesítése azonban egyre késett, mert a kikapós uralkodónő szemet vetett rájuk. A fiatal, jóképű nemes ifjak okkal, vagy ok nélkül, Mária Terézia kedvencei lettek. Ők szívesen továbbálltak volna és amennyire lehetett, sürgetni kezdték az új nevet, hiszen már hónapokat töltöttek a bécsi udvarban.

Egy alkalommal a királynő az elfogyasztott italok hatására igen jókedvében volt. Körülötte állt az udvartartása, és sorban egymás mellett a három svéd nemes. A pityókás, fenséges asszony nevetve eléjük perdült és egyenként rájuk mutatott:

– Ruckzack, Strozack, Krautzack! — vagyis ezt az új nevet adományozza nekik.

Hátizsák, Szalmazsák, Káposztászsák. Jót nevetett az udvartartás a királynői tréfán.

A három nemes közül ketten meg is sértődtek, és azonnal távoztak az udvarból. Nem lehetett többet hallani róluk. Józsi őse azonban szívére tette a kezét és mélyen meghajolt annak jeléül, hogy elfogadja az új nevet. – ezt a mozdulatot Józsi minden alkalommal be is mutatta anyám örömére.

Férjem szerint így lett a család neve Krautzack.

Nem teszem le a főesküt, hogy Józsi története igaz. Az a gyanúm, hogy inkább a Három Testőr olvasása ihlette. Annyi bizonyos, hogy anyámra nagy hatással volt, és a sok hízélgés mellett, a sokszor feltálat származástörténet is köz-rejátszott abban, hogy egyedül Józsit érezte magához méltó családtagnak.

Tünedeztek a tyúkók az udvarunkból... A gyönyörű fajkakas! Józsi bizonygatta, hogy elvitte a róka. Ő maga volt az a róka és az első kocsmában potyázta el egy italért.

Hiába beszéltem. Elment minden, amit itatra lehetett cserélni. Lassan már nem volt mit elhordani a kocsmárosoknak: se baromfi, se nyúl a ketrecben...

Mikor eltűnt a pénz is a táskámból, nagyon megleckéz tettem.

– Látod, mit csináltál? Nincs itthon ennivaló! Nem tudok venni. Még egy hét van vissza a hónapból, és se zsír, se liszt, tüzet se tudok rakni... Nincs más csak a kertben a sárgarépa. Elhitte.

Egy hétig etettem a nyers sárgarépával. Potyogtak a könnyei a bűnbánattól, mint egy gyerekek. Rágicsálta a répát és fogadkozott, hogy soha többet... egy korty bort se... Egy ideig bírta, de nem sokáig tartott az ígélet, kezdődött minden előről.

Már alaposan gömbölyödtem, mikor megszólított egy férfi az utcán.

– Ne haragudjon, hogy megállítom, de el kell mondanom valamit. Ott az ivóban, olyan három éve... talán emlékszik rá... Én mondtam, hogy az apja elsikkasztotta a hadikasszát. Nem igaz az egész... A Korsó azt mondta, valami tréfáról van szó... öt liter bort adott, hogy mondjam azt, mikor kiskegyed belép az ivóba, hogy Harmath százados úr el-

lopta azt a sok pénzt. Meg, hogy nála van minden bizonyíték. Jó heccnek látszott. Nem tudtam, mi lesz belőle. Meg hát az öt liter bor... Azóta is bánt a lelkiismeret, hátha én is hozzájárultam, hogy ennek a lump alaknak a felesége lett... Nagyon sajnálom magát... Bocsásson meg!

Ott hagytam. Már mindegy volt. Hamarosan megszületik a pici és talán Józsi akkor jobb belátásra jut... Reménykedtem.

5.

Nehéz szülés volt...és meghalt a várva-várt kisbabám.

Már megkaptam a papírokat és a klinika portáján vártam, hogy a férjem értem jöjjön, ahogyan megbeszéltük.

Nem jött. Nagy nehezen lecipeltem a csomagomat a villamosmegállóhoz. A Sörház utca sarkánál szálltam le... hosszú utat kellett még onnan gyalogosan megtenni, hegynek felfelé.

Betegen, fáradtan és kétségbeesve értem haza.

Az ajtó nem volt bezárva... hideg lakás fogadott és sehol senki. Ágyat vettem magamnak és hamarosan elaludtam.

Józsi valamikor éjfél után hullá részegen támolgott be. Káromkodott, hogy az ő ágya mért nincs megvetve... Lerántotta az ágyterítőt... a porcelán baba a sarokba repült...ruhástól dobta magát az ágyra...Az ágy összerogyott a rázuhanó test alatt... Képtelen volt rendbe hozni. Engem rángatott ki az ágyamból, hogy segítsek. Alig volt jártányi erőm, csak annyit tudtam tenni, hogy eligazítottam a matracot, legyen legalább vízszintben a földön. Lefeküdt és már aludt is. Én meg felszedtem a törött babát és azt szorítottam sírva a karomba, a halott picikém helyett.

A hajnali derengéssel ébredtem. Döbbsenten néztem a karomban fekvő babát. Megbabonázott és elrémített a látvány: Nem volt szeme és hiányzott a fejének hátsó része a hajával együtt. Egy boncasztalon fekvő halott csecsemő rémlett fel előttem. Hiába próbáltam összeszorítani a szám, fel-feltört belőlem a visszafojthatatlan zokogás.

A sírásra Józsi is felébredt. Szinte értetlenül nézett körül. Látszott, hogy fogalma sincs, hogyan került a földre.

– Megjöttél? Most... most akartam érted menni – dadogta – Csak egy kortyot ittam bánatomban. – lassan tisztulni kezdett előtte a helyzet – Bocsáss meg... bocsáss meg – és ő is sirva fakadt. Én meg úgy kapaszkodtam belé, mint a fuldokló az utolsó lehetőségbe. Megbízhatatlan, gyenge ember, de rajta kívül senkim nincs és talán nem is lesz soha ezen a világon.

Megpróbáltuk rendbe hozni a szobát. A baba szeme a sarokból került elő.

– Be lehet ragasztani a helyére – vigasztalt Józsi – aludni nem fog, de szép lesz újra! Csak a haja! Sajnos azt bizony nem lehet megmenteni.

Igaza volt. Az aranyló fürtök teljesen szétestek és valami ragacs is volt rajtuk. A baba levált parókája az éjjel Józsi hányadékába esett. Láttam, hogy megpróbálta kimosni, de attól végleg tönkrement. Száradás után formátlan kóc lett az egész.

– Majd veszünk másikat. Új parókát kap, vagy kendőt kötünk a fejére. Csak ne sírj már!

Egyelőre beraktam a szekrénybe a roncsot.

Alig lettünk készen a szobával, anyám állított be. Egy kosár ételt hozott, húst, kalácsot. Levest nem. Azt mondta, azért, mert az csak annak kell, aki szoptat. Ettől a mondattól is újra felsírtam.

Nem vigasztalt, csak megcsókolt.

– A nőknek erősnek kell lenni. Az ő vállukon van minden. Születés, halál. Minden... Mennyi baj van veled! Inkább egy gombolyag fonalat szültem volna, mint téged! Engem nem is sajnálsz? Mi vagyok én most? Halvaszületett nagymama!

Elment.

Józsi a következő napokban a gondoskodó férj szerepét játszotta. Alig engedett valamihez hozzányúlni, főzött, takarított, pedig talán jobb lett volna, ha rám hagyja a dolgokat, hogy elfoglaljam magam, és ne őrlődjek, sírdogáljak. Juliska meg is jegyezte:

– Nem szabad egy életen át gyászolni azt, aki nem is élt! Nekem három születésem volt. Három halott kislányért sírhatnék. Mi lenne belőlünk? Te meg hamarosan belebetegedsz már a sok kesergésbe és a semmittevésbe. Csinálj végre valamit! Ha nincs munkád, olvass, fejsz keresztretjvényt, vagy kézimunkázz, de ne bámészkodj itt, mint egy faszent!

Megpróbáltam, de nem kötött le semmi. Egy nap aztán elővettem a babát. Beragasztottam a helyére a gyönyörű késszürke szemeit. Kitömtem papírral a fejét, hogy el ne mozduljon a ragasztás, aztán egy darab vászonból kiszabtam a fej hiányzó hátsó részét. Megvolt még épségben a levágott copfom. Szálanként fűztem tübe és varrtam fel a vászonra sűrű sorokban a haját. Ez az aprólékos, nagy türelmet igénylő munka teljes figyelmet kívánt. Mikor felerősítettem a parókát a baba fejére, szinte új életre kelt. Csak nem aranyzóke tündér volt már, mint régen, hanem sötétbarna hajú, amilyen az én kicsikém lett volna.

Megnyugodtam.

Másnap nekiláttam kimeszelní a kamrát, konyhát. Józsi buzgón tologatta a bútorokat, segített, ahol csak tudott.

Ez is megvolt. Kettőnek nem akadt munka a kis háztartásban. A férjem csak körülöttem tipródott, vagy a szomszédokkal traccsolt.

Juliska, akinek mindenre kiterjedt a figyelme, rosszalóan csóválta a fejét:

– Nem ülhetek mindig itthon. Azt meg pláne nem kívánhatod, hogy a férjed egész nap a szoknyád szélét őrizze. Unatkozik. Aztán, ha rákap, hogy menni akar, úgyse tudod itt tartani. Menjetelek el együtt néha, mint az elején, amikor udvarolt. Neked se árt meg egy kis szórakozás. Lehet, hogy Józsi még örülne is, ha valami változatosság lenne végre az életetekben.

Nem akartam hinni neki, pedig tapasztalt, igen okos nőnek ismertem.

Nem kellett sok idő hozzá, hogy beigazolódjon, amiket megjósolt. Józsi szomszédolása egyre több időt vett igénybe. Hozta, vitte a pletykát, elfecsegte, ki mit mondott a másikról, aztán ha a szomszédok között kitört a patália, kiállt az ajtóba és csípőre tett kézzel figyelte őket. Egy-egy közbeszólással hol az egyiket, hol a másikat tüzelte:

– Igaza van! Jól teszi! Ne hagyja magát! Mondja csak meg neki!

A dühtől elvakult asszonyok észre sem vették, milyen jól szórakozik. Végül már amolyan igazságosztónak tartották a környéken. Minden sérelemmel hozzá fordultak, ő pedig mindenkinek igazat adott, mindenkit feltűzelt. Már attól tartottam, hogy az ellenfelek egyszer tisztázzák egymással a helyzetet, és közösen megruházzák a kéretlen ügyvédet.

Egyik este aztán Józsi alig találta a helyét, szomorú képet vágott, szidta a meleget, végül kibökte:

– Kellene valami hideget inni. Nem maradok el sokáig, nekem igazán elhiheted!

– Tudod mit? Én is jövök! Mit szólsz hozzá?

Örült. Én meg arra gondoltam, amit Juliska mondott. Ha menni akar, nem tudom otthon tartani. Ha vele megyek, talán vigyázhatok rá, hogy ne igma le részegre magát.

6.

Beszélgetés egy kiskocsmában egy pohár sör mellett. Cigányzene. Aztán egy nagy séta a belvárosban. A Király utca fényes kirakatai. Egy darabig ez volt a szombatesti program. A beszélgetni, megbeszéltnivaló azonban lassan elapadt és Józsi unatkozott. Csak nagyritkán akadt ismerős az utunkba, ha mégis, akkor azonnal felderült az arca. Újra elmondhatta a régi vicceket, és a háborús élményeit is, amikről én már régen tudtam, hogy csak a fantázia szüleményei. Ilyen esti sétán akadtunk össze Benczel Pannival, akivel egy padban ültem annakidején a polgáriban. Alaposan megváltozott. Szőkítette a haját és elegáns ruhája volt. Lám csak, a szürke, kis polgárista egérből magabiztos nő lett! Olyan jól éreztük magunkat vele, hogy azonnal meg is hívtam egy vasárnapi ebédre.

Kacsát sütöttem és almás-lepényt. Tudtam, hogy a konyhai dolgokkal nem vallok szégyent. Minden jól sikerült. Csak Panni egyik kérdése ejtett gondolkodóba.

– Gizi, neked egyáltalán nincsenek igényeid?

Végignéztam magamon. Agyonmosott kartonruha, és kötény volt rajtam. Elvörösödtem. Inkább cselédnek néztem ki, mint feleségnek Józsi mellett, aki szokás szerint fehér ingben és fehér porcelánnadrágban volt. Jól mutatott. A rendszeres napozástól, erdőjárástól olyan volt a bőre, mintha minden nyáron vitorlázna, télen meg síelne. A fehér ruha még ki is emelte ezt a sportos megjelenést. Én mostam- vasaltam a fehér ruháit, büszke is voltam rá.

– Elégedett vagyok, igen.– mondtam.

Megbeszéltük Pannival, hogy máskor is eljön. Három hét múlva, akkor úgyis Szent István napja lesz. .

– Meglátod, még finomabbat sütök, csak gyere. Úgy ünnep az ünnep, ha vendég is van.

Azt hittem Józsi is örülni fog, hogy újra eljön a barátnőm, de megakadt a fejében Panni kérdése, és napokig csak ezen rágódott, morgolászott:

– Igények! Miféle igények? Majd adok én neked igényeket!

Gyorsan telt az idő és én esténként a receptkönyveket bújtam, tervezgettem, mit süssek-főzzek Panni következő látogatására. Hadd lássa, ha nincs is puccos ruhám, a főztömre igényes vagyok.

Már majdnem itt volt a következő látogatás, mikor Juliska állított be hozzám:

– Ismered a Benczel Pannit? Olyan szőke, füstött.

– Jó barátnőm. Együtt jártunk iskolába.

– Szép kis barátnő! Láttam tegnap a Városházán. A folyósón, az egyik ablakmélyedésbe húzódva csókolódzott az uraddal. Mit csinál majd este, ha már délelőtt tízkor csókolódzik? Jó lesz, ha vigyázol!

– Talán rosszul láttad, de majd kiugratom én a nyulat a bokorból...

Apró jelentéktelen dolgok jutottak eszembe. Józsi pulóvere, amiből alig tudtam kikefélni a fenyőtűket. Máskor a mosás előtt a kifordított nadrágzsebből apró száraz virágok hulltak ki..., vagy különleges, fényes kavicsok. Minek az emlékei lehettek?

Először arra gondoltam, hogy nem szólok egy szót se, de annyira bántott, hogy mégis, legalább annyit megkérdeztem a páromtól, kivel volt a Városházán. Kinevetett és még neki állt feljebb:

– Gyönyörű osztálytársad van, mondhatom! Egy kerge tyúk! Ezt nevezed te barátnőnek?

Azért mégis elkészítettem az ünnepi ebédet. Háromheti spórolásba került, de kitettem magamért. Ebéd után leküldtem Józsit a pincébe. Oda tettük a dinnyét, hogy hűvös maradjon. Én meg a házasságra tereltem a szót, aztán így folytattam:

– Nekem jó férjem van, de tudod, milyen fehérmájú nők vannak? Mindenkit meg akarnak szerezni. Képzeld! Éppen a múlt héten látta a szomszédasszony a Városházán Józsit egy kurvával csókolódzni. Azt mondta, rá is ismerne, ha újra látná...

Panninak hirtelen megfájdult a gyomra. Azt mondta, haza kell mennie, talán zsíros volt a rétes. Mindent köszönt, de a dinnyét már nem várta meg.

Nem próbálkoztam többet a régi lánytársakkal. Ha utcán összefutottunk valamelyikükkel, rövid beszélgetés után kitaláltam valamit, hogy elkerüljük a további kapcsolatot.

Ha Józsi megszomjazott, továbbra is vele tartottam, hadd igya meg a korsó sörét vagy egy fröccsöt, ne mondhasa, hogy papucsot akarok csinálni belőle.

A csárdában, ahova legtöbbször mentünk, eleinte csak távolról köszöntötte a régi cimborákat, később egyre-másra fontos megbeszéltnivalói akadtak. Én ebben a környezetben szinte senkit nem ismertem. Ahogy megérkeztünk, leültetett egy szélső asztalhoz, ő pedig körülnézett:

– Ni csak! Itt a Keresztes Béla! Egy pillanat, azonnal jövök. – és már ott is volt a baráti asztaltársaságnál, ahol a köszöntés után nem lehetett visszautasítani egy pohár italt.

Sok volt az ismerőse. Odáig fajult a dolog, hogy miután tölem megszabadult, asztalról asztalra járt, mint egy házigazda és mindenhol felhajtotta, amivel kínálták, – mint állí-

totta – csak azért, nehogy valakit megsértsen. Nem lehetett beszélni a fejével. Mit tehettem? Megpróbáltam elfoglalni magam, hogy ne üljek ott olyan árván. Így volt azon az estén is...

Szólt a zene. Valamirevaló, fiatal nő, akivel táncolni lehetett, alig volt a láthatáron, hát felkértek, kapkodtak kézről kézre. A cigány a „Schneider Fánit” játszotta végkimerülésig. Én pedig úgy éreztem, a világvégeig bírnám.... A hangulat szinte a falakat feszegette. Egyszer csak azt vettem észre, hogy már mindenki kidőlt körülöttem. A ritmusra taposoló kör közepén egyedül roptam a táncot, aztán valaki elkiáltotta magát a hátsó sorból:

– Az asztalra, hogy jobban lássuk!

Nem tudom, mi ütött belém. Ott jártam tovább magamban az asztalon, nevettem, és úgy éreztem, kigyúl körülöttem a világ, és én egyedül ragyogok, ragyogok ebben a fényben. Már vízesen tapadt hozzám a blúzom, csatakos volt a hajam is, mikor hirtelen felébredve ebből a varázslatból, körülnéztem, és a szememmel Józsit kerestem, nem dühös-e, hogy ilyen feltűnést keltettem. Megdermedtem: Józsi nem volt sehol. Az egész este fáradsága egyszerre tört rám. Segítséggel is alig tudtam lekászálódni az asztalról.

A zakója a fogason lógott. Talán nem ment haza egyedül. Rosszul lett? Attól nem féltem, hogy megverték, hiszen mindenki ismerte az erejét, hárman se bírtak volna vele. Esetleg hátulról leütötte valaki, és most ott fekszik valahol magatehetetlenül... Magamra terítettem a zakóját, hogy meg ne fázzak és kimentem az utcára. Nem volt sehol. Bementem a csárda mögötti telekre. Csak egy sárga lámpa világított, alig láttam. A bokrok alját, a kerítés tövét néztem, nem fekszik-e valahol egy árokban. Aztán a mellékhelyiséghez mentem.

Nyitva volt az egyik fülke ajtaja. Ott ült. A nadrágját se húzta le. Csukott szemmel kommandírozott:

– Jobbraaaa át! Puskát váááll-hoz! Tűz! Tűz!

– Józsi, az istenért! Én vagyok, Gizella. Megismeresz?

Egyik szemét résnyire nyitotta:

– Bradáj! Bradáj! Tudod mit jelent? Öntsd a lét!

Lé az nem volt sehol, csak a nadrágja szára körül láttam valami tócsát. Nagy nehezen lehúztam róla, még csak nem is tiltakozott. Csak attól féltem, hogy jön valaki és meglátja ebben a szerencsétlen állapotban. De ki jött volna? A csárda törzsközsége, az első sarokig, vagy egy bokorhoz tántorgott csak el ilyenkor, hogy a dolgát végezze. Büdös volt az egész környék.

Józsit megszabadítottam a koszos alsónadrágtól és visszahúztam rá a pantallót. Közben kicsit magához is jött anynyira, hogy rám támaszkodva el tudott indulni. Útközben újabb agyszüleményein nevetgélt:

– Te vagy a vezető... Te vagy a vezető, én meg az autó. A vezető nem ihat, de az autó nem baj, ha részeg... Még a rendőr se szólhat érte. Én autó vagyok... Jól kibántam velük... Csak téged írhatna fel a rendőr...

7.

A szüleimhez ritkán mentem el, mert anyám minden alkalommal rákezdte a régi nótát, hogy kiraboltuk a szekrényét, elvittük az ágyneműt, amire ő horgolta még lány korában a csipkét... de nem is így mondta! Nem kettőnket szidott. Egyedül engem bűnösített, Józsira a világ kincséért se mondott volna egy rossz szót se, pedig ő nyitotta ki álkulccsal a lakást.

Cica gyakran jött el hozzánk, ilyenkor nála puhatoltam ki, milyen odahaza a családi hangulat. Jót nemigen tudott mondani. Mióta ritkábban kerültem anyám szeme elé, lassan kiestem a napi témából. Helyettem újra a papán vezette le anyám az idegességét, amely egyre fokozódott és lassan viharos méreteket öltött. Cica is az állandó perpatvar elől menekült hozzánk, hogy legalább pár óra nyugalma legyen.

Egy délután aztán rémülten rontott be :

– Gyere azonnal haza! Valami szörnyű nagy baj történt! – zokogta.

Kaptam a kabátomat és szinte futottunk lefelé a meredek úton. Annyira siettünk, hogy útközben kikérdezni se tudtam a még mindig könnyekkel küszködő húgomat.

Odalenn a város sűrűbb forgalmában már lassítani kellett. Cica a szemét és összemaszatolt arcát törölgette. Megpróbáltunk úgy menni, hogy minél kisebb feltűnést keltsünk, de minden igyekezetünk hiábavaló volt.

Utánunk forgolászta és megbámultak minket az emberek. Cica végre akadozva, de elmondta, amit tudott.

– Nagy patália volt... összeverekedtek... a papa a torát szorongatta... aztán elvitték a mamát a mentők.

Odaértünk. A lakás kisebb csatatérre hasonlított. Apám az íróasztalnál ült magába roskadva. Felnézett, de nem fo-

gadta a köszönésünket. Komoran bámult maga elé. Láttam, hogy valóban komoly a baj és valami szörnyűség történhetett. Szinte dermedten álltam a szoba ajtajában. Elmotyogtam valami kérdésfélét, de nem válaszolt. Nem mertem faggatni apámat.

Aztán mintha felengedett volna, felemelte a fejét, a szemembe nézett és mégis megszólalt.

Csak ennyit mondott:

– Soha többé nem akarom látni az anyádat. Nem bírtam tovább. Vége.

Azt azért mindjárt gondoltam, hogy nem a mamának van vége, mert sehol nem láttam rendőrt, csak nagy rendetlenséget.

Mit kérdezhettem volna? Meg voltam döbbenve, meg voltam rémülve. Láttam a feldúlt, szemétdombra emlékeztető lakást. Olyan érzésem támadt, hogy ha mindent rendbe rakunk, kitakarítunk, akkor visszazökken az élet a régi mederbe és talán valami csoda történik, és minden baj szétfoszlik, mint egy rossz álom.

Szó nélkül nekiláttunk Cicával a takarításnak. Törött tálak, tányérok, kiborult virágcserepek, a szőnyegbe taposott föld, virág, a felborult vázákból szétfolyt víz mindenütt. Volt dolgunk elég. Nem értünk rá töprengeni.

Hamarosan Laci is előkerült. Segített, amit tudott, de éhes volt. Abba kellett hagyni a takarítást.

Kimentem a konyhába valami vacsorát készíteni. Nem sok hozzávalót találtam. Hagyma, burgonya, néhány zöldpaprika, egy paradicsom. Hamar elkészültem az étellel. A konyhában terítettem hármunknak.

Papa nem evett csak a testvéreim. Laci nem nagyon izgatta magát. Tömte magába a krumplislecsót és közben kommentálta a helyzetet:

– Mostanában mindig verekednek. Itt nem lehet kibírni. Előbb-utóbb világgá megyek. Hajóskapitány leszek... vagy inkább mozdonyvezető.

– Most ne ezen spekulálj! – szoltam rá – Igyekezz az evéssel, mert soha nem végzünk.

Cica önként vállalkozott a mosogatásra. Laci kihordta a szemetet. Én még felmostam, éppen csak „ahol a papok táncolnak” vagyis ahol feltétlenül kellett, aztán leültünk és néztünk egymásra. Míg tartott a munka, addig nem töprengtünk, csak Laci mondta a maga nagyszájú szövegét, de most, hogy elfogyott a tennivaló, ő is elcsendesedett. Csupa bizonytalanság volt a testvéreim szemében, egyikük sem tudta, hogy mi lesz most.

Egyszer csak kinyílt az ajtó, és apám jelent meg. Nem szolt csak intett nekem, hogy jöjje be a szobába.

Láttam, hogy kicsit már megnyugodott és szeretné tisztázni a történeteket.

– Elfogyott a türelmem. Anyád túlfeszítette a húrt. Az előző cirkusz után Margittól kértem tanácsot. Azonnal válaszolt. Olvasd! – azzal elővett egy levelet, melyen rögtön felismertem nagynéném írását.

Ahogy átfutottam a sorokat, rögtön láttam, hogy nagynéném most kimutatta a foga fehérét és ahelyett, hogy segített volna összebékülni a szüleimnek, csak tovább hergelte apámat.

Anyám és nagynéném kezdettől fogva kölcsönösen utálták egymást. Anyám mindig nyíltan kimutatta, de Margit mézesmázosan leplezte érzéseit. Tudtam, hogy Margit tanácsa biztosan nem segített megoldani szüleim problémáját, ő inkább azon igyekezett, hogy apámat megerősítse abban, hogy végre a sarkára kell állnia.

Hőn Szeretett Bátyám, Géza!

Szomorú szívvel vettem soraidat, melyekben beszámoltál kilátástalan helyzetedről. Mindig csodáltam türelmedet, mellyel nőd rigolyáit viselted. Ismereteim szerint mindaz, ami nálatok történt, már régóta várható volt.

Tudod, hogy én mennyire szeretem Helénkét, és rossz szavam se lenne rá, ha nem lenne alapos oka.

Meg kell, hogy végre mondjam, hogy mindig is elkényeztetett nőszemélynek tartottam, akinek fogalma sincs az intelligens viselkedésről. Téged elkápráztatott a szépsége és a hangja, és észre se vetted, hogy az a nő tisztára bolond!

Most mondhatnám, hogy magadnak kerested a bajt, de ezzel nem lennél kisegítve.

Az öngyilkosság gondolatát verd ki a fejedből! Mi lenne akkor a gyerekekkel? Neked még Cicát és Lacit is révbe kell juttatnod.

A válásnak sincs értelme, fizethetnéd a tartásdíjat élete végéig, és tovább szégyenkezhetsz az ismerősök előtt a tettei és fecsegése miatt.

Én csak egyetlen megoldást látok. Helén legközelebbi hisztériás jeleneténél, fogd a telefont és hívd a mentőket. Vitesd be a bolondokházába, és soha többé ne fogadd vissza! Mást nem lehet tenni.

Ha eddig nem is hallgattál rám, legalább most az egyszer fogadd meg a tanácsomat!

Szeretettel ölel aggódó húgod:

Margit

– Nem tehettem mást. Telefonáltam a kórházba. Anyád a mentők láttán teljesen megvadult! Úgy sivalkodott, hogy összecsendültek a környékbeli a ház előtt. Az egész szomszédság minket bámult... Nem kellett semmit bizonygatnom az ápolóknak, látták a helyzetet. Kényszerzubbonyt húztak rá és elvitték a Rét utca 2-be. Végre csönd van a lakásban!

Hazamentem. Józsi, ahelyett, hogy vigasztalt volna ebben a szerencsétlenségben, teli szájjal nevetett:

– Úgy kell a vén kurvának! Csakhogy végre sarkára állt az a trottyos apád...

– Ne! Legalább a papát ne... Elég baja van.

Másnap Józsi első dolga volt, hogy átment a szomszédba és kitálalta Juliskának az egész családi szennyest, majd elsétált és újabb hallgatóságot keresett. Szinte élvezte, hogy ezzel a nem mindennapi történettel magára vonhatja az emberek figyelmét.

Nagyon megszaporodott a munkám. Saját kis háztartásom mellett apámhoz is eljártam segíteni, a város túlsó végébe.

Cica szinte nagylány volt már. A Singer-féle varró tanfolyamra járt. Főzni ugyan nem tudott, de a takarítást igen alaposan végezte. Csak az volt a baj, hogy nagyon lassan dolgozott. Mire a maga szobájával végzett, és ott minden ragyogott, másra már nem maradt ideje. Hiába mondtam, hogy nem kell minden héten ablakot mosni, padlót kefélni, hiszen egyedül használja a szobáját... segítsen inkább a papa meg Laci körül! Nem hallgatott rám. Ő csak viaszolta az asztalkáját, porolta faliszőnyegét, ami nem is volt poros és meg volt róla győződve, hogy ő a legrendesebb az egész családban.

Teltek a hetek és mamáról nem tudtunk semmit. Aztán egy napon kaptam tőle egy rövid levelet.

"Baba! Apád meg akart ölni. Bezáratott ebbe a kóterba! Felém se néz senki. Legalább tőled elvárnám, hogy meglátogass. Mennyit szenvedtem érted! Korpában fürösztöttelek, hogy normális csecsemőnek nézz ki, mert szörösen születél, mint egy kis majom. Hogy lehetsz ilyen hálátlan teremtés!"

Elmentem a Rét utcába. Mama már a parkban üldögélt a többi szabadon járó ápolat között és szóval tartotta őket. Mikor odaértem éppen azt magyarázta, hogy nem marad már itt sokáig, Kálmán jön érte és elviszi magával.

A gyümölcsöt, amit vittem, fitymálva vette el, mért nem inkább krémest hoztam... és haza akar menni, mert megőrül ezek között a bolondok között.

Be volt bugyolálva a torka a sáljával. Áhá! Hát mégis igaz, hogy a papa fojtogatta!

Beszéltem az orvossal. Azt mondta, semmi fojtogatási nyom nem volt a nyakán, ellenben a hangrés mellett egy tályogot találtak, az okozza a fájdalmat, ha valami esetleg a nyakához ér. Meg kell műteni, mielőtt rosszindulatúvá válik. Nem nagy műtét, míg az intézetben van, meg lehet oldani.

Minden látogatási napon bementem hozzá, vittem a frissen mosott fehérneműt, meg a süteményt, gyümölcsöt, amit kért. A műtét után nem nagyon volt étvágya, nyelni se kívánt, beszélni is csak suttogva tudott jó darabig. Ahogy megjött a hangja, újra apámat szidta. A Kálmánnal kapcsolatos rögeszme mellé most már újabb mese társult. Azt állította, hogy azért volt szükség a műtétre, mert a férje meg akarta ölni, és majdnem sikerült megfojtania.

A következő megrázkódtatás akkor érte, amikor megpróbált énekelni. Gyönyörű alt hangja helyett, csak valami

dörmögésfélét tudott produkálni. Az orvos kénytelen volt felvilágosítani, hogy az énekhangja lehet, hogy egy keveset még javul, de soha többé nem lesz a régi.

Rajtam kívül senki nem látogatta. Margit újabb és újabb levelekben osztogatta a tanácsait. Erősítette apám elhatározását, többször is figyelmeztetve, hogy a kórház közélébe se menjen, nehogy a felesége visszakönyörögje magát. Anyámat pedig már csak az éltette, hogy mielőbb kikerüljön a Rét utcai intézetből, ahol már a harmadik hónapot töltötte. Kiderült, hogy addig nem engedik ki, míg valaki alá nem írja, hogy felelősséget vállal érte. Apám hajthatatlan volt.

– Ide többet nem jöhet! Neked anyád, ha sajnálsz, kihozhatod. Csinálsz, amit akarsz, de figyelmeztetlek, hogy nagyon meg fogod bántani, ha odaveszed magadhoz.

Tanakodtunk Józsival, mit tehetnénk. Mégse hagyhatja az ember az anyját a bolondokházában. Hiszen nem is bolond, talán csak a változókor, vagy valami kisebb agyvérzés, ki tudhatja biztosan... Majd helyrejön, ha kikerül a sok beteg közül.

Éppen akkor hirdettek egy állást. Egy pótkávét forgalmazó cég keresett ügynököket. Józsi latolgatni kezdte, hogy ha engem felvonnának, anyám elláthatná a háztartást, míg én dolgozom. Nekem is könnyebb lenne, ha nem kellene a kórházba szaladgálnom háromszor egy héten. Mindjárt jobban élnénk, és anyám is megnyugodna.

Beállítottunk egy heverőt a konyhába, és aláírtam a papírt, hogy vállalom a felelősséget, csak engedjék ki.

8.

Meghoztuk anyámat. Alig érkezett meg, már húzta a száját a heverő láttán.

– Szép dolog! Ezt tenni egy anyával! A konyhában kell aludnom, mint egy cselédnek...

A szoba-konyhás lakásban nem volt más lehetőség. Mi ketten nem fértünk volna el a heverőn, azt be kellett látni. Józsi egy-két szóval megnyugtatta. Rá mindig hallgatott.

Kötetlen munkaidőben dolgoztam, de sokat kellett talpalni, mert teljesítményre fizettek. Engem mintha az Isten is ügynöknek teremtett volna. Pár hét alatt beletanultam, hogyan kell az egyszerű háziasszonyokkal beszélni. Az öreg ügyvédnél felszedett rengeteg vicc is hasznos volt. Egy idő után már alig várták a kuncsaftjaim, hogy mikor jövök egy kis vidámságot hozni a doboz pótkávé mellé. Otthon anyám főzött takarított, gyorsan, frissen, mint valamikor fiatalasszony korában. Józsi jól kijött vele, mert kedves mamának szólította, hízelgett neki, igaz a háta mögött most is vén kurvának titulálta. Anyám szinte rajongott érte, engem pedig naponta szidott, dresszírozott, mintha legalábbis az anyósom lenne. Mivel a tennivalókkal hamar végzett, délután már unatkozott, kártyázni, beszélgetni akart, de bármiről volt szó, előbb utóbb a sérelmeivel jött elő, vagy valami lehetetlen ötlettel:

– Vegyünk egy szamarat. Gyerekkoromban láttam egy kordét. Szamár volt eléje fogva. Csengő lógott a nyakában. Felülhetnénk a kordéra és bejárnánk az egész országot, valahol csak megtalálnánk Kálmánt.

El tudtam képzelni, mennyire örülne Kálmán, ha anyám beállít hozzá egy csacsifogaton, pláne családotól.

Nem lehetett ellentmondani, vagy bírálni az ötleteit, mert a második mondat már oda vezetett, hogy kiraboltam a lakását, elloptam az ágyneműjét, a papa pedig eladta a zongoráját és az ékszereit, amiket a szüleitől kapott. Ha meggondolom, mindez igaz is volt, de mindennek megvolt a maga oka, amivel ő soha nem törődött. Ha nem szóltam semmit, az se volt jó, mert akkor tovább szötte a mondókáját és előbb utóbb ugyanoda lyukadt ki.

Józsi jókat röhögött rajta, de anyám ezt furcsa módon soha nem sérelmezte. A saját álmvilágában élt.

Nem sokáig voltunk anyám számára elegendő közönység. Összeismerkedett Juliskával és attól fogva alig várta, hogy hazaérjen a munkából, átment hozzá beszélgetni.

Juliska eleinte udvariasan leült mellé, de pár nap után rájött, hogy így nem készül el a házimunkával, hát inkább tette a dolgát, míg anyám csak ott ült a konyha közepén és beszélt, beszélt.

A házaspár nem mindig azonos műszakban dolgozott. Anyámat ez nem zavarta. Ő ment és mondta a magáét, míg meg nem elégték a szomszédjaink. Ádám az udvaron állított meg:

– Gizike, mondja meg a nagyságos asszonynak, a kedves édesanyjának, hogy ne jöjjön át olyankor, ha Juliska nincs itthon. ...És hagyjon engem békén.

Azt hittem, menten elsüllyedek szégyenemben.

Tímárék ezután új szokást vezettek be. Ha hazaértek, azonnal bezárták a lakás ajtaját és anyám hiába kopogott, nem nyitottak ajtót. Tőlünk is egészen elhidegültek. A közös kirándulásoknak vége lett. Igaz, hogy az egész heti munka után örültem, ha legalább hét végén nem kell járkálni.

Aggódva figyeltem fel rá, hogy az Ádámmal való sikertelen barátkozás után anyám teljes rajongását Józsira öm-

leszti, aki mindezt jó játéknak fogta fel, és mint mindig, ájtatos képpel hallgatta, mindenre bólogatott, háta mögött pedig kinevette anyámat. Félttem, hogy ennek a kegyetlen játéknak előbb-utóbb rossz vége lesz és még az is megfordult a fejemben, hogy nem tudhatom, mennyire bízhatom meg Józsiiban, hiszen anyám, ha jóval idősebb volt is Józsinál, korban közelebb állt hozzá, mint én.. Legszívesebben el se mentem volna hazulról, de kellett a pénz, mert apám egy filért se adott anyám eltartásához, mondván, hogy én akartam magamhoz venni és az én háztartásomat vezeti.

Egyelőre nem volt baj. Délután, órákon át kártyáztak. Nem pénzben, mert az egyiküknek se volt, hanem gyufaszálra, vagy babszemekre. Nem a nyereség, hanem a játék, a nyertes dicsősége hajtotta őket. Igaz, hogy a ház körüli tenivalók sorra rám maradtak, de Józsit annyira lekötötte a játék, hogy alig mozdult ki hazulról és az italról is szinte megfeledkezett. Juliskától kaptam egy jó házi-sör receptet. A szekrényben érleltem. Gyenge volt, de legalább senki nem részegedett le tőle. Ezt iszogatták két parti között. Ha nagy volt a hőség én is ittam egy-egy pohárral. Pince-hűsen egészen jó volt.

Ami az otthonmaradást illeti, hamarosan sor került rá. Az ügynökök túlságosan jól dolgoztak, meg a hatalmas plakátok is megtették a magukét. Mindenki ismerte, már az üzletek polcai is tele voltak pótkávéval. Nem volt ránk tovább szükség. Először a nőket küldték el. Én is munka nélkül maradtam.

Hamar rájöttem, milyen egész nap otthon lenni a mávával! Józsi élvezte a helyzetet. Anyám minden szavát, helyeselte, tiszta ugratásból ellenem tüzelte, aztán jót nevetett és még időben lelépett, hogy ne hallja a kialakuló házi vihart. Hiányzott a pénz is, anyám pedig nem látta be, hogy

most már nem tudjuk az igényeit mindig teljesíteni. Nincs miből!

Egy nap, aztán elkezdte mondogatni, hogy ő legszívesebben visszamenne a saját lakásába. Megbocsát a papának. Bizonyára eléggé megbűnhődött már!

Nagy kő esett le a szívemről. Rohantam apámhoz megbeszélni a továbbiakat. Sajnos hallani se akart a feleségéről. Cica és Laci azonban mellém állt, mert már nagyon hiányzott nekik a mama főztje, és elégük volt abból, hogy minden házimunkát maguknak kell elvégezni. Addig győzködtek apánkat, míg végre, Margit minden áskálódása ellenére, engedékenyebbé vált és elsorolta, hogy milyen kikötések mellett hajlandó visszafogadni a feleségét.

Ezek voltak a békekötés feltételei:

Helén visszaköltözhet, ha nem veszekszik, nem hánytorgatja fel régi dolgokat, Kálmánt, a zongorát és az ékszereket. Az operaházat pláne! Főz, ellátja a háztartást. Zsebpénz nem jár neki. A pénzügyekbe nem szólhat bele. A fűszeresnél könyvre vásárolhat, ezt a papa rendezi hó végén, ha ellenőrizte a számadást.

Anyám mindenbe beleegyezett, és már másnap hazaköltözött.

Otthon meglehetősen megalázó helyzetbe került. Minden reggel fillérre kiszámolta neki apám a napi kosztpénzt. Amit a piacon alkudozva fillérenként meg lehetett spórolni, azt tudta félretenni magának. Ez kevés volt, de a mozijegy ára minden héten összejött és minden filmet megnézett, annyiszor, ahány alkalomra csak futotta az összekuporgatott apróból. Most nem páholyban ült, mint abban az időben, mikor még a papáé volt a mozi, hanem elől, a legolcsóbb helyen. Ezzel nem törődött.

Időről időre morgolódni kezdett, de csak csendesen, és egyetlen erélyes mondat visszarázta az adott helyzetbe.

– Helén! Most aztán elég legyen! – kiáltott rá apám – és csodák-csodája, a mama elhallgatott.

Még Cicától is eltúrte, ha gúnyosan odaszólt:

– Mama! Már megint újhoid van nálad?

Én megkönnyebbültem a dolgok ilyen befejezése után. Végre újra saját otthonunknak éreztük a szegényes kis lakást. Először a konyhát rendeztem át. A fekhelyet egy időre felvittem Józsival a padlásra, hogy ha anyám meggondolná magát, ne tudjon visszaköltözni. Arra gondoltam, ha eljön, majd azt mondom, hogy el kellett adnunk, mert nem volt miből kifizetni a villanyszámlát.

Alaptalan volt a félelmem. Anyám hónapokig nem nézett felénk. Visszaraktuk a priccset is, jó lesz kicsit pihenni rajta délutánoként. Lehet talán olvasni, keresztretjtvényt fejteni a csikótűzhely mellett, ha odakinn beáll a hideg.

Abban reménykedtem, hogy most már nyugalmasabb idő következik.

9.

Jobb időkre vártam, de hamar szétfoslottak a reményeim. Semmi nem lett jobb. Józsi egyre durvább és kezelhetlenebb lett. A legrosszabb az volt, hogy már magam is szinte beletörődtem, elfogadtam, hogy olyan, amilyen. Iszik, kötekedik, ordibál. Nekem ez jutott. Ez a sorsom.

Szinte elmondhatatlan a következő évek története.

Ha a férjem részegen rám támadt, csak Tímárékhoz tudtam menekülni a szomszédba. Szerencsére estefelé, mire Józsi beszszelt, ők már többnyire otthon voltak.

Néha hihetetlen apróságokon tört ki a vihar.

Valamit matatott az asztalon egy kis kosár almával. Egy alma leesett, de nem nyúlt utána. Fel akartam venni.

– Hagyd!

Vártam, de nem hajolt le, hát néztem, hova is gurult. Ő egyre dühösebb lett:

– Megmondtam, hogy hagyd! Majd felveszem.

Percek teltek el, de meg se mozdult, csak néha rám pislantott fél szemmel. Lehajoltam az almáért... Úgy belém rúgott, hogy beestem a konyhaasztal alá.

Nem csak engem bántott. Ha egy kutyát, vagy macskát megszerettem, vigyáznom kellett, nehogy észrevegye, mert kitalált valami okot és kivégezte.

Szegény Viki kutya! A szelíd, hűséges állat! Józsi azt fogta rá, hogy hátulról támad. Ez szerintem olyan bűn egy kutya részéről, hogy nem lehet életben hagyni. Támadni, csak szemből szabad. Hiába sírtam, kérleltem, bizonygattam, hogy Viki még soha, senkire, még a szomszéd macskájára se támadt, semmilyen irányból. Kivitte az erdőszélre elpusztítani. Fejbe lőtte, de rosszul találta el, a lövedék elakadt a kutya álkapcsában. Hazajött. Bebujt az ágy alá. Onnan csa-

logattam elő nagy nehezen. Begennyesedett a pofája, talán mert nem tudta nyalogatni, tisztogatni. Hetekig ápoltam, gyógyíttattam, mire rendbejött.

Semmi örömöm nem lehetett. Ami nekem tetszett, annak pusztulnia kellett..

Egy kis könnyebbséget jelentett, hogy leköltöztünk a hegyről a városba... legalább a napi vízfordás elmaradt. Az udvaron, a lakás közelében volt a csap.

Itt nem volt kertem...minek is? Nyulat, csirkét se tarthattunk. Pedig szükség lett volna rá, mert Józsi elvesztette az állását. Nem csoda, hogy ez lett a vége. Már mindenki Korsó néven emlegette.

Nem volt más jövedelmünk, csak Józsi rokkantsági nyugdíja. Az is bizonytalan pénz volt. Minden évben felülvizsgálatra kellett mennie, hátha már teljesen munkaképes. Ilyenkor felvette a fűzőjét, mintha a nélkül nem tudná egyenesen tartani magát. Szerencsére egyszer sem figyeltek fel rá, hogy a fűző milyen friss, piros csíkokat hagy a testén, amik nem lennének, ha állandóan hordaná. Mindig megítélték neki a 75 százalékot.

A nagy udvar végében raktárak voltak meg istállók, amiket fuvarosok béreltek. Egyszer bejött az egyik kocsis:

– Sürget a munka, szállítunk. Haza se tudok menni, nincs időm. Ha tudna legalább egy tányér levest adni, megfizetném...

Úgy látszik, ízlett a főztöm, mert hamarosan az összes kocsis nálunk ebédelt, aki csak megfordult az udvarban. Reggel érdeklődtek, mi lesz az ebéd, és bejelentkezett, aki délre vissza akart jönni. Csak annyit kértem tőlük, hogy a magunk kosztja is kikerüljön belőle. Így valahogy elvergődünk. Nem éhezünk, de az egész élet értelmetlennek látszott.

Volt néha potya vendég is, mint Dolfi, a csont-sovány kamasz. Az istállók környékéről került elő. Apátlan, anyátlan árva, a kocsisoknak segített rakódni pár garasért, éjszaka a szalmában aludt. Ha semmi dolga nem volt, bejött hozzánk beszélgetni, tányér levesért söpört, zöldséget hámozott.. Józsi egyszer véletlenül majdnem agyonverte. Jött nagy hencegve a fiú, hogy most bokszolni fog, tud is már pár ütést, meg védekezést. Profi lesz, és akkor nem kell többet az istállóban laknia. Biztatta Józsit, hogy álljon ki vele. Fel is álltak, amúgy kesztyű nélkül, Józsi meg a bivalyerejével, az első rajtnál akkorát húzott be neki, hogy keresztülrepült az ágyon. Lehet, hogy kapott egy kisebb agyrázkódást, mert napokig kettős látása volt. Nem is engedték el. Lefektettem a konyhai pricosra. Ennyi volt a sportkarrier. Nem kellett a lovaknál aludnia. Hónapokra ott ragadt nálunk. A bokszolás többet nem került szóba. Mesélt mindenfélét, főleg a származásáról. Azt mondta Adolfo DiDonatonak hívják, és az apja valami előkelőség volt. Az anyja neve is valami extra Mittudoménmi, „von” vagy „de” volt a neve előtt, már nem emlékszem. A lényeg, hogy előkelő, külföldi rokonságról beszélt. Gondoltam, költött magának valami szép legendát, hiszen mindenki tartozni akar valahova.

Józsi szentül hitte a fiú minden szavát. Amilyen gyáva volt a hivatalos ügyekben, egy kupica szíverősítő nélkül be se mert menni egy hivatalba a magunk dolga miatt, mindent nekem kellett intézni, most Dolfi ügyében egészen megtámaszkodott. Hetek alatt kinyomozta hol, hogyan, mit kell kérvényezni és csodák csodája, mire kitavaszkodott, kiderült, hogy valóban élnek a fiúnak rokonai Olaszországban. Nem is távoli rokonok, gazdag, előkelő nagynénje él Milánóban. Gyereke sincs. Rövid levelezés után megjött az útiköltség és a meghívás, hogy alig várják az érkezését.

Dolfi elutazott. Azt hittük, végleg megtalálta a szerencsését, de félév múlva újra megjelent, kipofásodva, finom ruhában. Na, nem látogatóba jött. Örökre. Azt mondta, nem is kívánczik vissza, naponta misére kellett járni, meg imádkozni ebéd, vacsora előtt, mikor már az ember szeme kopog az éhségtől.

Elmesélte, hogy mindemellett, milyen jó dolga volt kinn. Ellátták mindennel, olyan selyem ágyban aludt, amilyent addig még álmában se látott. Ágyba hozta a szobalány a reggelijét. ... Ebből lett a baj. Dolfi hamar megbátorodott a jó módban. Nem mondott részleteket, csak annyit, hogy a szobalány bepanaszolta az asszonyánál. Másnap vonatra ültették azzal, hogy soha többé nem akarják látni.

Pár napot nálunk töltött, azután újra eltűnt, de időről-időre beállított, mint régi barátokhoz. Így tudtam meg, hogy egy ötvenes özvegyasszony vette pártfogásba, aki vásároló volt. Neki segített az ágyban és ágyon kívül is mindenben.

Néha pár kocsis a munka végeztével is benézett hozzánk. Akiknek nem volt sietős a hazatérés elkártyáztak nálunk néha éjfélig is egy – két liter bor mellett. 3-4 emberre nem olyan sok az! Mégis előfordult, hogy nagy csetepaté lett belőle, mert Józsi nehezen viselte a vereséget. Néhány pohár bor után rajta kívül másnak nem lehetett igaza. Jól játszott, az egyszer biztos, de ha rossz volt a lapjárás és néha veszített, akkor mindig a partnert okolta. Ha vétett, ha nem. Ha vitatták az igazát, szinte dührohamot kapott.

Voltak közben nyugodt napok, mikor egy-egy vasárnap újra elindultunk a Mecsekre kirándulni, gombát vagy fát szedni. Este későn értünk haza. Ilyenkor Józsi már nem kívánczolt az ivócimborákhoz. Behordtam az udvarról egy teknőre való vizet, megmelegítettem, hogy lefürödhessen.

Utána meg én fürödtem ugyanabban, hogy annyival is hamarabb végezzek. Nekem még fürdés után, ki is kellett vinnem a vizet az udvari lefolyóhoz, mert ő akkoriban már az ujját se mozdította, hogy segítsen.

27 éves koromban újra teherbe estem. Fogalmunk se volt, hogyan. Azt mondta, hogy *vigyázott*, ahogy eddig is éveken át. Mindegy. Első rémületemben nem is akartam megtartani a gyereket, de senkitől nem mertem tanácsot kérni... és múltak a hetek. Én pedig egyre jobban ragaszkodtam hozzá, egyre jobban megszerettem ezt a parányi, ismeretlen életkét. Már nem adtam volna a világ kincséért sem. Ahogyan nőtt bennem a ragaszkodás a születendő gyermekemhez, úgy fokozódott a szorongásom is.

Kilenc hónapon át, naponta könyörögtem az istenhez, hogy csak fiam ne legyen, annyira undorodtam a férfinak még a fajtájától is. Elég pofont kaptam az uramtól, nem akartam, hogy még a fiam is verjen, mint Józsi az anyját.

Igen. Lányt, csak lányt kértem a mindenhatótól, akiben már régen nem is hittem, de most mégis hozzá könyörögtem... hátha... Hiszen más reményem nem volt.

Decemberben megszületett a kislányom. Boldog voltam és talán a férjem is büszke volt rá. Azt mondta, csak addig szeretne élni, míg Jusztika, a kislányunk önállóan megtalálja az első gombát a Mecseken.

Tavasszal már hármásban kirándultunk. Józsi hámot csinált Viki kutyának és befogta a gyerekkocsi elé. Szép emlék lehetne ez is, ha nem lett volna rossz vége. Az öreg kutyá hamar elfáradt, a nagyobb emelkedők előtt lefeküdt a gyerekkocsi elé és nem volt hajlandó tovább menni. Nevetünk rajta, de másnap Józsi részegen kivitte újra, valahova a városon kívülre. Soha többé nem láttam. Később egy vesze-

kedés közben a fejemhez vágta, hogy ha nem parírozok, könnyen golyót kaphatok én is a fejembe, mint a kutya.

Csak bor ne lett volna a világon! Józanul, vagy egy párányi szesszel, most újra olyan volt, mint egy kedves, nagy bohóc. Játszott a gyerekkel, dobálta a levegőbe, mókázott, gügyögött neki.

Hanem mikor a szomszédban fiú született, kegyetlenül berúgott. Lehet, hogy már hazafelé felheccelte magát, mert dühödten lépett be az ajtón:

– Minden koszos kurva fiút tud szülni, csak te nem! – ordította.

Nem bírtam szó nélkül megállni:

– Az lett, amit csináltál! – vetettem oda, csak úgy a fogam közt, de meghallotta. Belemarkolt a hajamba, hogy félre ne ugorhassak, és pofozott, ütött, ahol ért.

Hetekig az utcára se mertem kimenni, mert bedagadt a szemem és csupa kék-zöld voltam.

Akkor már gyűlöltem.

El szerettem volna válni tőle, de fogalmam sem volt, hogyan kell elintézni. Apámat kérdeztem...nem mondott semmit, anyám meg egyenesen Józsi pártját fogta:

– Mit képzelsz? Csak nem hagynád ott azt a kedves embert?

Margit néninek írtam, mehetnék-e hozzá a babával, amíg a válás valahogy megtörténik...Ő is elutasított:

– Te akartál férjhez menni, most edd meg, amit főztél! – persze, neki több esze volt, soha nem ment férjhez.

Józsi elfogta az egyik levelét...

– Ha elhagysz, kiírtom az egész családot, téged pedig nyomorékká verlek!

Azonnal be is mutatta az elszántságát. Elővette a pisztolyát, és sorra lelőtte a szekrény tetején álló uborkásüvegeket.

Mit tehettem volna? Maradtam és tűrtem. Ő még ki is csúfolt:

– Kinek kellesz te? Fát vághatok a hátadon, ha akarok! Neked nincsen hova menned.

Sokszor gondoltam öngyilkosságra, de nem hagyhattam erre az örültre a kislányomat, és időnként reménykedtem is, hogy hátha... hátha még történik valami szép az életemben.

Juliskát ritkán láttam. Néha hónapokig nem találkoztunk. Csak kocsisok, rakódók jártak felénk, nem volt a közelben egy okos asszony, akitől tanácsot kérhettem volna.

A háztömb utcafrontján egy kis magán bank volt, melynek emeletén a tulajdonos családja lakott. Volt ugyan egy szép széles lépcsőfeljáró az udvar felől is, de tőlünk ezek az emberek olyan messze voltak, mint a csillagos ég. Soha nem jártam a lakásukban. Még a lakbért is egy alkalmazott szedte be minden hónapban.

Ha megláttuk a tulajdonost, vagy a feleségét, előre köszöntünk nekik. Ezt még Józsi is természetesnek vette.

Őt gyerekek voltak, de már csak a két legfiatalabb fiú, az ikerpár volt otthon, a többiek saját egzisztenciát, családot alapítottak.

Mindenki azt mondta, hogy ezek az ikrek teljesen egyformák, én azonban az első pillanattól meg tudtam különböztetni őket. A természetük még jobban elütött, mint a külső vonásaik. Miki igen fenn hordta az orrát, ment, mint aki se lát, se hall, István azonban kedves, udvarias fiatalember volt. Már messziről köszöntött:

– Kézcsókom, nagysád! – húha, mikor voltam én utoljára nagysád?!

Ha az ajtó előtt ültem, ölemben a babával, mindig rámosolygott, integetett is neki, vagy megállt pár pillanatra és ilyenkor néhány szót váltottunk, ... egyre többet és én lassan már azt se bántam, hogy nem tudom, merre kujtorog a férjem.

Csak négy évvel volt idősebb nálam. Fekete haj, kék szem. Magas, arányos, sportos testalkat. Mesélte, hogy annakidején a középiskolában vívni tanult.

Nem akart tőlem semmit, csak sajnált, mert látta, hogyan élek.

Náluk sem volt egyszerű az élet. Az apja túl jószívű ember volt, nem bankárnak való. Hamarosan csődbe is ment a bank, és az öreg főbe lőtte magát.. Az asszonynak, ki tudja miért, Miki volt a kedvence, így az apja halála után Pista egészen magára maradt. Egymást vigasztaltuk.

Álmodoztunk, terveket szőttünk, csupa „volna –lenne” körül járt a gondolatunk és közben egyre forróbb lett közöttünk a kapcsolat, hiszen ez akkor már sokkal több volt, mint barátság.

Egy este, mikor a pici már aludt, a konyhaajtó előtt állva beszélgettünk.

Megfogta a kezem. Nem is a kezem, hanem a két csuklóm és úgy húzott maga felé.

– Jöjjön kedves... jöjjön közelebb!

Nem szóltam, csak a fejemet ráztam.

– Miért nem? – suttopta.

Elsírtam magam.

– Nem akarom, hogy a lányom, ha felnő, azt gondolja rólam, amint én az anyámról.

Megértette, és tiszteletben tartotta, de abba nem tudott belenyugodni, hogy Józsinak legyenek kiszolgáltatva.

– Így nem lehet élni! Legalább a férjét hagyja el! Más, kevesebb sérelem miatt is elvált volna már régen.

– Nem lehet. Mi lesz a picivel?

– Szökjön el a gyerekekkel együtt.

– Nincs hova mennem.

– Váljon el és... és legyen a feleségem.

– Istenem, de szép lenne! Csak a válás... Nem tudom, hova kell fordulni, hogyan kell intézni, milyen törvények, rendeletek vannak. Mit tehetek, hogy az utolsó pillanatig ne tudja meg a férjem? Ha rájön, hogy el akarom hagyni, agyonver...

– Menjen... sürgősen menjen el. Bárhova, csak innen menjen minél messzebb. Majd én megérdeklődöm, mit hogyan kell intézni... Ne féljen kedves, csak bízson bennem. Meglátja, minden jóra fordul.

Nem tudtam elhatározni magam. Olyan távolinak tűnt, hogy én valamikor kiszabadulhatok ebből a szerencsétlen házasságból, de mégis, maga a gondolat is jólesett, hogy talán lehetséges még számomra egy másfajta élet.

Jusztika már elmúlt egy éves. Még mindig szoptattam, pedig voltak fogacskaí. Nem lehetett teljesen elválasztani, mert nem tudhattam, Józsi mikor vág bele az ételébe egy kanál erős paprikát, vagy borsot. Szerinte meg kell szokni a gyerekeknek a jó magyaros ízeket, a felnőtt kosztot, ha nem megy szép szóval, erőltetni kell. A pici bőgött én meg nem tehettem mást, mint hogy újra, meg újra megszojtattam, ha csípős volt az étel. Józsival nem lehetett vitatkozni, ha va-

lamit a fejébe vett. Csak akkor volt nyugalom a házban, ha aludt. Sokszor megfordult a fejemben, hogy bár csak egyszer végre örökre elaludna! Vagy én mehetnék el innen valahova... bárhova...!

Ha a férjem otthon volt, igyekeztem természetesen viselkedni, hogy ne vegye észre, mi jár a fejemben. Még mindig tétováztam. Képtelen voltam megtenni az első határozott lépést.

Jó félév is eltelt, kétség és remény között. Aztán szinte magától megoldott a sorsom.

Újra tél volt. December eleje.

Egy délután Józsi két új cimborával és borosüvegekkel jött haza. Már vette is elő a kártyát. A vendégek mögött rám kacsintott, jelezve, hogy van ezeknek pénzük bőven. Ruffmáriást játszottunk. Pénzben, mint mindig. Józsi sűrűn töltögette a poharakat. Juszitka az asztal körül totyogott. A partik közti szünetben Józsi a térdére vette, csókolgatta, produkáltatta. Elé tett pár lapot.

– Melyik a tökfilkó?

A gyerek kiválasztotta.

– Hát a makk ász?

Azt is megmutatta.

Hogyne mutatta volna, hiszen nem volt képeskönyve, a magyar kártya lapjain tanulta meg az első szavakat. Jóformán jobban ismerte a Stüsi Vadászt, meg a Kuoni Pásztort, mint a saját apját!

– Milyen színű lap ez?

– Zöld!

– A többit is!

– Makk! Tök! – és nagyokat kacagott, mikor, a felnőttek elismerően megtapsolták.

Erre inni kellett egyet. Utána újabb parti következett. Józsi nagy szerencsével játszott. Kicsit rá is segített. Ha én voltam a hívó, régi egyezményes gesztusokkal jelezte, miből van erős lapja, hogy lehetőleg partnerek legyünk. Fejvakarás: tök. Kéz, vagy ujj a szájhoz: piros, és így tovább... Ha ez bejött, szinte biztos volt a siker, mert az évek során alaposan összetanultunk. Hamarosan látszott, hogy teljesen meg fogja kopasztani a vendégeket. Megpróbáltam kisebb szándékos hibákat elkövetni, hogy enyhítsem a veszteségüket. Józsi szeme dühödten villant rám, de úgy tettem, mintha nem venném észre.

Korán sötétedett. A vendégek zsebre rakták a maradék pénzecskéjüket és szedelődzködtek. Józsi a gyerekekkel a karján búcsúzott tőlük.

Ahogy az ajtó becsukódott, eltűnt az arcáról a mosoly. A gyereket az ágyra dobta.

– Nincs cigaretta. – sziszegte.

Éreztem, hogy baj lehet, csak az alkalomra vár, hogy belém kössön, ezért készségesen ajánlkoztam:

– Hozzak? Még biztos nyitva van valamelyik trafik. – és már húztam is a kabátom, sapkám.

– Vidd magaddal a dögödet! – mordult rám – ne nekem kelljen rá vigyázni. Elég volt egész délután.

Szó nélkül ráadtam Jusztikára a kis piros télikabátját. Karomra vettem. Az ajtóból hátranézve még láttam, ahogy Józsi ruhástól végigdől az ágyon. Aludni fog. Kipiheni a bort, meg a nagy munkát – gondoltam keserűen. Aztán elindultam azzal az erős elhatározással, hogy történjen bármi, ide soha többé nem jövök vissza.

10.

Siettem. Jusztika a vállamra borulva szuszogott.

Bementem az első élelmiszerüzletbe. Pár zsömlét és felvágottat vettem. Cigaretta nem. Nem is volt több pénz nálam. Ez megerősítette elhatározásomat. Így – cigaretta nélkül – már semmiképpen nem fordulhatok vissza.

Messziről jól láttam a Városháza kivilágított óráját. Kicsit megnyugodtam. Még mindenre jut idő.

A Vegyíkísérleti Állomásra mentem, ahol apám könyvelő volt. Késő estig benn szokott maradni. – Hm! Addig is nyugta van a mamától.

Ahogy beléptem, azonnal látta rajtam, hogy most nagyon komoly a dolog.

Mindent elmondtam. Sírva kértem, hogy segítsen.

– Mit tegyek? Hova menjek, ha már a gyereket sem kíméli az uram?

– Itt nem maradhatsz. El kell utaznod, de ne Margithoz menj. Ott keresne először. Az öcsémnél Pesten jobb helyed lesz. Annak talán a címét se tudja. Pest egy akkora rengeteg, hogy ott nem fog a nyomodra akadni. Biztonságosabb.

Kihúzta a fiókját és két százpengőst kotort elő valami rejtékhelyről, az iratok mögül.

– Egyiket add Bélának. Most úgyis megint munkanélküli. Ennyi pénzért hónapokat tölthetsz náluk. A másik százas maradjon meg tartaléknak.

Menetrendet vett elő.

– Még bőven van idő, hogy elérjétek a pesti gyorsot. Mindjárt itt lesz Cica. Majd segít vinni a gyereket, és felszállni a vonatra. Aztán visszajön ide értem. Akkor majd

mindent megmagyarázok neki. Főleg azt, hogy anyátoknak egy szót se!

Apám akkor már nehezen járt, Cica szokott eléje jönni, hogy a csúszós, havas úton hazasegítse.

Most nekem is jól jött Cica kísérete. Váltva vittük a gyereket és így sokkal hamarabb leértünk az állomásra, mint számítottam. Majdnem háromnegyed óra volt még a gyorsig. Kétségbeestem, hogy ennyit kell várni. Mi lesz, ha Józsi közben felébred, és esetleg eszébe jut, hogy az állomáson keressen?

A kifüggesztett menetrenden megláttam, hogy 10 perc múlva lesz egy személyvonat Pestre. A jegy is olcsóbb. Csak el innen minél hamarabb!

Alig vettem meg a jegyet bejött a vonat. Jusztika felébredt a dübörgésre és a sötétből felénk közeledő szerelvényt látván pánikba esett. Mintha egy fújtató, világító szörnyeteket látna... Kézzel, lábbal tiltakozott a beszállás ellen. Ha nincs velem Cica, fel se jutok a vonatra az ordító, teljes erejéből rúgkapáló gyerekekkel. Ahogy beszálltunk elhallgatott. Egy kivilágítatlan kupé sarkába húzódtam, hogy az ablakon át se láthasson meg senki. Jusztika hozzám bújt és mire a vonat elindult már mély álomba zuhant.

Az első napokban annyira féltem, hogy apámnak is csak Béla bácsi írt egy lapot, rejtélyes üzenettel: Köszönjük a pénzt és a csomagot, a baba épségben ideért. Kellemes ünnepeket!

Nyugodt, szép karácsony köszöntött ránk, a mennyezetig érő fát a lomos kamra szekrényének mélyéből előszedett régi díszek, maradék gyertyák és a csillagszórók mesés cso-

dává varázsolták. Ajándék is került a fa alá. Jusztikának egy nagy bűgőcsiga, a legszebb, ami a játékboltban volt. Ez mindannyiunk számára hetekig biztosította a programot, mert Jusztika még pici volt hozzá és nem tudta meghajtani, de imádta nézni, ahogy bűgva pörög.

A felnőtteknek csak apróságok jutottak, a tartalék pénz így is fogyott, mert szinte semmi nélkül jöttünk el hazulról. A gyerekek ruha, cipő is kellett.

Nekem alig volt valamire szükségem, nagynéném, félretett fiatalkori ruháit hordtam. Cipőt, köntöst, fehérneműt, mindent előszedett, amit megtakarított, egy egész este csak ruhapróbával telt. Még egy sötétkék estélyi-ruhát is adott, bár egyelőre elkerült annak a veszélye, hogy használhatnám valamire.

Januárig a lakásban lapultam, de aztán, ahogy láttam, semmi hír a férjemről, kimerészkedtem és elkezdtem állást keresni. Eredménye nem lett, de kitöltötte a napot.

Apámnak továbbra se mertem írni, féltem, hogy Józsi meglesi a postást, és valami ürüggyel elkéri a levelem, talán azt mondja, ne fáradjon, ő úgymé felmegy az emeleti irodába. Mindenre képesnek tartottam.

Istvánnak is csak húsvét előtt írtam először, de attól kezdve már folyamatosan leveleztünk. Hamarosan jó hírt kaptam tőle. Megtudta, hogy hat hónap különélés kell a váláshoz. Végre úgy éreztem, nem vagyok elveszett ember, belátható, kibírható idő áll előttem. Addig is biztató levelek, szerelmes mondatok tartották bennem a lelket. Fel akart jönni utánam Pestre, de lebeszéltem róla, mert azt hallottam, hogy ha bárki tanúsítaná, hogy látott vele, akkor az én hibából mondják ki a válást, és annak isten tudja, milyen következménye lehet. Az apjának ítéli Jusztikát a bíró? Ki kezdik a jó híremet? Nem, ezt nem engedhetem. Úgy akar-

tam Pista felesége lenni, hogy senki semmit ne mondhasson rám. Így is volt elég baj a családja miatt. Beszámolt az anyjának a házassági szándékáról. Teljes elzárkózás fogadta. Keresztény nő, még hozzá elvált és gyereke is van? Ilyen szégyen egy ortodox zsidó családban!

Miki egyetértett a felháborodással és még szította is a tüzet. Pista többi testvére viszont megértéssel fogadta a hírt.

Én mindent be akartam pótolni. Ha nem is fehér ruhát, de igazi templomi esküvőt akartam, mert mindig úgy éreztem, hogy az első házasságom azért volt olyan szerencsétlen, mert csak polgárilag voltunk megesküdvé. Nem volt rajta Isten áldása. Hát most majd lesz! Addig pedig mind a tíz parancsolatot betartom, ha ez lenne az ára a boldog házasságnak.

Jusztikával nem sok gond volt. Ha nem voltam otthon, az öregek vigyáztak rá. Csendes, jó baba volt, talán túlságosan is jó. Szépen tisztán beszélt, de keveset. Ez egy kis csalódást okozott nekem, mert arra vágytam, hogy csacsogjon, mint a többi korabeli kisgyerek. Vártam az időt, hogy ezer kérdéssel halmozzon el. Lehet, hogy ez korai elvárás volt, de ő később se, sohasem kérdezett semmit, csak nézett, mint aki mindent ért és nekem nem volt mire válaszolnom, nem tudtam még felnőtt korában sem megmagyarázni neki, hogy mi, miért történt. Mintha keresztülnézett volna rajtam.

Nagy nehezen eltelt a hat hónap különélés, ami tudomásom szerint a váláshoz kellett. A pénzem is elfogyott. Írtam apámnak, hogy küldjön, mert haza szeretnék menni. Már nagyon türelmetlen voltam. Pénz helyett egy levél jött. Maradjak, mert Józsi nap-mint nap apámék lakása körül leskelődik. Ki tudja, mit forral? Próbáljam meg Pestről intézni a válást. Halvány fogalmam se volt, hogy ezt hogyan lehet-

ne elintézni. Kétségbeesve megírtam Istvánnak, hogy minden reményemnek vége. Úgy látszik, én már örökre hozzá vagyok láncolva a részeges férjemhez.

Ha nem lett volna Jusztika, akit fel kellett nevelnem, talán fel is akasztom magam. István biztatott, hogy tartsak ki, előbb-utóbb minden rendbe jön.

Megfogalmazott egy beadványt, csak alá kellett írni, és elküldeni a pécsi bíróságra.

Szívdobogva vártam, mikorra tűzik ki a tárgyalást. Ekkor jött az első csalódás. A Pesten töltött hat hónapot a bíróság nem vette figyelembe, mert senki nem jelentette be, hogy elhagytam a férjemet, és hivatalosan Józsi se kerestette. Ez újabb hat hónap különélést jelentett, most már hivatalosan, a bíró jóvoltából.

Ez is eltelt, mint annyi minden jó és rossz az életben.

Békéltető tárgyalás. Józsi ájtatos képet vágott és aláztos hangon adta elő bánatát. Mindent megbocsát, ha visszamegyek hozzá. Én határozottan kimondtam: Nem megyek. Válni akarok. Újabb várakozás következett, talán másfél hónap is eltelt, mire folytatódott a per.

A válóperes tárgyaláson már megmutatta Korsó a foga fehérjét. Felsorakoztatta a tanukat, akiket isten tudja, mivel vett rá, hogy ellenem valljanak. Majd elsüllyedtem szégyenben, mikor ilyeneket hallottam, hogy *kocsmáról, kocsmára jártam...*

Nem egyedül mentem! Őt kísértem, hogy be ne rúgjon, el ne ázzon teljesen! Legyen, aki hazavonszolja részegségében!...

...A csárdában táncoltam, mindenkivel, aki csak derékon kapott... Ott hagyott egyedül, mit csináltam volna, a koszos falat kellett volna bámulnom egész éjjel? ... és Vödrös

volt a csúfnevem, mert szinte vödörszám ment belém a bor...
Nem igaz! Őt hívták Korsónak! Én egy pikoló sörnél többet soha nem ittam meg! ...*Zsidó szeretőm volt!*... Senkim nem volt. A jó cimboráját, aki most itt tanúskodik, söprűvel vertem ki a konyhából, mikor tapogatni próbált, azért beszél ellenem most bosszúból!...

Józsi összes ivócimborája felsorakozott. Egy se mert a szemembe nézni, nem csak ott, de még évek múlva se, ha az utcán találkoztunk.

Nekem csak a Tímár házaspár volt a tanúm, Dolfi meg egy-két kocsis az udvarból.

Végül megszületett az ítélet. A bíró azt mondta, hogy hitelt érdemlően egyik fél vádjai sem bizonyítottak, de mivel látja, hogy ebből már jó házasság nem lesz, mégis elválaszt minket. Nem viselhetem a férjem nevét. *Hála istennek! Legalább végleg megszabadultam tőle.*

Vihetem a gyereket, és a fele bútort. Gyerektartást is ítélték, de soha egy fillért se kaptam. Ki bánta? Végre újra szabad voltam.

11.

Pista eredetileg gyógyszerész szeretett volna lenni, de mint zsidót, nem vették fel az egyetemre. Egy bécsi banknál volt gyakornok, de otthon a pénzügyi pályát már nem tudta folytatni, mivel az apja csődbe ment. A szülei házában, a hátsó udvaron egy kis fakereskedése volt, de nem igazán értett hozzá.

Elhatároztuk, hogy összeházasodunk. Csak még azt nem tudtuk miből fogunk megélni.

Azt mondta, hogy sorsjegyekkel kellene foglalkozni, az a legjobb üzlet. Persze nem ügynök, hanem elosztó, úgynevezett főelárusító szeretett volna lenni. Az egyik baj az volt, hogy nem volt pénze, pedig egy ilyen központ létrehozásához jókora kauciót kellett letenni. A másik probléma a származása volt. Zsidóként se engedélyt, se kölcsönt nem kaphatott a sorsjegyiroda beindításához.

Eszembe jutott a nagy ötlet! A papa! Apám, mint hadirokkant biztos könnyen kapna pénzt az önállósítási alaptól, és az engedélyt is megadják neki. Harmath Géza vagy Harmath Gizella, olyan mindegy, ha a céget Harmath G. néven jegyezik be.

Papa utánajárni már nem tudott, nekem kellett valami megbízható üzletasszony kinézetet teremteni, hogy eljárhasak a különböző hivatalokban, amerre csak kell.

Pista a bécsi időkben operába, koncertekre, fogadásokra járt, megvolt még az elegáns frakkja, kitűnő anyagból. Felfejtettük. Bencel Panni, a varrónő kihozott belőle nekem egy gyönyörű komplét. Fekete ruha egy kis püspöklila sállal, fekete kalappal... megjártam én abban a Pénzügyminisztériumtól kezdve minden fórumot. Pista adta a tanácsot, hol

mit kell mondani, apám többet nem tett csak rábólintott mindenre, én pedig addig ingáztam Pest és Pécs között, míg minden pénz, engedély meglett, megkaptuk a kölcsönt, és lassan beindulhatott az üzlet.

Pista vállalta, hogy kikeresztelkedik és akkor katolikus templomban lehet az esküvő. Oktatásra járt és nagyon komolyan vette, amit ott hallott. Zsidóként nem volt megrögzött vallásos, de a keresztség felvétele után minden vasárnap elment a misére és igyekezett mindent betartani, amit az egyház követelt.

Olyan sokáig húzódott a hercehurca a válással, keresztkedéssel, hogy közben megváltoztak a rendeletek, nem lehetett már vegyes házasságot kötni, és Pistát hiába keresztelték meg, a származása miatt továbbra is zsidónak számított. Így aztán házasságkötés sem volt egyszerű. Féltünk is, hogy a keresztvíz, csak a házassághoz elég, de ha valakinek szemet szúr a férjem zsidó rokonsága, nem sokáig leszek én cégtulajdonos. Végül Pista keresztapja, egy vidéki katolikus pap, hajlandó volt minket összeadni, polgári esküvő nélkül is. Papírt azonban nem adott róla. Bántuk is mi akkor!

Nekem most is csak az járt az eszemben, hogy az első házasságom azért volt olyan szerencsétlen, mert nem volt rajta Isten áldása, hiszen csak polgári esküvőnk volt. Most aztán volt áldás, de nem volt hivatalos bejegyzés.

Lakásunk sem volt. Egyelőre csak egy éléskamra méretű albérletet sikerült szerezni.

Jusztika egy időre anyámékhoz került. Anyám imádta, és mint egy anyatigris, úgy vigyázott rá. Mindenhova magával vitte. Piacra, moziba, vasárnap villamosozni. Ez utóbbi mindkettőjük kedvenc szórakozása volt. Nyáron Pécsen nyitott, levegős kocsik voltak. Beültek és négyszer, ötször végigmentek a városon végállomástól végállomásig és nézték

a tarka tömeget, élénk forgalmat a lassan dőcögő villamos ablakából.

Sajnos náluk is kevés volt a hely, még egy gyerekágyat se lehetett beállítani. Jusztika anyámmal aludt egy ágyban. A kétszobás, komfort nélküli lakásban a szüleimen kívül a két felnőtt testvérem is ott lakott.

Laci vasutas lett és áthelyezték Nagyváradra, de ez se segített a lakás zsúfoltságán, mert Cica féltékenyen őrizte a saját területét. Neki most is külön szoba járt..

Mikor Jusztika elérte az iskolás kort, be akartam adni bennlakónak a zárdába, de nem vették fel. Azt mondták, azért, mert ilyen picivel még túl sok a vesződség, fésülni, mosdatni kell. Sírdogálna is az anyja után. Nem vállalták.

Anyagilag hamar rendbejöttünk. Jusztikát odavettük magunkhoz, abba a pici albérletbe, de december közepén megbetegedett. Bárányhimlő. Nem tudtam kire hagyni, ezért visszavittem anyámékhoz. Ott is maradt, míg rendes lakást nem találtunk.

Tavasszal egy négyszobás lakásba költöztünk. Cseléd-lányt tarthattam. Ennivalónk még a jegyrendszer alatt is bőven volt. Időnként akadtak gondok, de mégis azt mondhatom, hogy az a hét év volt életem legszebb időszaka, amit Pistával töltöttem. Ha nincs háború, nincsenek zsidótörvények, akkor úgy fejezhetném be a történetemet, hogy boldogan éltünk, míg meg nem haltuk. Így csak azt írhatom, volt hét boldog évem, de annak a vége is tele volt rettegéssel.

Pistát többször is behívták munkaszolgálatra. Eleinte csak valami kiképzésről volt szó. Lesülve, látszólag jó állapotban jött haza, mintha a tengerparton üdült volna. Csak mikor levetkőzött, akkor láttam, hogy a vállán, tenyéryei helyen sebes a bőr.

Miből állt a gyakorlatozás? Egysoros oszlopokba állították fel őket. Minden oszlop mellett volt egy hosszú palló. Azt kellett vezényszóra vállra emelgetni. Ő 196 centi magas volt. Rajta koppant mindig a deszka. Itthon rendbejött, de a suttogva terjedő hírek miatt egyre inkább a rettegés árnyékolta be életünket. Minden éjjel szorongva vártuk, hogy mikor áll meg egy autó a ház előtt, mikor viszik el úgy, hogy soha többé nem látjuk egymást. Az állandó feszültségtől remegtek a kezei, hiába szedett az orvos tanácsára vitaminokat, idegerősítőt. Engem az ájulás környékezett, a félelemtől gyakran elvesztettem az eszméletemet. Jusztika, vagy Pista locsolt életre.

Egyik nap felkeresett egy nyilas aktivista. Rá akart beszélni, hogy lépjek be a Nyilas pártba. Erőszakos volt, ordított és az asztal körül kergetett a belépési nyilatkozattal. Nem írtam alá, kifizettem neki a pártoló tagdíjat, a bélyeget se kértem el, csak hagyjon békén és menjen már. Attól fogva rendszeresen megjelent a pénzért.

A sárga csillag! Fel kellett varrni.

Gettó. Jaj csak oda ne... Akkor mindennek vége. Két-ségbeesve szaladgáltam befolyásos ismerősöket keresve, hátha segíteni tud valaki. Elmondtam, hogy házasok vagyunk, így menetesnek kellene lennie a gettóba vonulástól.

Azt mondták, rendben van, el tudják intézni, de hozzak papírt a házasságkötésről.

Felkerestem a papot, aki megkeresztelte Pistát és később összeadott minket.

Kiderült, hogy még az anyakönyvbe sem írta be a házasságkötésünket, nehogy megbüntessék. Most azt mondta, nem is emlékszik rá. Hát olyan mindennapi dolog egy ilyen különleges, titkos házasság, hogy el lehet felejtetni? Hiába könyörögtem.

Pista felkereste az összes pécsi szerzetesrendet, mert azt hallottuk, a papok mentességet élveznek. Vegyük be dolgozó barátnak erre a rövid időre, hiszen a háború már nem tarthat sokáig. Gúnyos elutasítás, vagy keletes biztatás volt a válasz: Bízzál fiam az istenben, hozzá imádkozz, majd ő megsegít! Még a gyóntatója is elutasította, akihez évek óta járt. Nekem már régóta megvolt a véleményem a papokról. Én csak az esküvőig reménykedtem. Az volt az utolsó alkalom, hogy betettem a lábam a templomba. Na, nem szó szerint, de misére többet nem mentem.

Annyit tudtunk elintézni, hogy gettó helyett újra munkaszolgálatra hívják be. Arra gondoltam, az nem lesz rosszabb, mint az eddigi gyakorlatok. Eleinte selyemhernyókat gondoztak. Ez könnyű volt és kijárhattak a faluba is.

Újra megjelent nálam az a bizonyos nyilas. Elmondta, hogy abban a táborban ör, ahol Pista van, és szívesen visz neki csomagot, ahányszor hazajön szabadságra, ha megfizetem a fáradságát. Végre süteményt, fehérneműt küldhettem, levelet, pénzt is dugtam a holmi közé. Így tudott Pista tejet venni magának a faluban, mert a tábori koszt – meg az idegesség - állandó gyomorfájást okozott neki.

1944 nyarán 3 nap szabadságot kapott. Annyi volt, mint egy pillanat. Könyörögtem, hogy ne menjen vissza. El kellett volna valahol bújni, hiszen már világos volt, hogy hamarosan minden rémség véget ér. Félt, hogy rajtam keresnék. Engem féltett és a kislányomat, akinek nem is ő volt az apja. Visszament.

Úgy emlékszem, november volt, amikor a nyilas utoljára beállított. Levelet hozott, amiben a férjem, felsorolta mi-ket kér. Küldjem el a megtalpalt bakancsát, mert ami nála van, az kilyukadt. Tűt, cérnát és valami foltozáshoz való

anyagot is tegyek a csomagba, mert rongyos a kabátja. Mindent összekészítettem, szokásom szerint pénzt, süteményt is csomagoltam.

Aztán azt hallottam, hogy a tábor pár nap múlva elindult... Az a nyilas előre tudta. Nem ment vissza, nem is azzal a szándékkal kért szabadságot.

Felszabadulás. Az első napok egyikén *annak a nyilasnak* a kamasz fiát láttam meg az utcán. A lábán felismertem a bakancsot, amit a csomagba tettem. Szinte belebetegedtem. Ébren és álmomban magam előtt láttam szegény Pistát, lyukas bakancsban, szakadozott kabátban menni a többi szerencsétlen zsidó között, menni az úton a kilátástalan jövő felé. A nyilast nem jelentettem fel, nem szóltam semmit. Mit mondhattam volna? Mit segített volna, ha lecsukják? ...de nem is került volna börtönbe. Jó mentő tanúkat biztosított magának. Mint megtudtam, az utolsó hazatérésekor két táborlakó cipelte a csomagjait. Két gazdag zsidó, aki meg tudta fizetni a szabadságát. Nekik se kellett visszamenni, eltűntek a városban arra a kis időre, míg megérkeztek az oroszok. Így az én nyilasom még zsidómentőnek is mondhatta magát az Igazolóbizottság előtt.

Életem végéig hűségesen vártam Istvánra, ahogy utolsó találkozásunkkor megígértem neki, de soha többé nem láttam.

Hány évtized telt el azóta? Nem számolom. Jusztykát felneveltem, de mindez számomra már nem volt igazi élet.

A harmadik füzet.

1.

Honnan is jöttem én? Valahonnan a polgárság legalsó rétegéből, létért küzdő, bizonytalan kistisztviselők és bohém, semmit el nem érő művészek világának határáról.

Már a nevem is milyen idétlen! Számadó Jusztitia, Kornélia, Adolphina. Ezt is csak akkor tudtam meg, mikor beírtak az iskolába. Anyám százszor is elmondatta velem, hogy bele ne süljek, ha megkérdezik. Addig csak Jusztit voltam, máig így szeretem legjobban.

Volt énnékem keresztanyám és keresztapám is. Egyik csóróbb, mint a másik. Nem is kaptam tőlük soha semmit. Megegyeztek a szüleimmal, ha nekik lenne gyerekük, majd én leszek a keresztanyja, és az a gyerek se kap semmit tőlem. Engem nem kérdezett senki, hiszen még úgylis csak óbégatni tudtam.

Jusztitia apáca nagynéném tiszteletére lettem. Kornélia volt a keresztanyám, Dolfi, vagyis Adolfó DiDonato a keresztapám. Apám, fiút várt, és ha teljesül a vágya, akkor most lehet, hogy Adolf vagyok. Vagy talán Adolfó Juszticiusz Kornél. Brr! Ha apám a válás után nem magyarosítja a nevét Krautzackról Számadóra, akkor még szörnyűbben hangzana ez az egyveleg!

Gyerekkorom szürke és eseménytelen volt. A drámának csak névtelen statisztája voltam, még inkább értetlen közönsége, aki csak a függönyök legördülése után fogja fel a történetek valódi értelmét.

Ne ijedj meg! Nem fogom a családi titkok teljes bugy-rát ideborítani, csak annyit, amennyi a szívemet nyomja.

Karácsony előtt egy héttel születtem, amit anyám úgy kommentált, hogy engem a Jézuska hozott, aminek gyakorlati következménye az lett, hogy a születésnap köszöntést, ajándékokat minden évben megspórolta a család azzal a jel-szóval, hogy úgylis jön a karácsony. Majd akkor, egyben ezt is megkapod... – mondták minden decemberben.

Apám úgy nyilatkozott a fogantatásomról, hogy fogal-ma sincs, hogyan történhetett, de egész életében büszke volt rám és a gyanú árnyéka sem merült fel benne, hogy esetleg nem ő az apám. Én is csak mostanában kezdtem el ezen gondolkodni... Igaz, sikertelenül. Más apát nem tudtam fel-fedezni magamnak anyám környezetében.

Tény, hogy egy eleve halálraítélt házasság tizenharma-dik évében láttam meg a napvilágot. Sem ítéletet, sem fel-mentést keresni nem feladatom.

Életem legkorábbi eseményeiről főként anyám és apám elbeszéléseiből tudok. Ilyen például az, hogy totyogós ko-romban belekapaszkodtam a vizesvödörbe, de nem döntöt-tem fel, hanem fejest beleestem. A szélére akasztott vízmerő kanál felsértette a szemöldökömet. Annyira vérzett, hogy azt hitték kifolyt a szemem, mert hirtelen azt is elborította a vér. Máig is megvan a forradás nyoma, de csak az veszi észre, aki tud róla. Erről az eseményről mindenki máshogyan be-szél.

Apám szerint: ő lement újságot venni a sarki bódéba. Anyám volt velem, de persze a tükör előtt púderozta magát, ahelyett, hogy vigyázott volna rám.

Anyám úgy meséli, hogy vízért ment a közkútra és apámra bízott, aki úgy elmerült az újságjába, hogy csak a nagy sivalkodásomra figyelt fel. Jó, hogy bele nem fulladtam a vödör vízbe!

Így van ez mindennel. Csupa ellentmondás volt az életem kezdete. Mármint anyám és apám mondott egymásnak ellent abban, mi és hogyan történt.

Azt is kétféleképpen hallottam, hogyan kerültem Pestre édesanyámmal.

Egy éjszakába nyúló kártyacsata során apám szinte már kifosztotta ellenfeleit, amikor anyám elkezdett apró, szándékos melléfogásokat csinálni, hogy enyhítse a vendégek vesztességét. Apám a partik szünetében velem büszkélkedett, dobált, gügyögött.

A játék véget ért. A vendégek elmentek. Apám a várt nyereségben csalódva, letett az ágyra és cigarettát keresett. Anyám kabátba bújt, hogy bemenjen a városba vásárolni.

– Vidd magaddal a gyereket – szólt rá apám.

– Nem igaz! Nem így volt! Az ágyra dobott és azt mondta: Vidd magaddal a dögödet...

Ki tudja az igazságot? Talán csak egy félrehallás volt, amit a régóta érlelődő válási szándék sugallt.

Anyám rám adta a kis piros télikabátot, karjára vett... elindult... és soha többé nem ment vissza apámhoz. Budapestre utazott velem. Talán két éves lehettem.

Saját emlékeim sokáig csak jóval későbbi időből voltak. Aztán évtizedekkel később egy szerencsétlen, vagy inkább szerencsés esemény régi képeket borított elém.

Autóbaleset. Én okoztam. Megúsztam egy agyrázkódással. És akkor megnyílt előttem a múltnak egy csöppnyi darabja.

Egy pici, sötét helyiség. A hokedlin egy teknő. Egy magas, sötét alak hajol fölé.

Az ajtón kívül egy napsütötte fal előtt ülök egy kis sámlyn. Fehér kötény van rajtam, világoskék szegéllyel. Hátaozottan tudom, hogy én vagyok ott. A sötét alak kijön és kezembe nyom egy szelet zsíros kenyeret. Alig tudom fogni, mert pici a kezem a karéjhoz képest. Az első harapás után ráejtem a kötényemre. Sírok. Nem a kenyér, hanem a kötény miatt. Az árnyék leveszi rólam a kötényt és beteszi a teknőbe. Ennyi

Elmeséltem anyámnak ezt az éber álmot. Szerinte ez még az utazás előtt lehetett. A hely leírása, minden erre utal. Abban a házban mosott utoljára teknőben, ahol apámmal lakott. Erre a kis történetre ő nem emlékszik, csak arra, hogy volt egy kis fehér kötényem, amit apró kék kacsák sora szegélyezett. Igen! Ilyen az a kötény, amit magam előtt látok.

Egész életemben kétségbeesetten sirattam minden bepiszkolt, tönkretett, eltört tárgyat... talán mindegyikben azt éreztem, hogy leveszik rólam a gyönyörű kötényt.

A másik kép szintén sötét. Valaki a karjában tart. Szinte érzem a hely jellegzetes szagát. Dübörgés. Fények hasítanak bele az éjszakába. Egy hatalmas fekete tűzokádó szörnyeteg rohan az épület elé és én ordítva, kapálódzva tiltakozom, hogy oda menjünk, de valaki felvisz egy lépcsőn... Anyám?

Ez a pécsi vasútállomáson történt. Ráismerek. Akkor hagyta el anyám apámat. Így indultunk el vonattal Budapest felé.

Aztán egy utca. Nem tudom éjszaka van-e vagy hajnal. Égnek a lámpák. Már, vagy még? Hatalmas fák vetnek árnyékot a járdára.

Nyűgös vagyok. Anyám vigasztal:

– Mindjárt odaérünk.

Begördül egy kék színű villamos. Igenis kék színű!

Mindenki azt mondja, akinek mesélem, hogy ez szamárság.

Kék villamos nem létezik, nem is volt soha.

Tegnap olvastam az interneten, hogy a múlt század elején egy darabig színekkel is megkülönböztették Budapesten a villamosokat.

Pest. Semmit nem látok. A köténykém zsebében két szaloncukor. Valaki kéri. Odaadom. Anyám dühös miatta. Miért adtam oda? Mert kérte! Nem tudom ki.

Anyám karjában vagyok. Esténként még megszoztat.

– Már foga van. Nem félsz hogy megharap? – kérdezi valaki.

Harapni. Ezt értem. Megharapom.

Egy karácsonyfa ragyog a szoba sarkában. Hatalmas. A plafonig ér? Mögé megyek. Egy félarasznyi csillogó trombita van rajta. Le szeretném venni. Kihúznak a fa mögül.

Karácsonyi ajándék. Búgócsiga. Gyönyörű, de nem tudom meghajtani. Mindenki a földön térdel, és a búgócsigával játszik. Én csak állok.

Ennek az álomnak vége. Nincs tovább.

Van másik. Új helyszín, újabb képek. Mint a moziban.

A nagymama mellett fekszem az ágyban. Nyilván már újra Pécssett, mert ott laktak a nagyszüleim, az Alsómalom és a Fehérvári utca találkozásánál. A sarkon.

Nehezen alszom el. Mesél. Ha kifogy a mesékből, engem kérdez, mi minden legyen a következőben. Én sorolom:

királylány, labda, béka... Ő mondja a mesét rendelés szerint. Mikor kifárad, így szól: Imádkozzunk. Vele mondom, és még csak nem is csodálkozom, hogy nem értem a hosszú, horvát imát. Hiszen ez ima! Azt nem kell érteni.

– Láku noty – mondja nagymamám – most már fordulj falnak és aludj! – folytatja magyarul, de én nem alszom, csak forgolódom.

– Éhes vagyok – keresem a kifogást.

– Egyél töpörtyűt! – szól rám. Ez is csak mese. Mesebeli töpörtyű. Úgy kell a mesebeli töpörtyűt enni, hogy az ember a falvédő felé fordul, és úgy tesz, mintha onnan venné a falatokat. A varázsige hozzá:

– Töpi-töpi... töpi-töpi – míg csak el nem jön az álomtündér, és be nem fejeződik a lakoma.

Sokasodnak a képek... Ezek már valódiak, nem az agyrázkódás hozta felszínre.

A konyhaasztalnál ülök. Elöttem tejfölös túró. Édes. A felnőttek mintha vicceket mesélnének egymásnak, mert nevetgélnek.

Ez üti meg a fületem:

– Fejére kente a spenótot, ...mert ő egy *futurista festő*.

Festő. Nekem is van festésem, bár festeni nem tudok még, csak össze-vissza maszatolni. Különösen a párizsi kéket szeretem. Mindenesetre azt a szót, hogy valaki festő, értem. A *futurista festő* fejére kente a spenótot?

Akkor én meg fejemre kenhetem a tejfölös túró. Meg is tettem.

Azt hiszem, a gyerekeknek különös képessége van arra, hogy egyes szavak, mondatok megragadjanak a fejükben. Jelentéstől függetlenül.

Az öreg Sibi néni mondta a bátyjára:

– Az a *vén kurafi*!

Én meg a nagypapának próbáltam kedveskedni:

– Te kedves kis kurafi.

Mondanom se kell, micsoda családi felháborodást váltottam ki vele.

– Abban az utcában van a kupleráj – hallottam a felnőttek tereferéjét – A papok is oda járnak...

Papok. Pillanatig se gondoltam, hogy a *kupleráj* valamiféle templom lenne. A kupleráj szó mindenesetre ott ragadt a fejemben.

Amilyen nehezen aludtam el, ugyanolyan nehezen lehetett reggel kihúzni az ágyból.

– Ki korán kel, aranyat lel – mondogatta édesanyám és egy új, ragyogó 1 fillérest tett a földre, hogy elhiggyem, és ki tudjon húzni az ágyból..

Délután az alacsony ablakon néztem ki, mikor arra jött egy szegény, öreg ember. Koldult.

– Csak néhány fillért kérek...

Fillér? Az nekem is van.

– Bácsi! Tessék várni, mindjárt hozom!

Kiadtam az ablakon az 1 fillérest, amit reggel találtam.

– *Baszd meg* azt a fillért! – kiáltotta és elhajította az én gyönyörű filléremet.

Mindjárt tudtam, hogy ilyent nem illene mondani.

Akkoriban ismertem meg azt a fájdalmat is, amit akkor érez az ember, ha valamit tönkretesz és soha többé nem lehet jóvátenni.

Jaj, szegény Pipás Pista!

Nem az újsághírekből ismert rémségről lesz szó, csak a névrokonáról.

Pipás Pista nálunk egy arasznyi, sípoló, puha gumibaba volt. Tányérsapkás tengerész, pipával a kezében. Mi más lehetett volna akkoriban a neve, mint Pipás Pista? Gondolom, a felnőttek adták számba a szavakat, hogy minek nevezzem el.

Anyám délutáni szunyókálásba merült, csak úgy ruhástól feküdt a díványon, épp csak a cipőjét rúgta le. „Rám vigyázott.”

Mellette ültem a sámlin, előttem hokedli, rajta kiterítve egy régi magazin. Űriasszonyok lapja, vagy Párisi divatlap, már nem tudom.

Nagyanyám régi újságja. Olvasni még nem tudtam, de ha tudtam volna, akkor se láttam volna belőle semmit, úgy bemázoltam párisi kéikkel, meg angolvörössel a markomba nyomott ecset segítségével.

– Most mit fessek– nyaggattam anyámat, aki az egyik szemét is csak résnyire tudta kinyitni.

– Fesd be a képeket!

– Az is kész, mind!

Így is volt. Mind eltűntek a festék alatt.

– Vágd ki a képeket! – jött az újabb utasítás egy ásítás kíséretében.

Az engedély, hogy ollót vehetek a kezembe, hosszú időre biztosította a szunnyadáshoz szükséges csendet.

Az olló irányítása csak annyira volt sikeres, hogy nem vágtam meg a kezemet, de a divatbabák körvonalát nem tudtam követni, sőt még csak a téglalap alakú képek sem sikerültek, ezért szép hosszú csíkokra metéltem fel a magazint. Elfogott a papír, de vagdosási kedvem még nem. Ekkor figyeltem fel Pipás Pistára, a kedvencemre. Azonnal éreztem, hogy ez most valami más lesz.

– A Pipás Pistát is felvagdalthatom? – fordultam félálomban pihegő anyámhoz.

Semmi válasz.

– Felvagdalthatom? Felvagdalthatom? – ismétелgettem egyre hangosabban.

– Igen, csak maradj még egy kicsit csendben.

Azt hiszem, fogalma sem volt róla, mit akarok felvagdálni. Én pedig belevágtam. A feje búbjánál kezdtem. Könnyen ment. Spagetti vékonyságú karikákat vágtam. Felmentve éreztem magam minden felelősségtől, hiszen anyám megengette... és mégis... alig értem a nyakáig, már folyamatosan hullott a könnyem.

– Mért nem mondtad, hogy nem szabad? Mért nem mondtad, hogy nem szabad? – bögttem kétségbeesve. Akkor már tudtam, hogy Pipás Pistának örökre vége.

Hány ilyen fájdalmas, jóvátehetetlen tettem volt életemben? Nem tudom. Biztos, hogy rontottam el fontosabb dolgokat is, de erre az elsőre gondolva, ma is belesajdul a szívem.

A későbbiek? Hát az ember lassan hozzászokik saját butaságához, hogy hol itt, hol ott ront el valamit, saját életének darabjait metéli fel jóvátehetetlenül.

2.

Anyám volt az én szememben a legszebb, legjobb, legokosabb a világon. Ma már tudom, hogy a kisgyerekek mind ilyen rózsaszínű szemüvegen keresztül látják az édesanyjukat.

Apámról még ma is kettős képem van. Egyiket anyám festette. Ezen apám maga volt a fekete ördög, akivel ijesztgetni, zsarolni lehetett. Korai gyerekségemre rányomta bélyegét a mondat: "Ha nem fogadsz szót, odaadlak apádnak!" Ez minden esetben hatott annak ellenére, hogy a félelemkel tésként festett kép egyáltalán nem hasonlított ahhoz az apához, akit személyesen ismertem. Ő nagyon szeretett és anyámra is ritkán volt rossz szava.

Szerette az erdőt, a kertet, a virágokat is. Csodálatos rózsái voltak, maga oltotta, szemezte vad alanyra a beszerzett különféle fajtákat.

A kapuja mellett egy hatalmas rózsabokor fele fehér, fele piros virágot hozott. Emlékszem, hogy a következő évben az összes virág piros-fehér tarka lett.

A "láthatás" ritka napjain anyám a legszebb ruhámba öltöztetett, szalagot kötött a hajamba és újra meg újra kioktatott, hogyan köszönjek, hogyan viselkedjem, hadd lássák, milyen jól nevel, milyen rendszeren gondoskodik rólam. Apám pontos időben beállított. Ő is szinte ünnepélyesen volt kiöltözve. Kézen fogva vezetett, de nem nagyon tudott mit kezdeni velem, én pedig elfogódottan hallgatva ballagtam mellette. Néha ismerőseivel akadt össze az utcán, akik megállították, engem megcsodáltak és biztosították apámat, hogy tökéletes hasonmása vagyok. Nem örültem neki.

Ómama finom ebédet főzött. Apám ilyenkor egy-két pohár bort is megivott a rántott hús mellé. Kicsit elérzékenyült tőle.

– Anyád? Még most is szeretem. A legjobb barát, pajtás és csodálatos szerető volt... csak feleségnek nem volt való – mondta, szinte könnyezve.

Ebéd után elbóbiskolt és csodálkozva, álmosan dünyögte:

– Nem szoktam délután aludni. Nem értem, mért kell aludnom, ahányszor itt vagy! – azzal lefeküdt. Nekem Ómama mesélt, míg apám kipihente az ünnepi ebéd és a bor fáradalmait.

Délután kiültünk a kertbe beszélgetni. Apám minden alkalommal apróra kikérdezett, mi volt otthon, ki mit mondott, én pedig válaszoltam, ahogy tudtam, mert arra neveltek, hogy mindig őszintének kell lenni. Így aztán gyermeki együgyűségemben elmeséltem, miket szokott anyám mondani róla, sőt azt is kipötyögtem, hogy Korsó néven emlegeti, ezzel célozva alkoholizmusára. Na, ez betette a kaput! Ez volt az egyetlen eset, amikor dühös lett és anyámat – valószínűleg minden alap nélkül – megrágalmazta.

– Én, Korsó? Őt meg Vödörösnek hívták! Igen. Mert vödörből itta a bort a kocsmában

Nem volt ellenvetésem, bár gondoltam, hogy ez nem lehet igaz, mert egy vödörnyit még kakaóból se lehetne meginni.

Este apa, vagy Ómama hazakisért és természetesen anyám is rendre kikérdezett a nap eseményeiről. A kötelező igazmondás hatására beszámoltam a Vödörös névről is, ezért hosszú időre megszűnt a "láthatás". Apám nem reklámlált, talán azért, mert nem fizette a gyerektartást. Gondolom, ez a két sérelem kiegyenlítette egymást.

Egy alkalommal mégis elmehettem vele egy egész napos kirándulásra, a Kisrétre. Hármasan mentünk, Ómama, apám, meg én. Apám gombát szedett, Ómama rám vigyázott. Egyszer csak kitéptem a kezem a kezéből, mert én is megláttam egy gombát a fűben.

– Őzláb! – mondta apám büszkén, életem első, és azt hiszem, utolsó saját kezűleg szedett gombájára.

Ómama kétségbeesetten sírva fakadt.

– Jaj, mi lesz most! Apád azt mondta, mikor megszűlettél, hogy csak addig akar élni, míg a lánya az erdőben az első gombát megtalálja. Kész szerencsétlenség! – és babonás rémülettel nézte a karcsú őzlábat.

Szerencsére a babona nem vált be – és a gomba sem volt mérges – így apám még vagy 20 évig élt.

Este anyám egy székre állított pucéran. Ma is emlékszem, kilenc kullancsot szedett ki a bőrömből. Ez elég indok volt arra, hogy többé kirándulni se engedjen el.

Később enyhült a légkör és apám láthatott engem, de csak az előszoba ajtajából, anyám felügyelete mellett. Ilyenkor rendszerint pralinét hozott, amit nagyon szerettem, vagy cserepes virágot, amit nekem nevelt, szegfűt vagy muskátlit. Ezek nem maradtak meg sokáig, mert én még kicsi voltam, anyámnak meg – mint évekkel később megállapítottam – semmi érzéke nem volt a virágok gondozásához.

Szüleim az előszoba ajtajában – nekem úgy tűnt – órákig beszélgettek. Ma sem tudom, hogy apám rám, vagy anyámra volt kíváncsi.

Nagyon untam a látogatásnak ezt a formáját és a háttérben táncoltam, forogtam, ahogy ezt a filmekben láttam, amikre anyai nagyanyám szokott magával vinni.

Nem meséltem még Cicáról, akit én – nem véletlenül – neveztem deszkakezű nagynénémnek. Jóval fiatalabb volt anyámnál, nem ment még férjhez, nem volt gyereke, se kutyája, se macskája, mégis állandóan nevelési tanácsokat adott az egész családnak, anyámnak, nagynénémnek, nagypapának, és ha ő vigyázott rám, a gyakorlatban is kivitelezte elképzeléseit. Ezért hívtam deszkakezűnek.

Édesanyám csak egyszer vert meg. Ezt is a felnőtteknek köszönhettem. Ott pletykáltak fülem hallatára. Nem is tudtam kiről, miről van szó.

– Felakasztotta magát! – mondta nagynéném. Szerintem ennek semmi értelme nem volt, mégis foglalkoztatott.

Ki nem állhattam a bolti, meg vásári babákat. Keményített, fényes ruhájukhoz hozzáérni se szerettem. Inkább pár gyufaszálra, vagy fogpiszkálóra tekertem rózsaszirmot. Ők voltak a babák. Nevet adtam nekik, és hosszú párbeszédet folytattam helyettük. Volt három állandó szereplőm: Hóhér, Pata és Iszfing. Ezek a szavak számomra nem jelentettek többet, mint a Helga, Petra vagy Izabella. Furcsa nevük ellenére virágtündérek voltak. Egy ilyen játék közben figyelt fel rám anyám:

– Felakasztom magam! Felakasztom magam! – morzsolgattam az ismeretlen, furcsa fogalmat Iszfing helyett.

Anyám, azt hitte, magamról beszélek.

– Felakasztod magad? Majd adok én neked akasztást! – azzal elkapott a lábamnál fogva, és úgy elfenekelt, mint a kétfenekű dobót, hogy míg élek megemlegetsem.

Sokáig nem akartam még csak rágondolni se, semmiféle akasztásra.

Minden eddigi tapasztalat ellenére csak az első elemiben, az első tanítási napon rogyant meg először az anyám

mindentudásába vetett hitem. Egy apróság volt az oka, de akkor szédületesen megalázónak éreztem.

Beléptünk az osztályba és leültetett az első padba.

– Karba kell fonni a kezed! – utasított, én pedig összeszorított szájjal, boldogan feszítettem a zsibongó gyerekek között, egyenesen, fegyelmezetten ülve, hogy mindenki lássa, én már ismerem az iskolai szokásokat.

Bejött a tanító néni, fekete ruhában, fátyollal a fején. Megmondta, hogy őt máter Ildefonzának kell szólítani. Engem rögtön a második padba ültetett, mert nagyság szerint rendezett el minket, aztán kijelentette, hogy hátratett kézzel kell ülni!

Hátra tett kézzel! Nem karba fonva... ezt anyám nem tudta? Úgy éreztem mindjárt elsüllyedek. Szégyelltem magam, magam előtt, hogy olyan büszkén ültem ott az első padban még pár perccel előbb, vagy inkább úgy éreztem, hogy most az összes gyerek engem bámul, amiért én voltam az első, akire rászólt a máter.

Bőgni csak otthon kezdtem és csodálkoztam, hogy anyám ezt az ügyet nem veszi komolyan.

– Mikor én iskolás voltam, nekünk karba tett kézzel kellett ülni – mondta és ezzel el volt intézve az én szívfájdalmam.

Ettől kezdve egy kis kétkedéssel figyeltem minden szavát, – nem csak az övét, hanem a többi felnőttét is – mert úgy gondoltam, az ember soha nem lehet teljesen biztos benne, hogy igazuk van-e.

Az iskolát rendkívül érdekesnek találtam, és ha a lelkét otthon háromszor kellett elolvasni, akkor én addig olvastam, míg kívülről nem tudtam. Ebből következett a második felsülésem.

Remekül ment az olvasás, az akkori szokás szerint szótagolva, de engem ritkán szólított fel a máter. No, gondoltam, majd kicselezem én! Elkezdtem jobbra-ballra nézeledni, mindenhova néztem, csak a könyvre nem, mert megfigyeltem, hogy akik elbámészkodnak, azok rögtön sorra kerülnek. Úgy is lett.

– Folytasd Jusztika – hallottam, és én boldogan mondtam a szöveget, amit kívülről tudtam.

– Ebből elég is! Most alul az apró betűs részt olvasd! – mondta a máter, aki sajnos rájött, honnan fúj a szél. Én pedig mekegtem és nyökögtem, mert nekem bizony kiment a fejemből, hogy az is a leckéhez tartozik, és abba a részbe otthon bele se kukkantottam.

– Itt maradsz bezárva! – szólt a büntető hang és én majdnem elsírtam magam.

Nem volt ez komoly büntetés, talán három percre tartott a "bezárás", éppen csak tisztességesen el kellett olvasnom azt a pár mondatot, amivel tartoztam.

Az igazi csapás csak ezután ért.

Az utcán majdnem utolértem az osztálytársaimat, talán húsz méter választott el tőlük, mikor megláttam, hogy édesanyám jön elém.

– Juszti nem tudott olvasni! Jusztit bezárták! – kiabálták a gyerekek már messziről anyukámnak csúfondárosan és meglehetősen nagy örömmel.

Addigra én is odaértem és el szerettem volna mondani mi történt, de nem jutottam szóhoz, mert anyám rám támadt és még csak nem is azért, hogy büntetést kaptam!

– Nekem ezt másoktól kell megtudnom?! Hiába neveltelek arra, hogy bármi történik, azonnal őszintén mondd el nekem?

Próbáltam megértetni, hogy hiszen én később értem oda... hogyan mondhattam volna el hamarabb, mint a többiek? Nem jutottam szóhoz. Anyám hazafelé egész úton mondta a magáét.

Bizony, nincs igazság ezen a világon – állapítottam meg magamban és leszegett fejvel baktattam mellette.

Akkoriban, amikor én iskolás lettem, a Rákóczi úton laktunk egy kis albérleti szobában. Jól emlékszem, hogy egy sötét folyósón keresztül jutottunk ki az utcára, ahol hatalmas gesztenyefák árnyéka borult a járda fölé. Közvetlenül az Engel-fürdő mellett volt a ház. Szemben, kicsit átlós irányban, a Hal-téren kellett átvágni, ha fel akartunk jutni a Munkácsy Mihály utcára s onnan tovább a Széchenyi tér forgatagán át az iskola felé.

A Hal-tér! Néha még mostanában is álmodom vele. Egyik oldalon egy kocsmá, a másikon, egészen a sarokban egy kis kifőzde volt. Onnan hozta anyám éthordóban az ebédet. Néha magával vitt, hogy ne legyek egyedül a lakásban, ami számomra még idegen volt. Ilyenkor türelmesen végigolvasta nekem az ajtóra függesztett étlapot, hogy segítsék választani.

Engem különösen az olyan ételnevek izgattak, amikről nem tudtam, mi lehet.

–Milyen az a sült keszeg?

– Eh, csupa szálla.

– Serpenyős rostélyost kérek!

– Ugyan! Az csak közönséges krumplipaprikás!

– Kelbimbó főzelék...

– Az nem jó – torkolt le anyám.

Végül mindig ő választott, mégis szívesen mentem vele. A kifőzde közelében halcsarnok volt, mellette a falon hatalmas

plakát, gyönyörű színes képpel. Boldogan ficáncoló hal csúfolta a síró tehenet:

„ – Mondja marha, mért oly bús?

– Olcsóbb a ponty, mint a hús!”

Talán ez járt a fejemben, amikor lázas betegen feküdtem kis szobánkban az ágyon. Napok óta semmi étel nem maradt meg bennem. Anyám kétségbeesve faggatott:

– Mit ennél, pipikém?

Elhaló hangon rebegtem:

– Halat... Rántott halat... - azzal fálnak fordultam és elaludtam.

Nem tudom mennyi idő telt el. Arra ébredtem, hogy fenséges illatok jönnek valahonnan.

Anyám dugta be a fejét az ajtón:

– Sütöm már a halat! Rántott hal, amit megkívántál...

Mindjárt készen lesz.

Mire kidörgöltem szememből az álmot, már hozta is egy kis tányérkán a rózsásra sült szeleteket.

– Ne félj kincsem, nincs ebben szálka! – én pedig ettem, ettem, élvezettel. Megbetegedésem óta először igazán jó étvággal.

Szinte még most is érzem a sült hal pompás illatát, pedig akkor este meghallottam, amint anyám a főbérlnőnek meséli nagy hangon a konyhában:

– Hogyan adhattam volna neki halat, hiszen nyelni is alig tud? Még megakadna a torkán a szálka! Vettem egy padlizsánt, felszeltem és azt rántottam ki. Úgyse evett még halat. Honnan tudná, milyen?

Hal, vagy padlizsán? Ugyan már! Most is szeretem mind a kettőt. Ha padlizsán van ebédre, mindig megemlegetem azt az elsőt, a *szálkamentes halat*...

Nem vettem a szívemre, hogy anyám becsapott. Jót akart nekem és ez volt a fontos. Különb is, a felnőtteknek szabad hazudni, de a gyerek csak igazat mondhat – könyveltem el magamban.

Őszinteség? Elhiszik-e, hogy mindig igazat mondok? Ott ült mellettem a második padban Boriska, aki mindennemet elkunyerálta, vagyis inkább kizsarolta. Ha egy szép csíkos rádióm volt, rögtön felfigyelt rá.

– Add nekem! Ha nem adod nekem, megmondlak mather Ildefonzának, hogy összetépted a vonalas füzetedet:..

Azt se tudtam, miről van szó. Mindenem megvolt. Nem téptem össze semmit. De ki hiszi el nekem? Annyira féltem ettől a vádaskodástól, hogy inkább neki adtam a rádiót. Anyám minden este gondosan átnézte a táskámat, tolltartómat, hogy rendben van-e a felszerelésem. Nem kérdezett semmit. A rádiót pótolta. Aztán a következőt is, meg a következőt is... Vett egy egész zacskóra valót, hiszen egy rádió könnyen elgurul...

Nemrég olvastam, hogy egy kisfiú több ezer forintot hordott el apránként hazulról, mert két osztálytársa megfenyegette, hogy megverik, ha nem ad nekik pénzt. Én meg tudom érteni szegényt. Szerencsére Boriska tőlem csak a rádiókat, színes ceruzákat kérte. Ha pénzt kér, biztos, hogy azt is szereztem volna neki, pedig nem is verésről, csak egy alaptalan vádról volt szó. Vannak gyerekek, akik nem bíznak abban, hogy ha elmondják az igazat, ha panaszkodnak, hisznek nekik, nem őket fogják árulkodónak, hazudozónak bélyegezni. Akkor, gyerekként, nem gondolkodtam ezen, hanem az élet természetes formájának hittem.

Ami a Hófehérke miatt történt, az már mélységesen belém ivódott. Ez volt a házi feladat: Rajzjáték le Hófehérkét! Nagy kedvvel álltam hozzá. Még a hét törpét is mellé

rajzoltam, ahogy jönnek haza a bányából lámpással a kezükből. Mire anyám hazajött, minden leckét megcsináltam.

Nagy örömömre másnap teljes ellenőrzést tartott mater Ildefonza. Legtöbben csak holmi ákombákot produkáltak, vagy valami csótányszerű alakot szoknyába öltöztetve. Ezekre a rajzokra szép nagy L betűt kanyarított a mater, ami annyit jelentett: láttam. Volt pár gyönyörű Hófehérke is. Ilyent látva, megkérdezte:

– Ki segített?

– Anyukám – volt a válasz, vagy nővérem, és így tovább...

– Nagyon szép – mondta a mater és egy jelest írt rá, aztán ment a következő padhoz.

Én kerültem sorra.

– Ki segített? – kérdezte.

– Senki.

– Naaaa...! Ne mondj ilyent! Ugye anyukád rajzolta?

– Nem.

– Akkor ki segített?

– Senki.

– Ne hazudozz nekem! Állj fel! Ki segített?

Jaj legyen már vége! Legyen már vége ennek a faggatódzásnak! Az egész osztály engem bámul... Szégyenkezve lehajtottam a fejem

– Anyukám. Anyukám segített... – motyogtam. Ez volt életem első és legfájdalmasabb hazugsága. Szinte megsemmisített a megalázottság érzése, hogy félelmemben elvállaltam valamit, amit nem követtem el.

Ettől kezdve féltem rajzolni.

Már Rózsika ült mellettem. Ő mindig segített, ha a tábláról kellett valamit lemásolni.

– Nem tudom – súgtam neki.

– Add csak ide, majd én megcsinálom – és gyorsan füzetet cseréltünk. Hamar lerajzolta, amit kellett, aztán visszaadta a füzetet. Megnéztem. Rózsika ügyesen rajzolt, de akkor már éreztem, hogy én szebben tudnám. Kiradíroztam Rózsika rajzát és nekiláttam.

December elejére már minden betűt ismertünk. Még a zsét is megtanultuk, hogy ha levelet kell írni a télapónak, a zsák cukor is benne lehessen. Ünnepeélyre készültünk, a Mikulás köszöntésére, aki eljön majd a tantermünkbe. Négyen mondtunk egy verset versszakokra osztva. Nekem jutott a vége, ezért se címére, se az írójára, se a vers elejére nem emlékszem. Ezt kellett mondanom:

„Mikulás apó ősz szakállal
Jár kel szerte a világban.
Megkeres ő minden magyart,
Szívükbe bízó reményt ad:
Visszajönnék mind, mind újra,
Boldog, szabad magyar honba.”

Meghajlás. Ennyi volt az egész.

Mondtam én, mint a vízfolyás, minden nap elpróbáltuk, de ahogy közeledett a Mikulás napja, úgy nőtt bennem a szorongás. Bár csak történne valami, és mással mondatnék el a versikét! Legjobb lenne, ha addigra megbetegednék!... és mit tesz isten! December 5-én belázasodtam. Mondhatnék, hogy az izgalomtól, vagy a nagy vágyakozástól, hogy beteg akarok lenni. De nem!

– Kanyaró – állapította meg a doktor bácsi, mikor bele-nézett a torkomba. Külső jele azonban semmi nem volt. Ott feküdtem 2 hétig betegen anyám kis albérleti szobájában, majd mikor lement a lázam, elvitt a nagymamámhoz, aki jobban ráért vigyázni rám. Karácsonykor már vígan ugráltam

– Úgy látszik, tévedett a doktor – mondogatták – nincs ennek a lánynak semmi baja.

. Szilveszter éjfélen én köszöntöttem elsőként a családot. Székre állítottak, onnan kellett leugranom. Ezzel állítólag egyenesen az új évbe ugrottam bele – ez nálunk a legfiatalabb jelenlévő kötelessége volt - sőt egy félpohárnyi bort is megitatott velem a nagymama, hogy illő legyen a köszöntöm, aztán bedugott az ágyba.

Reggelre kivert a kanyaró. Még a kezem feje is teli volt pöttyökkel. Olyan csúnyának láttam, hogy enni se akartam, hogy ne kelljen a kezemre nézni. Első nap csak megetettek, de aztán kénytelen voltam megbékülni magammal, mert ugyan, mit is csinálhattam volna mást... ? Papírt, ceruzát kaptam, hogy legyen valami elfoglaltságom, amivel ágyban fekvé is elszórakozhatok. Rajzoltam, firkáltam naphosszat. A képeskönyvek mintájára minden rajzom alá rövid szöveget írtam. Közülük egyre emlékszem. Hosszú sovány lány prakkerrel. Alatta az írás:

Deszkakezű Cica néne,
poroló van a kezébe.

Legjobban nagyapám örült a „műnek”, mert ő verselgetett. Máris valamiféle tehetséget képzelt belém.

– Meglátjátok, Jusztiból költő lesz!

Korai volt az öröm, hiszen még csak hét éves voltam. Anyám inkább azon kesergett, hogyan pótolom be az iskolai mulasztást. Mikor felkelhettem Cica a szépírást gyakoroltatta velem, „deszkakezű” állandó jelzőjének megfelelő stílusban. Az már szóba se került, hogy a Rákóczi úti albérletbe visszavigyenek. A nagymamámnál maradtam.

Hogyan megyek én ilyen messziről a forgalmas város-on át egyedül iskolába? Cica munkát kapott, anyám se ért rá

értem jönni, kísérgetni, nagyapa már alig csoszogott, nagyanyámnak elég volt a háztartás... Na, majd ez is megoldódik... és maradtam tovább otthon, bár már kutya bajom se volt. Jövő héten... majd jövő héten... halasztgatták, így aztán hosszú lett az én szünidőm, csak a húsvéti szünet után kerültem újra iskolába, amikor anyám egy négyszobás lakásba költözött a mostohaapámmal. Innen már Ilonka, a kis mindenés kísért az iskolába.

– Mi bajod volt? – kérdezte a mater, mikor végre megjelentem.

– Kanyaró – válaszoltam.

– Ennyi ideig? Biztos valami szövődménnyel járt – bólogatott és elfogadta az ellenőrzőmbé írt igazolást, amit anyám küldött.

Kiderült, hogy szinte semmit nem vesztettem a mikulástól húsvétig tartó hiányzással, bár közben egyedül az írást gyakoroltatták velem néhanapján.

– *Minek is az iskola?* – gondoltam magamban, mikor tanév végén hazavittem a kitűnő bizonyítványt.

3.

Kitűnő bizonyítvány? Megszenvedtem én évekig az első osztályban ellazsált hónapokért! Másodikban mutatkoztak meg a hiányok.

Hamar rájött édesanyám, hogy alig tudok olvasni. Talán már a kezdet kezdetén volt valami hiba és az volt az oka, hogy az olvasmányokat szinte kívülről megtanultam.

Nemrég az interneten egy, szülőknek szóló weblapra akadtam. Ki lehetett tölteni egy kérdőívet a gyerekekkel kapcsolatban. Beírtam, amit magamról tudtam, emlékeim alapján. Válaszoltak. Megtudtam, hogy diszlexiás a gyerek, vagyis az, aki én voltam és nem csak a hosszú hiányzás volt az oka a problémáimnak. Az csak rátett még egy lapáttal a bajra.

Anyám akkoriban minderről nem tudott, de úgy próbált segíteni, hogy minden leckét felolvasott, és nekem szó szerint utána kellett mondanom.

Volt egy karosszék. Oda állított mellé. Egyik kezem a karfát simította. Így mentem ide-oda, mint a bányaló, csak félkörben, közben mondtam a leckét minden értelem nélkül. Ha megakadtam, előlről kellett kezdenem. Ha éjfélig se lett tökéletes a szöveg, akkor anyám feladta.

– Feküdj le. Holnap nem mész iskolába. Majd bepótolod.

Ezekre a pótlásokra ment el a vasárnap és az összes ünnep.

Így lettem én évről-évre kitűnő tanuló. Rémülten és fáradtan, miközben mindig azt hallottam, hogy nem baj, bármilyen lesz a bizonyítványom. Édesanyám pedig tanév végén büszke volt a művére.

– Jusztika, szeretsz tanulni? – kérdezték néha ismerősök, mikor anyám a jó bizonyítványommal dicsekedett.

Nem jutottam szóhoz, ő válaszolt:

– Juszti nem tanulni szeret, hanem tudni!

Milyen tudás volt ez? Másnap még tudtam, de pár nap alatt kiment a fejemből a sok értelmetlenül bemagolt mondat, képlet, fogalom.

Ha anyám nem ért rá, Pista foglalkozott velem. Ami intelligencia, zeneszeretet, fogékonyság a különböző művészetek iránt van bennem, azt neki köszönhetem. De mért is írom, hogy Pista? Brúnó. Így hívtuk. Nálunk mindennek és mindenkinek más neve volt, mint az igazi. Persze! Csak a gyerek el ne mondja, ki ne fecseggje, ami nem tartozik idegen fülekre. Ha mégis? Ne értse senki, kiről, miről van szó. Mit is mondhattam volna el? Anyám és Brúnó előttem és a mindenek előtt leginkább németül beszéltek. Nem értettünk abból egy kukkot se! Hasonló meggondolásból nem mehettem ki játszani a többi gyerekhez. Nem mentem, később már nem is mertem kimenni az udvarra. Írtam, rajzoltam, nyafogtam.

Változatosságot Helén nagyanyám látogatásai hoztak. Minden héten eljött. Kiállítást csináltunk az új rajzainból. Ő volt a vásárló. Sokáig alkudoztunk, hogy 10, vagy 20 fillért ér-e a kiválasztott kép. Amiben végül megegyeztünk, azt kifizette.

Mindig hozott valamit abból, amit aznap főzött. Bőrkés bablevest, húslevest hosszúmetélttel. Anyám nagy mérgére azonnal felfáltam a kis egyszemélyes adagot, langyosan, vagy kihűlve... én az étvágytalan gyerek, akibe máskor úgy kellett belekönyörögni az ételt. Ha elment nagyanyám, anyám nem győzte fumigálni, milyen vastag volt a leves-tészta, milyen zsírosak a bőrok... Csak a mama kalácsát is-

merte el, de azt is értetlenül nézte, mitől olyan szép, hiszen nem is szokta rendesen kiverni a tésztát! Számomra ezek a mama-ízek voltak az igaziak. Ma is orromban van tejeskávénak csodálatos illata, hiába mondogatta anyám, hogy csupa cikóriából készült.

Helén mamától tanultam meg virágokat hajtogatni szelyempapírból, meg kreppből. Koszorúkat csináltunk. Együtt vittük ki a temetőbe, hogy feldíszítsuk a sírokat. Dunci sírját. Adélkáét, aki az én nővérem lett volna, ha életben marad. Azt mesélték, csak egyszer sírt fel mikor megszületett és vége lett.

A nagyszombathoz kötődik az én első tudatos bűnbeesésem története.

9-10 éves lehettem már, mire olyan elképzelés érett meg bennem, hogy ami bűn, az valami különlegesen nagy élmény lehet.

Akkoriban mi mindig betartottuk a vallásos étkezési szokásokat: nagypénteken böjt volt, nagyszombaton se lehetett húst enni addig, míg a csillagok fel nem jöttek az égre. Délután anyám már sütötte a csirkét, főzte a kocsonyát, rántotta a hússzeleteket, aminek illata betöltötte a konyhát. Én pedig főbenjáró bűnre szántam el magam, meg fogom szegni a böjtöt. Suttymban elvettem egy szelet rántott húst és bezárkózva a fürdőszoba rejtekébe, elfogyasztottam. Jó volt, de megállapítottam, nem jobb, mint máskor. Nagy csalódás volt ez számomra és egyben egész életfilozófiámat megalapozó felfedezés. Attól, hogy valami tilos, nem lesz jobb, mint egyébként lenne, a többi csak fantázia kérdése. Ez óvott meg attól is, hogy rászokjak a cigarettára, pedig anyám erős dohányos volt.

Pár napot egy ismerős családnál töltöttem falun. A kőrombeli fiúk – kilenc- tízéves gyerkőcök – cigarettát loptak

otthon és a kert aljában pőfékelve engem is noszogattak, hogy szívjak el egy szálát, mert ez nagyszerű. Megkóstoltam, de egy szippantás után visszaadtam. Minek szívnám, ha nekem nem ízlik!

Sok játékot kaptam. Ritkán azt, amire vágytam. Anyám a mennyiség és nem a minőség szerint vásárolt. Teli legyen húsvétkor a nyuszi-kosár, decemberben a karácsonyfa alja. Ha nem tellett ajándéokra, maga készített. Volt, hogy egy hónapig is zárva volt a hátsó szoba, ott varrt, fűrészelt. Babák, babaház, más évben apró tanterem, táblával, padokkal berendezve, minden saját keze munkája volt.

Az első szobát sorsjegyirodának rendezte be. Később, mikor már ügynökök végezték az árusítást, kiadta albérletbe.

Nekem úgy tűnt, mintha mindenkit, az egész várost ismerte volna. 1944 lehetett, mikor egyre másra látogatók jöttek... Brúnó rokonai perzsaszőnyeget hoztak, Plum bácsi, a házaló, egy porszívót, az öreg Reich néni a cicáját, teljes felszereléssel... dobozt, amibe hamut kellett rakni, egy bárszony párnát, amin aludni szokott, egy cserepes növényt, mert szereti a leveleket rágicsálni, konzervet és egy pár kolbászt, mert Miki cica csak húst hajlandó enni.

Pákász Magdi, egy ragyogó szépségű kalapos-lány, a kisbabáját hozta. A gyerek apja egy fiatal katonatiszt volt. Ők se tudtak összeházasodni. Magdinak be kellett költözni a gettóba. Anyám fundálta ki, hogyan lehetne a pólyást megmenteni. Kijárta, hogy a picit felvegyék az árvaházba, legalább papíron. Elintézték a formásokat és a babát, mint állami gondozottat, apai nagyanyja azonnal elvitte magával falura.

Brúnó elment...

Már én is kimehettem játszani az udvarra, a többi gyerekek közé. 5-6 állandó barátom volt, de mindig csapódott hozzánk pár gyerek valahonnan a környékről.

Egy alkalommal egy kis sötétbőrű fiúcska jött közénk. Döncike. Páran azonnal nekitámadtak és a többieket is hergelték:

– Ne játsszatok vele! Cigány...

Megrémített ez a kegyetlenség, mert otthon, a mi családukban soha nem tapasztaltam semmiféle fajgyűlöletet. Most azonnal láttam a nekivadult pajtásaimon, hogy nincs értelme vitatkozni, annyira erős bennük a megvetés. A gyerekek olyan félszegen álldogált mellettünk, mint aki se menni, se maradni nem akar, mert mozdulni is fél.

– Döncike nem cigány – mondtam, hogy megmentsem a helyzetet – hiszen látjátok! Döncike néger! –hirtelen nem jutott eszembe jobb, de ez is elég volt, hogy ne zavarják el a kisfiút.

– Ja? Ha néger, akkor maradhat. – bólintott az egyik, mert még egyikük se látott négert. Dönci maradt, de soha többé nem jött közénk.

Az utcánkban egy vörös hajú ikerpár is lakott, akiket ritkán láttunk, akkor is csak messziről. A kisfiúk 7-8 évesek lehettek. Egy nap egy kosár játékot hoztak és szétosztották a közöttünk. Azt mondták, ezeket nem vihetik magukkal a gettóba. Soha többé nem láttuk őket.

Nem rémülődtem, még csak nem is csodálkoztam. Most utólag, sokkal jobban megráz a visszaemlékezés ezekre a mozaikokra, mint akkor, gyerekként.

A háború utolsó heteiben nálunk gyűlt össze az egész család. Helén mama, a nagyapám és Cica, a deszkakezű nagynéném. Laci, a nagybátyám is megérkezett Nagyváradról, feleségestől.

Szerencsére édesanyám időben gondoskodott arról, hogy tele legyen a kamra, így nem volt gond a nagy család ellátása. Semmitől nem félt úgy, mint az éhezéstől. Dobozszámra sütötte a finom kekszeket, hogy ha esetleg hosszabb időt kell az óvóhelyen tölteni, akkor is legyen mit enni.

Mialatt zajlott a világháború, aztán véget is ért, bejöttek az oroszok, azalatt én gondtalan együgyűségben éltem és alig értettem valamit a világ dolgaiból.

A szomszéd lakásban éjszakákon át mulattak az orosz tisztek a háziasszonnyal.

– Megerőszakoltak? – faggatta anyám, mikor összefutottak.

– Engem ? Ugyan! Volt nekem magyar katonám is, német tisztem is! Meg akartam mutatni, hogy orosz is tudok fogni magamnak! – felelte nevetve.

– És az urad? Mit szól hozzá az urad?

– Semmit. Nem szerelemből mentem hozzá. Úgy kommandáltak minket össze. Azzal ajánlották nekem, hogy jó az öreg fa árnyékában megpihenni..., de nem tudtam ám, hogy csak megpihenni lehet nála!

Rengeteg új, furcsa információ ért, de semmiféle meg rázkódtatást nem okozott. Mintha mindig is ott lett volna minden tudás elrejtve, valahol a tudatom mélyén.

Elterjedt a hír, hogy az oroszok el fogják vinni a gyerekeket. Hamar kiderült, hogy nem viszik, van elég árva, kalldó gyerek ott a messzi hazájukban nélkülünk is, de hiába,

anyám annyira féltett, hogy egy évig nem engedett iskolába, inkább otthon tartott.

Mit csináltam én ebben az évben? Rajzoltam. Papírból karácsonyfadíszeket, széthajtható vásári szívecskéket készítettem, amiket egy vásároló átvett. Ezen kívül semmit. Szinte semmit. Délelőtt, mikor a bérház összes gyereke iskolában volt, én az udvar közepén, a földön ültem és homokvárat építettem. Anyámat meg is szólták érte, hogy egy ekkora lányhoz ez már nem való. Akkor vett nekem egy hímezni való terítőt, hogy megmaradjak a fenekemen a lakásban. Hamar elment tőle a kedvem, mert túl nagy volt és nehezen haladtam vele. Abba hagytam. Sosem készült el. Inkább olvastam. Ha nem kellett kimondani a szavakat, egészen jól elboldogultam vele. A hosszú tömör szakaszokat kihagytam.

Nagyapa könyvespolcán nagy csomó sárga regényt találtam. Csupa detektívregény. Ezeken a krimiken tanultam meg úgy-ahogy olvasni. "Hét ékszerész halála" Juj! Szorongtam, de nem tudtam letenni. Egy alkalommal magam voltam otthon és a széles ablakpárkányon ülve olvastam. Az utcán kigyulladtak a fények, a szoba pedig sötétbe borult. Félttem. Nem mertem elmenni a villanykapcsolóig. Az ablakpárkányon reszkettem, míg haza nem ért anyám és nem csinált világosságot. Egy időre eltiltott a krimiktől.

Akkoriban fedeztem fel magamnak Karinthy-t. Különösen az irodalmi paródiáit szerettem és szeretem ma is.

Anyám csak várt, hogy történjen valami, és azzal megoldódjon az életünk. Alkalmi munkát vállalt, kötött, horgolt, gyereket korrepetált. Ha nem értette, miről van szó, rám bízta, hogy nézzek utána, írjam meg helyettük a fogalmazást, bogarászam ki a könyvből, hogyan kell gyököt vonni, mert én még azt nem tanultam, ő meg már elfelejtette. Ajánlottak neki állandó munkát, de nem fogadta el.

Juliska, a barátnője, a börgyárba hívta. *Ezeknek én nem dolgozom! Úgyis bejönnek hamarosan az angolok és elzavarják az oroszokat...*

Egy maszek hentes keresett pénztárost. *Erőszakos. Azért hagyják ott a női alkalmazottak, mert meg akarja kefélni őket. Oda nem megyek. Majd megjön Pista és minden rendben lesz...*– még hitt benne.

Végül Dolfihoz, a keresztapámhoz szegődött el, aki időközben papucskészítő, talpaló, kisiparos lett. A háború után sokfelé hányódó autógumikat hordta haza, azt hasították szét rétegekre, ebből szabták ki a talpat, amit felvarrtak a papucsok, mamuszok aljára.

Plum bácsi fia eljött a porszívóért, Alfréd, Brúnó bátyja, a perzsaszőnyegekért. Pákász Magdi is előkerült. Jobb húsban volt, mint mikor elvitték. Mesélte, hogy a lágerben szinte azonnal felszedett egy öregedő őrmestert, aki végig ellátta konzervvel, mindennel, amire szüksége volt. Itthon aztán összeházasodott a gyereke apjával. Állítólag úgy éltek, mint a kutya meg a macska. Az ő életüket is tönkretette a háború és a zsidótörvények. Mesélték, hogy a gyerek egyikükkel se állt szóba, csak a nagyszüleihez ragaszkodott, akik megmentették.

Ilonka is feltűnt, anyám régi mindenese, ...aztán a húga is. Nálunk aludtak, míg jobb helyet nem találtak.

Egy szép napon Ómama állított be. Azt mondta, apám megverte és kizárta a lakásból. Anyámtól kért ő is menedéket, csak egy éjszakára. Hónapokig nálunk maradt.

A háború, és az utána következő bizonytalanság egy rakásra söpörte az összes rokont, ismerőst. Eleinte jól éreztem magam a lakásban összegyűlt sokadalomban, mert én voltam a legfiatalabb, mindenki kedvence, de mégis... egyre

inkább érzékelttem a körülöttem vibráló feszültségeket, ami a többieket egymás ellen hajtotta. Akkor vettem először észre, hogy az embereknek mindig kell egy bűnbak. Ha ezt megtalálják, a többiek egyszerre mind szeretik egymást.

Hamar elfogyott minden tartalék élelmiszer, amit anyám felhalmozott még a háború utolsó hónapjaiban.

Miki cicát már nem tudtuk mivel etetni, magunknak is alig volt ennivalónk. Azt hallottuk, hogy Reich néni útközben a vagonban meghalt. Továbbadtuk a cicáját egy nagy étterem szakácsának. Remélem nála jobb dolga lett, mint nálunk.

Otthon. Hová lett a mi otthonunk?

Brúnó nem jött haza... és ettől mintha összedőlt volna az életünk. Anyám el se tudta képzelni, mit tegyen, hogyan lesz tovább.

Következő szeptemberben újra iskolás lettem. Felvettek a nyolcosztályos gimnázium 2. osztályába. Előlről kezdődött a bányalóféle magolás.

Mikor szabadultam meg ebből a szorításból? Amikor algebrát kezdtünk tanulni. Végre önállóan gondolkodhattam, mert anyám ebbe már nem tudott beleszólni. Boldogan fedeztem fel, hogy egy képletnek elég az egyik alakját megtanulni, mert rendezéssel abból minden változó kifejezhető. A matematikatanárunk szavait soha nem felejttem el: „Nem kell minden adatot megtanulni, azt jegyezzétek meg, mit, hol lehet megtalálni!” – ez kellett nekem! Máig is hasznát veszem. Keveset tudok, de azt hiszem, jól rendszerezek, keresgélek az adatok tömegében.

A másik menekülési út a vallás volt. Egyházi iskolába jártam, egészen az iskolák államosításáig. Minden szót ko-

molyan vettem, de ki is használtam azt, hogy anyám úgy gondolta, könnyebb egy gyereket felnevelni a vallás támogatásával. Ő maga nem járt templomba, de ha én oda készültem, soha nem tiltotta. Sőt biztatott! Így a vallás segítségével órákra kiszakadhattam az otthon bezártságából. Évekig nem jutott eszembe, hogy az én buzgóságom nem a mély hitből, hanem helyzetem elleni védekezésből fakad.

Anyám, látva az én vallásosságomat, talán, arra gondolt, hogy talán mégis lehet valami ebben, vagy örömet akart szerezni nekem.

Egyik Húsvét vasárnapján elkísért a templomba. Gyónt, áldozott. Nem tudtam örülni. Szótlanul mentünk haza. Úgy éreztem, elvett tőlem valamit, önállóságomnak egy darabját, és újra rátelepedett az életemre...

Ezután már a templomban is a nyomomban lesz?

Azt hiszem, észrevette a keserűségemet, bárhogyan próbáltam titkolni. Soha többé nem ment templomba. Én pedig még sokáig nem értettem magam, nem értettem, mi történt. Igyekeztem nem gondolni rá, nem kerestem az okokat, de tudtam, hogy valami nincs rendben. Örülöm kellene, hogy anyámat „megtérítettem” a jó példámmal, de én inkább mindkettőnk számára megalázónak éreztem, hogy miattam – ha csak egyetlen napra is – feladta addigi álláspontját.

4.

Szegény kis egérke voltam én az iskolában. Cica néni-kém megunt ruháiban jártam, amit anyám nagyjából hozzám igazított. Mindig inkább nagyobbra hagyta, ne kelljen kidobni, ha nőnék, híznék. Lógott rajtam minden, de én nem bántam. Engedelmességre voltam szoktatva.

Egy tanárom egyszer azt mondta:

– Az emberek között vannak, akik kifelé élnek, és vannak, akik befelé.

Úgy gondoltam, jobb, ha az ember a belső világát építi. Abba senki nem szólhat bele. Ez sok – más számára talán megaláztatást jelentő – helyzeten átsegített.

A számtalanszor hallott családi legendák: Helén mama ősei, apám állítólagos származása, nagypapa, akit élete végéig százados úrnak szólítottak, a Kernstock rokonság, mind, mind erősítette azt a falat, amivel körülbástyáztam érzékenységet. Úgy éreztem magam, mint egy mesebeli, elvarázsolt királylány, aki tudja magáról mit ér, még ha kívülről ez nem is látható.

Apró történetek sorjáznak elő... Valójában nem fájtak sem akkor, sem most, de az emlékek mégis megmaradtak.

Egy osztálytársam. Elöttem ült, a nevére már nem emlékszem. Jómódú vidéki orvos lánykája volt. A téli szünet előtt nyaggatott, hogy rajzoljak neki egy kifestőkönyvet. Ajándékba vinné a kistestvérének. Azt ígérte, hoz érte kaj-szi-lekváros kenyeret. Ilyen finomság az infláció idején! Megegyeztünk.

Másnap megtörtént a csere. Meg se köszönte, sarkon fordult, én pedig kibontottam a szalvétát. Csak a kenyér héja

volt benne, a szélén még álltak a vastag lekvárcseppek... szépen, színesen. A kenyér belét teljesen kiettel!

A barátnőm rám meredt:

– Ezt meg akarod enni?

– Csak nem képzeled! – és bedobtam a szemetesbe a „keresetemet”.

– Milyen megalázó! Mért nem vágta a fejéhez?

– Ugyan... Eszéhez kell érteni. Egyébként is, már elment.

Egy koldusnál is kevesebbre tartottak, de nem a bántást, inkább valami bágyadt fölényt éreztem. *Akkor is én vagyok a különb!*

Francia társalgásra jártam, vagy két hónapig. Abbahagytam a tandíj miatt. A tanárnő nagyon kedves volt. Bízott, hogy ne maradjak ki, a legjobbak között vagyok, nem kell tandíjat fizetnem. Pár lány felháborodott rajta.

– Igazságtalanság. Miattad, kevesebb idő jut az órán a többiekre, akik befizetik az óradíjat.

Ha meg tudnám fizetni a tandíjat, akkor nem jutna miattam rájuk kevesebb ideje a tanárnak?

Nem fogadtam el a kedvezményt, de nem árultam el senkinek, hogy miért. Szégyenkeztem. Nem magam miatt. Helyettük.

– Te nem vagy közénk való! – kiáltott W. Éva egy vita hevében.

– Ilyenek közé való nem is akarok lenni, mint amilyenek ti vagytok!

Tánciskola. Szinte az egész osztály egyszerre iratkozott be. Én nem mehettem, nem volt rá pénz. Meg hát milyen ruhában állítottam volna be? Anyám megmagyarázta:

– Koszorúcska lesz a végén. Én nem tudok neked a zárásra új ruhát venni.

Megértettem, de nagyon fájt érte a szívem. Az osztálytársaim szünetben másról se beszéltek, mint az előző délután táncórájáról. A fiukról. Megint kimaradtam valamiből.

Táncolni azért mégis megtanultam. Sok volt akkoriban a lyukasóra, mert a tanároknak gyakran tartottak valamiféle sürgős megbeszélést. Boriska néni is sokszor késett a tornaóráról. Ilyenkor valaki odaült a terem sarkában álló zongorához, az osztály pedig táncra perdült. Még nem volt koedukált az iskolánk. Vezetni a táncban nem sokan tudtak, én pedig hamar ráéreztem, hogyan kell. Szükség volt rám... és szükség volt a matematika füzetemre is, amiről le lehetett másolni a házi feladatot.

Magas voltam, tornasorban a második. Az utolsó padban, Cini mellett ültem. Magabiztos, talpraesett lány volt, én félénk és bizonytalan. Ha elhangzott egy kérdés neki suttogtam, mit válaszolnék. Ő azonnal döntött, felcsapta a kezét és elsőként jelentkezett.

Sanyi bácsi rajzórán is egymás mellett ültünk. Furcsa, de a rajzainkra is mindig egyforma osztályzatot kaptunk: jelest. Egyetlen kivétel volt, mikor rosszabb jegyet kaptunk, akkor is egyformát, nem jelest, csak jót. Egy díszítősort kellett tervezni. Egyikünké sem lett tökéletes. Nekem azt mondta a tanár úr: *Túl barokkos!* Igaza volt. Attól kezdve még azt a szót se szerettem, hogy barokk, pedig magához a stílushoz továbbra is vonzódtam. Az osztályzat miatt sem a tanárra haragudtam, hanem arra a szóra!

Már nem emlékszem Cini rajza ellen mi volt a kifogás. Belőle évekkel később, ismert festő lett. Sokfelé nyilatkozott, hol kitől tanult, kinek mit köszönhet. Sanyi bácsi nevét, úgy tudom, soha nem említette meg.

Közben odahaza kibillant a családi egyensúly. A szép, négyszobás lakás egyre kisebbnek tűnt, pedig lakóinak létszáma egyre változott. Nagyapám meghalt. Laci és felesége elutazott az ország túlsó végébe, ahol nagybátyám állomásfőnök lett. Ómama visszaköltözött apámhoz. Igen ám, de Cica férjhez ment! Az új párnak lakása, anyámnak pénze nem volt. Megegyeztek, hogy a fél lakásért ők állják a teljes lakbért, meg a közüzemi számlákat. Helén mama velük lakott, rájuk főzött, takarított, de mikor egy év múlva megszületett a trónörökös, átköltözött a mi lakrészünkbe. Egyetlen szobánk maradt.

Nem sokáig tartott a békesség. Cica egy könyvtárban dolgozott, a férje jól keresett, de sokallta, hogy mindent ők fizessenek. Anyám már egy petróleumlámpát vett, hogy legalább a villanyt ne hánytorgassák fel. Állandó veszekedéstől, ordibálástól zengett a ház. Úgy emlékszem, ott tartottam, hogy legközelebb fogom a kisbaltát és közéjük vágom, de ettől a gondolattól magam is megrémültem.

Nem tudom, ki volt a hibás. Anyám bosszún törte a fejét. Titokban azon igyekezett, hogyan tudná elcserélni a fél lakást valakivel. Éljenek társbérletben, ha velünk nem akarnak. Hamarosan sikerült is megegyezni egy kétgyerekes családdal. Cicáék egy szép napon arra ébredtek, hogy költö-zünk, viszi anyám a szép nagy tükrét is, ami eddig az ő hálójukban díszlett. Helén mamát is kénytelenek voltak saját területükre visszaengedni. Mi meg elmentünk egy szobakonyhás komfort nélküli házmesterlakásba. Ez ingyen lakást, villanyt meg egy csekély munkabért is jelentett. A házat még nem államosították, ezért anyám büszkén mondhatta:

– Akkor se „nekik” dolgozom!

Emeletes volt a ház, eléggé elhanyagolt. Karácsony előtt alaposan kitakarítottuk, aztán hetente lépcsőmosás. Ténylen hólapátolás. Mindent együtt csináltunk. Itt a szemetet, csak az ajtó elé tették ki, nekünk kellett lehordani az emeletről. Mikor állami lett a ház, anyám új rendet vezetett be:

– Mindenki hordja le a saját szemetét! Máshol is így van.

Már nem emlegette, kinek hajlandó dolgozni, kinek nem. Inkább a szívét fájlalta. A heti lépcsőmosás rám maradt, míg csak kórházba nem kerültem. Vérszegénység, vérzékenység, minden ilyesmi, amit az alultápláltság kihozott belőlem. Egy hónapba telt, mire valahogy helyrehoztak.

Anyám közben télikabátra gyűjtött nekem, de mire lassan összejött volna a pénz, a „jó forint” már csak egy hálógingre volt elég.

Helén mama időnként eljött hozzánk. Mindig hozott valamit. Leginkább finom falatokat, mint kicsi koromban. Disznóölés után kolbászt, szalonnát. Tudta, hogy Cica és a párja dühös miatta. Hiába. A páros kolbászt belesütötte egy hosszú kalácsba, hogy ne látsszon, de akkor is elhozta, hogy ne éhezsek. Örültem is, nevettem is rajta, mert én soha éhesnek nem éreztem magam, akkor se, ha egész nap nem volt falat a számban.

Apám is megjelent nálunk szinte minden héten. Már nem az ajtó előtt beszélgettek, anyám leültette a konyhában. Mindig panaszkodott, sorolta mije fáj, mit mondott az orvos. Anyám el is nevezte „Fáj embernek.” Nagyon öregnek láttam. Hajlott hátán fát hozott az erdőről, szatyorban gombát. Szabadkozott, de anyám mindig kifizette neki. Elmesélte, hogy az apácákhoz jár ebédelni az ingyen konyhára. Anyámat is biztatta, hogy kérjen ott ebédet, de nem volt hajlandó. Szégyellt volna odamenni. Végül megegyeztek, hogy apám

beprotezsál minket a szegénykonyhára, mint családját és naponta elhozza éthordóban az ételt. A cipelésért napi 50 fillért kapott.

Helén mama azt mondta:

– Meglátod Baba, te még előbb-utóbb újra összekerülsz Józsival. Vagy talán igazából el se váltatok?

Ettől anyám mindig dühbe gurult. Ezekbe a dolgokba sose szóltam bele. A mamát nagyon szerettem, de magamban anyámnak adtam igazat.

Nekem még akkor is minden olyan természetesnek tűnt, mintha másképp nem is lehetne. Ez a világ rendje. Így élünk. Így kell élnünk. Tanultam, hogy el ne veszítsem a havi 50 Ft ösztöndíját. Nehezen ment.

A matematika leckét kedvvel és gyorsan elintéztem, de aztán elálmodoztam az időt. Rajzoltam, írogattam. Előfordult, hogy éjfél után jöttem rá, mennyi tanulnivaló van még vissza: földrajz, történelem és a többi. Különösen az orosz szavak bemagolását utáltam. Erre majdnem ráfáztam.

Negyedévkor félrehívott a tanár:

– Csak azért nem kapsz intőt, ne hihessék a kollégák, hogy pikkelek rád. Nem akarják elhinni, hogy ha mindenből jeles vagy, oroszból hogyan állhatsz bukásra.

Utólag be kell látnom, hogy semmi rosszindulatot nem tapasztaltam részéről. Inkább én voltam az óráin nehezen elviselhető. Első padban ülve félhangosan morogtam, ha egy vers precíz, szó szerinti fordítását nem tartottam elég szépnek. Csoda, hogy ki nem zavart a teremből.

5.

A matematika-tanárnőnket Mellénykének hívtuk a háta mögött. Volt annak elég oka. Mindjárt elmesélem...

Senki sem tudta, honnan jött Pécsre. Az államosítás előtt talán egy szerzetesrend küldte az egyetemre... Kedves, szelíd, aranyos teremtés volt, de nagyon szégyellős. Mi meg már olyan domborodó, bögyösödő korban voltunk. Mintha zavarta volna, hogy olyan szemérmetlenül büszkék vagyunk fiatalságunkra... Hol az egyik, hol a másik lányt hívta félre, elmagyarázni neki, hogy ez így nem mehet tovább... túlságosan szabadon rezegnek a domborulatok. Csakhogy nem merte kimondani azt a szót, hogy "melltartó".

Így aztán a figyelmeztető szöveg rendre így sikerült:

– Kislánykám, jó lenne, ha anyukád varrna neked egy jó szoros mellénykét.

Persze, hogy kinevettük érte a háta mögött! Így lett a beceneve: Mellényke.

Én nagyon büszke voltam az alakomra. Mondhatod, hogy messziről jött ember azt mond, amit akar... de tény, hogy egyik lyukasórán, míg a tanárokat valami politikai fejtagításon tartották szóval, mi szépségversenyt rendeztünk az osztályban, és a szavazás egyöntetű volt, hogy nekem van a legjobb alakom ... már női szemmel nézve. Karcsú derék.. elől, hátul minden, amit a szem kívánhat. A lábam? Azt addig is tudtam, hogy nem lehet rossz, mert ha az utcán utánam szóltak a srácok, mindig valami ilyesmi volt a lényeg: kislány, honnan vette a gyönyörű lábait? Lehetett benne túlzás, de én mért ne hittem volna el? Na, de a lábaktól visszatérnék a magasabban fekvő témára, hiszen nem rólam, hanem Mellénykéről akartam mesélni.

Harmincévesen sem volt szükségem melltartóra: nem a méret, hanem a jó izomzat miatt... Hát még 16 évesen! A hiúság és a szegénység együttes hatására, ahogy kijött tavasszal a jó idő, én bizony a blúzom alatt az égadta világon semmiféle fehérneműt nem viseltem. Ringott, lebegett ott minden, bárki megcsodálhatta. Be kell vallanom, hogy nagyon élveztem az utcán éhesen rám szegeződő tekinteteket...

Hát persze, hogy nem kerülhettem el az iskolában Mellényke vizslató tekintetét sem. Az egyik óraközi szünet végén félrehívott. Jött a szokásos szöveg:

– Kislánykám...jó lenne, ha anyukád egy... egy szoros mellénykét csinálna neked – aztán fülig vörösödve folytatta: – Én nem tudom, hogy te mit hordasz a ruhád alatt, de...de...

Nem vártam meg hogy befejezze.

– Semmit tanárnő...Semmit! – azzal kirántottam a blúzom alját a szoknya szorításából, nyakamba borítottam szegény szégyenkező Mellényke elé tárva a semmit... illetve mindazt, amire olyan büszke voltam.

Nem emlékszem rá, feltűnt-e valakinek, hogy a matektanárnőnk hirtelen, egyik napról a másikra, befejezte a célszerű női ruhaneműk terén folytatott áldásos felvilágosító munkáját. A neve azonban rajta ragadt: Mellényke.

Felicia néni, a magyartanárunk, rajongott a versekért. Ha visszagondolok a gimnáziumi irodalom órákra, azt hiszem, jóval többet kaptunk a kötelező anyagnál, mert egész évben egyetlen nyelvtanóránk sem volt, helyette verseket hallgattunk. Senki nem ellenőrizte, betartja-e a hivatalos tantervi utasítást és ő annyit foglalkozott az irodalmi anyaggal, amennyit jónak látott. József Attila a kedvencei közé tartozott. Olyan melegséggel ejtette ki még a nevét is, mint-

ha a testvére lett volna, egy testvér, aki sokat szenvedett és fiatalon meghalt... Akkor hallottam először:

*„Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.” **

Talán az is hozzájárult az órákon kialakult családi érzéshez, hogy ritkán említette teljes nevével a költőt, egyszerűen Attila volt számára, vagy inkább egy állandó jelzővel összekapcsolva: „szegény Attila.”

*„Nem emel föl már senki sem,
belenehezültem a sárba.
Fogadj fiadnak istenem,
hogy ne legyek kegyetlen árva.”*

A tanárnő nem szavalt, csak felolvasott, olyan egyszerűen mintha újságot olvasna, és mégis megéreztek ebből a csendes, szinte érzelemmentes hangból a rajongást. Mindannyian beszereztük az olcsó, diákkönyvtárba való, József Attila összest és egymásnak mutogattuk a kincseket: ki mit fedezett fel.

*„Kár volna magamat eladnom
célért, eszméért, okért, hitért,
hogy magyarázzam az eget másoknak.
Eladni magamat, semmiért.”*

* A fejezetben idézett összes versrészlet József Attila műve.

Megtanultunk egy-egy verset a saját örömünkre, nem a tanárnő parancsára, hiszen ő nem is tudott róla. Ma sem kell fellapoznom a könyvet, hogy leírjam:

*„Drága barátaim, kik gondoltok még a bolonddal,
néktek írok most innen a tűzhely oldala mellől
ahová húzódtam melegedni s emlékezni reátok”*

A régi, fűzött verseskönyv darabokra hullott, aztán elveszett. Van helyette szebb, jobb, de ha olvasom a verseket, a régi diákkori élmény jár át, Felicia néni szavaival:

„Szegény Attila...”

Nem szoktam elmenni érettségi találkozókra, volt már több is, mióta kikerültünk a gimnáziumból. Egyszer aztán úgy határoztam, hogy mégis, a következőn ott leszek. El kell mondanom Felicia néninek, milyen sokat köszönhetek neki, a szavakat, versek szeretetét, a belém égett ritmust és megmutatnám neki az első könyvemet. Nem vittem sokra, de ami van, az valahol az ő óráin kezdődött. Elkéstem. Meghalt és most már megmarad az adóságom, míg csak élek.

6.

Festő szerettem volna lenni. Művész. Anyám az utolsó pillanatig bíztatott. Hagyta, hadd álmodozzam. Csak amikor ki kellett tölteni a jelentkezési lapot, akkor mondta meg:

– Nem mehetsz Pestre! Nincs pénz rá. Egy csomagot se tudnék utánad küldeni. Az orvosira se jelentkezsz! Ott meg kell venni a hallgatóknak a szikét, fehér köpenyt és még ki tudja mi mindent.

– Oda nem is vágyom. Azt én nem bírnám ki... Nem a boncolás, az emberi hullák... a cicák miatt.

Láttam egyszer a kísérletre befogott macskákat. Rémület ült a szemükben, ha ember közeledett a rácsuk felé. Egymást taposták, hogy minél hátrébb kerüljenek a ketrecekben. Még ne vegyék ki, ne kerüljenek sorra... még egy kicsit hagyják őket életben... Honnan tudták, mi vár rájuk?

– Matematikus... A matematika egy bizonyos szint felett szintén művészet... Az tetszene! Csak négy év, vagy talán öt? – próbáltam alkudozni.

– Azt Pesten, Szegeden, vagy mit tudom én, talán még messzebb lehet tanulni. Szó se lehet róla.

– Lesz ösztöndíjam.

– Ugyan már, mire elég az? Oda jelentkezz, ahol leghamarabb lehet végezni!

– Jó. A tanárképző csak három év... és itt van helyben, és lehet, hogy ott is kapok ösztöndíjat. Mit gondolsz? Talán matematika- rajz szakos lehetnék.

Ebben végre megegyeztünk.

Felvettek.

Matematika-fizika szakra.

Fizika? Kísérletek? Nekem szinte semmi gyakorlati érzésem nem volt. Nem is tudom, hányszor rázott meg az áram a főiskolai évek alatt. Olyan önuralmat erőltettem magamra, hogy nem látta rajtam senki. Fájdalmasabb volt számomra, mikor rájöttem, hogy a mellettem ülő tanár előre látta, hogy lámpalázamban hozzá fogok nyúlni a házilag összetákolt demonstrációs eszközből kopaszon kilógó vezetékhez... és nem figyelmeztetett. Hát ilyenek az emberek...és valahol a tanár is ember...

Addig, míg az emberek megismerésében idáig eljutottam, hosszú idő telt el.

Ösztöndíjam most már 280 Ft volt, több mint anyám fizetése. Ebből teltett volna menzára is, mert sokszor 8-tól 5-ig egy ebédszünettel folytak az előadások, én pedig messze laktam, ilyenkor nem mehettem haza. Anyám ezeken a zsúfolt napokon inkább csomagolt nekem ebédet. Rendszerint üvegben cukros tejet, zsíros kenyérrel, amibe még tojáskarikákat is tett.

Egyik nap beállított hozzánk anyám régi barátnője, Benczel Panni. Ő akkoriban a város legjobb varrónőjének számított. Sokszor láttam gyerekkoromban is, ha máshol nem, a templomban. A „szagos misére” járt, mint én. Pár percet mindig késett. Elegáns ruhában lassú léptekkel végighaladt a padsorok között egészen a főoltár előtti rácsig, ott körbefordult, mintha manőken lenne, majd visszasétált és beült egy padba. Megvolt a heti divatbemutató – gondoltam ilyenkor.

Most elmesélte, hogy az ipariskolában tanít szabást-varrást. Eddig elfogadták hozzá a négy polgárit és a szakmai oklevelét, de most már felszólították, hogy szerezzen valami pedagógiai végzettséget is, hiszen már mindenkinek lehetősége van tanulni. Az óvónőképzőbe iratkozott be.

Az volt a problémája, hogy bemutató foglalkozást kell tartania és szüksége lenne egy rajzra a meséhez – Piroska és a farkas – amit el fog mondani a gyerekeknek. Megcsináltam neki, ő meg talán hálából, meghívott egy szombat délelőtti koncertre. Mint mondta, nem szeret maga menni.

A kérdéses napon hozott egy piros selyem kabátkát. Vegyem csak fel. Matinéra ilyen való.

A koncertből mára csak a Sors szimfónia emléke maradt meg – akkor hallottam először és mélyen felkavart – meg arra emlékszem, hogy utána beültünk egy presszóba. Két szimplát rendelt és hosszan beszélgettünk.

– Ilyen nagy lánynak már adni kell magára – okított – a főiskolára se járhatsz akármilyen ócska göncben. Légy kicsit igényesebb! Van ösztöndíjad, ha megveszed az anyagot, szívesen megvarrom neked.

Otthon nagy örömmel újságoltam Panni néni ajánlatát, de anyám azonnal dühbe gurult.

– Igények? Még mit nem! Szóval az ösztöndíjadra fáj a foga a vén boszorkánynak! Ellenem akar uszítani?

Megdöbbsentem. Nekem eszembe se jutott, hogy ilyen hátsó szándék lehetne a kedves szavak mögött.

Az én felruházásom lekerült a napirendről.

Nehezen szoktam hozzá a főiskolás élethez, a tanszékek közötti vándorláshoz. Igyekezniem kellett, hogy el ne maradjak a csoporttól, mert nehezen tájékozódtam a nagy épületben, szinte útvesztő labirintusnak éreztem a folyosókat. A cipekedésben mindig elhagytam a holmim egy részét, kesztyűt, sálát, könyvet, füzetet. Pár óra múlva kétségbeesetten kerestem, de néha hiába.

Kevés lány volt a csoportban, szünetekben mindig együtt üldögettünk, még énekelgettünk is, ha a fiuk másfelé jártak.

Egyik nap, ebédszünetben éppen azon keseregtem, hogy valahol elvesztettem a jegyzeteimet, amikor belépett egy fekete-hajú srác. Végigsétált a hosszú termen, az első padig, ahol mi lányok beszélgettünk. Kicsit mereven, szertartásosan meghajolt, aztán átadta a füzetemet. Meglepetésemben csak annyit mondtam:

– Köszönöm.

Biccentett és kiment. A lányok vihogtak.

– Na, még a végén ez a fiú fog neked udvarolni!

– Ugyan, dehogy! Alig ismerem – szabadkoztam. Ki gondolta volna akkor még, hogy ő lesz a férjem?

Egymás mellé kerültünk fizika gyakorlaton, ahol állandó párok dolgoztak együtt. Ő agilis volt és jó gyakorlati érzékkel rendelkezett, én csak az elméleti megoldáshoz értettem. Jól kiegészítettük egymást... és rendre megkereste a széthagyott holmimat.

Így kezdődött.

Pár hónap alatt állandó kísérőm lett. Nagyon tréfás, szórakoztató srác volt. Azt mondták a csoporttársaink:

– Ti az egész életet végig fogjátok nevetni.

Mind a ketten nagyon szegények voltunk, de nem törődünk vele. Hét végén a Rózsakertbe mentünk táncolni. Mikor a primás kiadta a jelszót:

– Csücs!– akkor egyszerűen kísétáltunk az utcára és ott vártuk meg, hogy újra szóljon a zene. Nem ülhattunk le, mert egy pohár szódavízre se futotta.

Tele voltunk optimizmussal és az üres zsebünkhöz megte-remtettük a magunk filozófiáját.

– Aki gazdag és mindent készen kap, az nem is tudja megbecsülni, nem is tud igazán örülni annak, amije van. Mi, ha dolgozni fogunk, magunk teremtyük meg mindazt, amire

szükségünk van és így minden darabnak külön tudunk majd örülni. Így az igazi!

Tóni szüleinél beütött a krach. Abban az időben mindenhol szabotázszt gyanítottak. Az édesapja munkahelyén az egész vezetőséget bezárták. Őt csak elbocsájtották. Édesanyja otthon volt a két kisebb, iskolás gyerekkel. Tóni az ösztöndíja nagy részét hazaküldte. A maradékból csak egy étkezésre futotta naponta, az se ebéd volt, csak egy vacsora a menzán. Ha vittem magammal ebédet, megkínáltam, de alig lehetett rábeszélni, hogy egyen. Első alkalommal sírva fakadt:

– Agyonverne az apám, ha megtudná, hogy valakitől elfogadok valamit.

Pedig nagyon éhes volt. Később elmesélte, hogy az utcán a faleveleket nézte, talán nem mérgezők, de nem merte kipróbálni. Máskor arra gondolt, ahol ledőlt a fal, a homokos vakolatából lehetne talán pár falatot enni, hogy csillapodjon az éhsége.

Aztán ez is elmúlt. Egy hónap múlva az apja munkát kapott, de zsebpénzt többet nem küldtek neki.

Sem az anyám, sem az ő szülei nem nézték jó szemmel, hogy mi így összebarátkoztunk. Pláne, mikor megtudták, hogy együtt akarjuk leélni az életünket.

Anyám méricskélte:

– El akar jegyezni? Aztán miből fog jegygyűrűt venni? Azt ne várjátok, hogy én fizessem!

Nem vártuk. Akkora volt a szerelem, hogy az a sovány, agyonkoplalt fiú véradásra járt, – akkor még fizették – abból rakta össze a gyűrűk árát. Másodév végén volt már jegygyűrűnk is, Pünkösdkor meg tudtuk adni a módját az eljegyzésnek.

Tóni szülei nem jöttek el. Igaz, távol laktak. Nem szóltak, nem volt ellenvetésük, de másoktól megtudtuk, hogy háborognak.

– Most akar megnősüli, mikor hamarosan végez és keresni fog? – morgott az apja.

– Nem baj! Elvált asszony lánya, nem tart ez a házasság se sokáig. Manapság könnyű elválni.

Nálunk is csak addig volt egyetértés, míg a házasság nem került igazán komolyan szóba.

– Nézd meg jobban Tónit! Egészen lilás a szája. Biztos, hogy szívbeteg...

Apám is letette a magáét:

- Figyeljétek meg ennek a fiúnak az arcát! Bűnöző típus. Tipikus „Lombrozo feje” van. Ehhez akarsz te hozzámenni?

– Nagyon rendes srác!

Anyám:

– Rendes? Ugyan! Csak gátlásos. Egyelőre. Rajtad kitanul, aztán faképnél hagy. A szeme sem áll jól! Hallgass az okos szóra! Különben is, amíg le nem tetted az államvizsgát, addig nem mehetsz férjhez!

– Miért?

– Az okleveleden ne az asszonyneved legyen! Ha nem bírod ki vele és elváltok, ne kelljen mindig magyarázkodni.

– Mi nem fogunk elválni. Szeretjük egymást. Együtt maradunk, míg csak élünk.

– Lári-fári. Minden házasság zsákhamacska. Hát még, ha valaki ilyen tapasztalatlan, mint te!

Nagyon gyámoltalanok voltunk mind a ketten. Mint a jó gyerekek, szót fogadtunk és vártunk. Egyikünknek sem jutott eszébe, hogy a szülei ellenére tegyen bármit. Pedig

mindjárt könnyebb lett volna az életünk. A kollégium szobát biztosított a házaspároknak és az ösztöndíjukat is jócskán megemelték.

Mikor befejeztük a főiskolát, Zalába kerültünk. Végre összeházasodhattunk. Egyhangú, szürke vidéki évek jöttek. Újra és újra megpróbáltam valami alkotó munkát végezni, de be kellett látnom, hogy reménytelen. Időnként lázadoztam. Úgy éreztem, hogy ez kibírhatatlan, itt nem lehet csinálni semmit, itt nem történik semmi. Később rájöttem, hogy az a legjobb, ha nem történik semmi, mert a legtöbb történés valami bajt jelent. Olyan lett az életem, mint bárki másé, hogy ez jó, vagy rossz volt, nem tudom, de nem is fontos. Az enyém volt.

A negyedik füzet

1.

Emlékeink olyanok, mint a rejtett kincsek, vagy inkább, mint a fiókokba zárt képek. Vannak napi használatban lévő, könnyen felbukkanó elemei, de sok a titkos fiókokban rejtőző emlék, amiről szinte nem is tudunk, és néha teljesen váratlanul találunk rájuk. Vagy inkább olyan ez, mint a hullámverés, hol ez, hol az kerül felszínre, néha drágakő, máskor szemét, vagy akár közömbös homokszemek. Süllyednek és emelkednek, mint az áradás, lassú fodrokban, vagy viharos tajtékzással...

Egy sötét domboldal apró vibráló fényei egy éjszakai utazáskor vésődtek belém. Távoli ragyogó csillagocskák, megannyi ismeretlen ház villanyfényes ablaka, sűrűn tele-szórva velük a táj. Nem is tudom, miért pont az agyagfalba épített fecskefészkekhez hasonlított nekem ez a látvány, talán mert az éjszaka és a távolság olyan egyformává varázsolta őket.

Tizenhat éves voltam. Az éjszaka pedig csodálatos volt és az tűnt számomra a legcsodálatosabbnak, hogy az a sok pici vibráló pont, embereket, családokat jelent, sorsokat, tragédiákat, születést és halált. Mind más és más, de a távolság és múlt idő összemosza, elsodorja őket és nyomuk sem marad.

Akkor sajnáltam először, hogy nem lehet minden ember sorsát leírni, hogy nyoma maradjon annak a rövid időnek, amit életnek nevezünk.

Ismerőseim: Éva, Gizella, Helén, Juszti néni, mind megpróbáltak megörökíteni valamit, amit fontosnak tartottak,

ezzel is hadakozva az értelmetlen, nyomtalan elmúlás ellen, de mindannyian feladták és elsodorták őket a szürke hétköznapiak. Ők a többség jelképei. Hosszú novemberi éjszakákon, mikor az eső fáradtan csepereg kinn a kopasz ágak között, ezek a lányok, asszonyok suttogják el nekem életüket. Róluk szólnak történeteim.

Azokról a viszonylag kevesekről, akiknek sikerül valamivel kitűnni, a sztárokról, a celebekről amúgy is írnak nálam hívatottabb alkotók.

2.

- Juszti néni! Mik ezek a pepita füzetek itt? Önéletrajzot írtál, vagy valami családregeényt?

- Ugyan, hagyd! Ez csak olyan irka-fírka. Álmodozás, időtöltés az egész... Vedd úgy, hogy amolyan hétvégi szórakozás... Hiszen tudod, mennyit kell gürcölni manapság! Mindenki megpróbálja kicsit megszépíteni maga körül a világot. Nem csodálom, hogy legtöbb ember a szombatot és a vasárnapot szereti legjobban a hétből. Ilyenkor van idő a hobbyra, pihenésre, egy kis huncutkodásra, kicsit elfelejteni ezt a szürke világot. Reggel még egy csipetnyi ábrándozásra is jut idő. Félálomban születnek a legjobb ötletek. Hét végén más a világ és ebben a más világban más személyiség válhat belőlünk. Képzeletben szabad a pálya. Ha főzöl egy jó kávé, mesélek neked.

Mindig féltem a magasságtól: tériszonyom van... de vasárnap reggel repülőgépet vezetek, vagy legalábbis stewardess vagyok egy csodálatos gépen. Miért ne? Vagy hegymászóként lihegek a Kilimandzsáró csúcsa felé. Voltam már matróz és szépségkirálynő is. (*Ne nevéss!*) Ki tilthatja meg? Az álmok azért álmok, hogy beteljesítsék az elérhetetlent.

Néha a reggeli révedezésben megírom az önéletrajzomat... Képzeletben. Persze ilyen is lehetne, ha szüleim idejekorán elköltöznének Pécsről... ide a délnyugati határszélre... Igen! Így kezdeném:

Zalában születtem. Apám szerint a véletlen műve vagyok. Talán ez az oka, hogy szeretem a rejtvényeket, a játékot, vicceket, vidám ugratást, sőt néha egy kis ártatlan átverés, tréfa sem idegen tőlem. Eddigi életemet mégis alapvetően az irodalom szeretete és a szerelem irányította. *(A szerelem irányította... Hú! Ez nagyon tetszik !)*

Érettségi után magyar-könyvtár szakra vettek fel *(Még mit nem! Hiszen nem is oda jelentkeztem!)*, de egy csinos matektanár rábeszélésére 1 év halasztást kértem és helyettesítőként adminisztrátor lettem egy iskolában. *(Látom már, hogy ebből rémálom lesz: utálom az adminisztrációt!)*

Mire az év letelt már nem akartam könyvtáros lenni, de adminisztrátor se. *(Ez biztató...)* Már a matektanár se érdekelt. *(Jaj dehogy nem, hiszen a valóságban hozzá mentem feleségül...)*

Ekkor történt, hogy Sydneyből hazalátogatott családkunk régi barátja, akit addig én csak verseiből, novelláiból ismertem. *(Na, milyen legyen a fickó?)*

Máig se tudom eldönteni, hogy műveibe, vagy a tapasztalt charmeurbe szerettem bele, de meg sem álltam Ausztráliáig. *(Ha ki tudom nyitni a szemem, megiszom a kávé és megnézem a térképen Ausztráliát... Majd, de még nincs vége az álomnak...)*

Mindketten szeretjük az állatokat, a békét, a csendet. *(Naaa ! Hiszen ez akár igaz is lehet !)*

Még kutyáink sem veszekszenek: Brumi és Hektor.
(*Brumi ugyanis itthon kergeti a cicákat, Hektor pedig az ausztrál szukák kedvence... ha csak ki nem heréltette a vén kújon, mint azt a szerencsétlen macskáját ...*)

Egy apróság kimaradt: Néha verseket is írok. Komolyan.
(*Ajajaj... úgy látszik felébredtem! Istenkém, hol van az a kávé?*)

Figyeltél? Na látod! Valahogy így teltek meg írásaimmal ezek a füzetek.

Klári, ígértél egy jó kávé, igazán hozhatnád már!

– Mondd csak, Juszti néni, te mindig itthon ültél és csak álmodoztál? Utazni, világot látni soha nem akartál?

– Erre nehéz egyértelmű választ adni. Jó lett volna szét-nézni a világban, de magát az utazást soha nem szerettem. Mindig vágytam valahol máshol élni, új tájon, városban körülnézni, de hát azt utazás nélkül nem lehet megoldani. Jár-tam azért pár helyen. Voltam a Keleti-tenger partján, aztán Moszkvában, Belgrádban, Bukarestben. Leginkább itthon, a Balaton partján nyaraltunk évente két-három hetet szakszer-vezeti üdülőben. Azt megengedhettük magunknak. Na és Te? Voltál már például Berlinben?

Egy vacsora a tv toronyban! Felejthetetlen. Be lehet látni onnan szinte az egész várost...

Engem a társaság férfitagjai előzékenyen az ablak mel-letti helyre akartak tessékelni, ahonnan a legszebb a kilátás, de én az egyenjogúságra hivatkozva elhárítottam minden ajánlatot. Ablak? Üvegfal! Mintha egy óriási buborékban lebegne az ember a város felett és ez a csodálatos alkotmány még forog is. Forog, lassan...méltóságteljesen. A vacsora végére teszi meg a 360 fokos fordulatot. Pontos, mint az óramutató, de szédítő... Alig mertem felnézni a tányéromról, és ha mégis, akkor csak a horizont szélét kutattam. Lefelé ? Az istennek se! Így is olyan érzésem volt, hogy a torony karcsú zsiráfnyaka képtelen megtartani a hatalmas gömbfe-jet és mi asztalokkal, tányérokka, pincérekkel együtt ment-hetetlenül a mélybe fogunk zuhanni...

Ha Bécsben jársz, szánj egy estét a Práterre is! Az óriáskerék kabinjaiból csodálatos aivilágított város látkepe. Biztos, hogy csodálatos, mert az utasok lelkenvezve ugráltak egyik oldalról a másikra, hogy mindent lássanak. Vidáman biztatták egymást, lelkes "Nézd! Ott, ott!" – kiáltásokkal. Engem is be akartak vonni ebbe a nagy közös ámuldozásba, én azonban megkapaszkodtam azon a helyen, ahol indulás előtt elhelyezkedtem. Ha az életembe került volna, akkor se lettem volna képes elmozdulni onnan. Csak akkor oldódtam fel kissé, mikor már éreztem, hogy közeledünk a biztonságot jelentő föld felé.

Tériszonyom van. Irtódom a mélységtől, magasságtól, a széles, forgalmas terektől. Repülőgépre hatökörrel se lehetne felhúzni – ahogy mondani szokás. Nem tudom biztosan, hogyan kezdődött, azt sem, hogy mi okozta.

A középiskolában még kutya bajom se volt. Legjobb barát-nőm a 4. emeleten lakott. Teraszokról számtalanszor néztük együtt a Széchényi tér forgatagát. Máskor a lépcsőház korlátjának támaszkodva beszélgettünk életről...halálról, vagy bámultuk a csigalépcső izgalmas tekervénye közé zárt, szédítő perspektívát.

Nem emlékszem rá, melyikünk ötlete volt egy délután, hogy másszunk át a karfán, de egyszer csak ott csimpaszkodtunk mindketten a korláton kívül és a mélység fölött kapaszkodva, szinte élveztük a veszélyes produkciót, átélve a borzongás gyönyörűségét a gondolatra, mi lenne, ha... mi lenne, ha ... elengednénk az izzadó tenyerünkbe simuló korlátot. Ha akkor valaki elkezd számolni:

egy-kettő-há..., hát akkor most nem mesélhetnék erről. Ebben teljesen biztos vagyok.

Sem büntudat, sem aggodalom nem volt bennem, sem előtte, sem utána, pedig lehetett volna.

Jól tornásztam. Odahaza, kiskoromban, gyakran az ablakon keresztül közlekedtem az utca felé.

Most a magasság hasonlíthatatlanul nagyobb volt, de tudat alatt bizonyára megvolt a biztonságérzet, hogy képes vagyok megtartani magamat. Barátnőm azonban fél fejjel alacsonyabb volt nálam, zömökebb, olyan kis ügyetlenke, tornaórán a sorban mindig hátul botladozott s még a többiekkel egyszerre lépni sem volt képes. Akkor, ott a magasban, egy pillanatig sem féltettem, eszembe se jutott, hogy leeshetne...

Nem tudom felidézni, mennyi ideig tartott ez az ésbontó függeszkedés és arra sem emlékszem, hogyan másztunk vissza, könnyedén átlendülve, vagy görcsös igyekezettel... Örültünk, hogy megúsztuk, mint egy veszélyes kalandot. Hiszen az is volt! Már a biztonságos folyósón állva, lesütött szemmel, pirulva vihagtunk, mintha valami első, idétlen szexuális próbálkozáson estünk volna át. Soha többé, egyikünk sem hozta szóba.

Valami mégis elomlott. Csak még nem tudtam róla.

Pár évvel később, Szegedre utaztam matematika versenyre a pécsi csapat tagjaként. A versenyen délelőtt túlesztünk, minden szorongás, izgalom elmúlt, már mindent megbeszéltünk, akár a kártyások a parti után, ki mit, hogyan csinált, mit lehetett volna, hogyan lett volna egyszerűbb, célyszerűbb. Tudtuk, hogy a tényleges eredményeket és az elért helyezést, csak hetek múlva ismerjük meg. Már nem volt tét. Legalább érezze jól magát mindenki... Természetesen közösen végigjártuk a város nevezetességeit. A szegedi dóm sem maradhatott ki. A felszabadult öröm ellenére igyekeztünk a

helyhez illően viselkedni, de azért hol innen, hol onnan hal-
latszott egy kis kuncogás, viccelődés. Egészében azért szé-
pen, libasorban mentünk fel a toronyba. Már majdnem felér-
tük, mikor az előttem haladó fiú kinézve a keskeny ablakon,
felnevetett:

–Mi lenne, ha én itt kimásznék?

Lehet, hogy csak tréfált, de rajtam kitört a pánik:

–Ne! Ne!

A többiek heccelték:

–Mássz ki Tóni! Nem mersz kimászni? Nem vagy ma-
gyar!

Már sírtam.

–Ne, ne! Ugye nem?

Persze, hogy nem mászott ki. Később azt mondta, hogy nem
is akart...

Tériszonyom van.

Talán ott kezdődött Szegeden... vagy sokkal régebben...
azon a csigalépcsőn, a negyedik emeleten...

4.

Az asztalra tettem a nagy tál frissen mosott almát.

– Csak ezzel tudlak megkínálni Juszti néni. Szereted? Én nagyon!

Kivett egyet, a szélsőt. Óvatosan kettévágta, és nekem nyújtotta a felét. Nem értettem, de elvettem a kezéből, hogy ne hozzam zavarba. Furcsán nézhettem rá, mert belepirult.

– Így szoktam meg. – mondta elgondolkodva. – Látnod, hogyan beleivódik az emberbe a múlt! A mozdulatokba ...a lélekbe...

Falun laktunk, mikor az első fiam született. 1600 Ft volt a fizetésünk. Kettőnknek, összesen, akkor már négyünkre, hiszen a mama is velünk volt egy darabig. Lakbér... villany... tüzelő... A babának a pongyolám maradékából varrtam rugdalódzót. No hiszen! Jól nézett ki vele! Három hónaposan zöld-fekete kockás hálósákban... Mikor beteg lettem, a kórházba is abban vittem magammal. Nem hagyhattam otthon, hiszen még szopott. Képzeld csak, a férjem biciklin jött minket látogatni: 25 km oda, 25 vissza... tanítás után... de jött.

Aztán mikor hazakerültünk, azt mondta a védőnő: Reszelt almát is kell már adni a kicsinek, nem csak tejet. Én istenem, honnan vegyük! Nem volt nekünk se almafánk, se almánk... és már december volt...

Azt mondták, a gazdag Pitának tele a pincéje almával. Jó ismerősünk volt, két gyerekét is tanította a férjem: egyik hatodikba, másik nyolcadikba járt. Többször is megállította az utcán Tónit:

– Jöjjön tanár úr, annyi almánk termett idén, hogy sose fogyunk ki belőle. Hozzon egy nagy szatyrot, azt jól megtetőzőm. Az kell, ilyenkor télen. Egészséges. Van nekem elég, maguknak is jut, amennyi csak kell!

Húzódózott a párom, a tanítványai miatt, de most, hogy a védőnő ajánlotta, a zöldségesnél pedig alig volt valami árú ... a gazda meg újra és újra megszólította hazafelé menet, hogy mikor jön már kicsit beszélgetni, ott van az a sok alma is... szívesen kínálja... bizony örülünk, hogy megoldódik a dolog. Egyik délután rászánta magát és ellátogatott az almáért.

Kifelé jövet, pinceajtóban rárakta a gazdag Pita János a mérlegre a szatyrot. 7 Ft-ba számolta kilóját... Hissen tél volt! Alig tudta a párom kifizetni. Még szerencse, hogy vitt magával pénzt. Így jutott alma a mi fiacskáknak. Fél almát kapott egy evésre. Hámozva, reszelve. A héját megettem, Tóni a csutkát kérte, hogy semmi vitamin kárba ne vesszen.

Csak hogy tudjad: 3 Ft volt akkor a kenyér, 40 fillér egy Troli csoki, 8 Ft 80 fillérért több mint 25 kilométerre, Kanizsáig vitt el a busz. Annyiért már érdemes volt biciklire ülni a szegény embernek, ... ha jó volt az idő.

A következő évben már nekünk is jutott, ha több nem, kettőnknek egy alma. Tóni erőltette, egyem csak, hiszen a doktor is mondta, mennyire vérszegény vagyok... Dehogyan is! Mi mindig mindent megfeleztünk... Annyira belénk ivódott a szegénység, hogy ha három almánk volt, mind a hármat egymás után, felesben ettük meg. Ma is így van... így maradt. Sokszor nevetjük, ha valamelyikünk narancsot bont. Jutna egész, több is ha kell..., de mi csak felezgetjük sorban mindegyiket...

5.

– Jaj drágám, dehogy sértettél meg azzal, hogy néninek szólítottál! Mondhatsz nekem bármit: javakora-beli szépasszonyt, öreganyámat, vagy akár vén boszorkányt is! ...– tört ki Jusztikából a szóáradat, majd a tükör elé perdülve illegetni, vizsgálgatni kezdte magát, és máris folytatta:

– Tudod mit szokott mondani az anyám? Öreg a Mecsek, meg az országút! Én is így vagyok vele, de mondani? Mondani mindent lehet! Csak egyet kérek tőled szívecském: soha ne nevezz Nyúlanyónak!

Biztosítani szerettem volna, hogy ilyen szó a világért se jutna eszembe róla, hiszen a nyulak szépek, csendesek... talán ...igen, talán egy kereplő, vagy egy imamalom... de Nyúlanyó...soha! Szerencsére még egy hang se hagyta el a száját, már magyarázta tovább:

– Imádom az állatokat. A nyuszikat is, de Nyúlanyó nem leszek!

Mintha az erőltetett fiatalos lendület teljesen kimerítette volna, letottyant a legközelebbi székre. Elhallgatott és kicsit lepittyedt a szája.

– Pistike már iskolás volt, mikor a második gyerekként vártuk. Nem is képezed, milyen sápadt kis vérszegény asszonyka voltam én abban az időben...küldtek is egyik orvostól a másikhoz, hogy kicsit megerősödjek... de mindenhol csak a félreértés fogadott. Még a száját se nyitottam ki, már azt hitték, azért jövök, mert nem akarom megtartani a babát. Győztem magyarázkodni!

A értetlenkedés végigkísért 9 hónapon át. Még a röntgen-szoba félhomályában pislogó idős orvos is rám mordult, mikor végre sorra kerültem:

– Maga már megint itt van? Minek maguknak annyi gyerek?

– De kérem, én még önnél soha nem jártam! Még csak egyetlen fiam van, és...

Szemügyre vett, de még csak elnézést se kért.

Szerencsére sok segítőkész barátságos emberrel is találkoztam és valahogy csak elmúlt az a pár hónap, mint annyi más...Végre kikerültem az egészségügy labirintusából, és karomon egy egészséges babával utaztam haza.

Anyám fogadott.

– Hallgasd csak meg a fiad köszöntőjét!

Édesanyám szívesen írt amolyan csasztuskaszerű versikéket. Most kilencéves nagyfiamnak tanított be egyet. A gyerek szépen, bátran szavalt. Egyszerre megállt. Azt hittem vége, de anyám noszogatta:

– Na! Tovább!

Pisti meghajolt, leszegte a fejét, aztán kifutott a kertbe. Akkor már sejtettem, hogy az én heccmester anyám, már megint kifundált valamit... Már előre féltem, mit találhatott ki...

Nem kérdeztem semmit.

– Elmondjam a végét?– meg se várta, szeretném-e hallani – Elmondom! – lelkesedett.

Nem szóltam egy szót se, de már mondta is:

– Legyél olyan szapora, mint a nyulak az ólba! – szavalta, aztán még mindig értetlenül, felém fordult:

– El nem tudom képzelni, mi nem tetszik ezen a gyerekeknek! Már megtanulni is alig akarta!

Jusztí néni nagyot sóhajtott, mintha valami világrengető problémáról számolt volna be.

– Nem baj! Fő, hogy a fiam érezte, hogy ezt nem lehet... ezt nem mondhatja az édesanyjának! – fejezte be a történetet Jusztí néni. Aztán még hozzáfűzte:

–Valahogy nem tudtam teljesen elfelejteni...Talán az előzmények miatt... de nagyon kérlek, soha ne nevezz Nyúlanyónak! – azzal megkaparintotta a tükör előtt fekvő rúzsomat és a vastagon felmázolt réteggel megpróbálta kicsit vidámabbra mázolni öregecske arcát.

6.

Ránk szakadt ez a rettenetes kánikula. Éppen olyan forróság van, mint akkor, amikor Berci megérkezett.

A család a leghűvösebb szobában próbálta átvésszelni a meleg délutáni órákat. Minden ajtó, ablak tárva volt, hátha a légáramlás segít rajtunk.

Hirtelen belépett a szobába egy jókora vörös szőrtömeg: egy hatalmas, idegen macska. Megállt és szinte komor tekintettel végigmért minket. Kíváncsian vártuk, mi lesz most?

A jövevény nem zavartatta magát, körbejárta a lakást, megtalálta Cili cicánk edénykáját és elfogyasztotta a maradék ételt.

Másnap a jelenet megismétlődött. Akkor már megfigyeltük, mit csinál, hova megy, merre jár. Az éjszakát a ház előtti fán töltötte.

– Nagyon szép, hosszúszőrű példány. Elkóborolt és talán keresi a gazdáját. – mondta a párom.

Hamarosan kiderült, hogy egy közeli ház lenne az otthona, de a kutyák miatt nem tudta elfogadni a helyet. Már a kábeltévé útján is kerestették.

Hiába vittük vissza, a cica újra és újra megszökött és látszott, hogy nálunk akarja bekvártélyozni magát. Végül a gazdája megsajnálta és nekünk adta.

Nekünk is volt egy kutyánk, de attól nem tartott. Így már hárman voltak a ház körül, Ulti, a kutya, Cili a kis fekete nőtény cica és Berci az ivartalanított hajdanvolt kandúr.

A nagy fákkal, bokrokkal beültetett kerten meg tudtak

osztozni. Berci élvezte a nyugalmat és egész nap a hűs bokrok alján pihent.

Ilyen egyetértésben teltek az évek. A kutya respektálta Bercit, de valami miatt a fekete Cili cicával egyre ellenségesebben viselkedett. Bármit próbáltunk, ha szeme elé került megkergette.

Egy újabb forró nyári délutánhoz kapcsolódik a következő, számomra szinte hihetetlen élmény.

Cili cica kicsit óvatlanabb volt, mint máskor, és megkövülten láttam, hogy a kutya utolérte. A távolság és az ijedtség miatt közbe se tudtam lépni, csak kiabáltam, de a kutya rám se hederített...Cili már csak kapálódzni és jajveszékelné tudott. Ebben a pillanatban a nagy vörös szőrösöm, mint egy lövedék röpült elő az egyik bokor aljáról, egyenesen a kutya orrának... és úgy támadott, mintha legalább száz körme lenne. Harcról szó se volt már. Ulti rémületében elengedte Cili cicát és fejvesztve menekült.

Berci visszavonult a bokor alá aludni. Talán a régi szép idők jutottak eszébe, amikor még az ilyen lovagias tettekért a cicahölgyek hálásan dorombolták körül.

7.

– Jó, hogy jössz! – fogadott Juszti néni – most fogom a csirkemájat sütni. Ha szereted, velem tarthatsz.

– Nem lesz az elég kettőnknek, talán még a szafttal együtt sem!

– Már hogyné lenne! Csak nem gondoltad, hogy egyetlen csirke májára akarlak itt tartani? – nevetett a vénaszszony – Fél kilót hoztam a boltból. A szíveket már leszedtem, az a macskáé lesz. Megmosom, darabolom, és már sütöm is.

– Azt hittem, Juszti néni nem eszi a boltit, csak az otthon nevelt, kukoricán hízottat.

– Nem tartok én baromfit kedvesem, tudhatod. A piacon vett élő meg...? Az is csak tápos csirke, mint ez a feldolgozott. Régen volt az, amikor még tudtuk, mit eszünk!

– Úgy olvastam, nagy az ellenőrzés. Minden szállítmány csirkéből vinni kell előre bevizsgáltatni, egészsége az állomány, nem gyógyszerezték-e tele őket.

– Tc! Nekem mondd? Magyar ember ésszel él! Már az elején elkülönítik azt a pár darabot a többtől, amit be kell mutatni. Így nem akadnak fenn a vizsgálaton. A többi meg... Na, mindegy.

A mai újságban olvastam, hogy a mostani gyerekek, amíg felnőnek, annyi penicillint fogyasztanak el a csirke, disznó és egyéb hússal, hogy mire szükség lenne rá, már nem lesz hatásos... Ezért mondom, hogy jobb, ha nem tudjuk mit eszünk. Az EU szabvány szerencsére ezt is megszünteti. Akit eztán rajtakapnak az ilyen mismásoláson, az megnézheti magát! Nem is tudom... szabvány már van, de lehet, hogy az ellenőrzés még a régi... – dünnyögte, azzal

nekilátott a sütésnek. – Ne búsulj, jó lesz ez, meglátod!

– Hú, de finom az illata!

Jusztí néni nagyot sóhajtott:

– Ha májat sütök, mindig a dobozos májzsír jár a fejemben. Régebben gyakran jártunk bevásárolni a közeli városba, mert ott hosszabb volt a nyitvatartási idő, mint nálunk, munka után is ráért az ember odamenni, a kínálat is nagyobb volt. Ilyenkor végignéztük az élelmiszerbolt teljes választékát. Megpakoltuk a kis Trabant csomagtartóját, hogy hetekig ne legyen gond rá. Máskor csak pár kiflit, vagy egy zacskó narancsot vettünk a gyerekeknek és már mentünk is tovább. Megtehettük, olcsó volt a benzin.

Egy ilyen alkalommal az egyik hűtőpult előtt feltűnt egy fiatalember. Tiszta, de kicsit kopott ruhája valahogy elűtött a vásárló városi tömegtől. Hosszan gusztálta a kitett árut. A kosarában még csak vagy fél kilónyi kenyér volt, de nem sietett. Többször levette a polcra ugyanazt a műanyag dobozt, közben megnézte a pénztárcáját. Hosszas habozás után úgy tette kosarába az árut, mint akit teljesen megbűvölt a lehetőség, valami csodálatos csemegének a reménye. Kicsit bizonytalanul álldogált még, aztán mégis pénztárhoz ment és fizetett.

Összenéztem a párommal. Ezt meg kell nézni! Én is levettem egy ugyanolyan dobozkát. Ezt olvastam rajta:

MÁJZSÍR
10 dkg

Összefutott a számban a nyál. Talán az előbbi jelenet hatására, szinte már éreztem a sültmáj szaftjának zamatát. Milyen jó lesz forró teával a különleges májzsíros kenyér!

Otthon aztán ért egy kis meglepetés! A dobozban közönséges disznózsír volt, sem színe, sem szaga nem mutatta, hogy több köze lett volna a májhoz, mint hogy a disznónak, amelyiknek a hájából kiolvasztották, mája is volt.

Na jó, nem került sokba. Ettünk mást. Én csak azt a szegény embert nem tudom elfelejteni, aki a pénzecskéjét számolta a nagy vágyakozásban, hogy egy kis finomságot kenjen a kenyerére. Látod, ez a reklám. A reklám embertelensége.

Gyere, üljünk neki, jó ez a máj. Hát még a májzsír puha kenyérrel!

8.

Azokban a békés években, amikor alig volt valamink, egyetlen kincsünk egy viszonylagos biztonság volt. Dolgoztunk, vagy csak mímeltük, de valami minimális megélhetés mindenkinek jutott.

Ebben az állóvízben szinte minden nap egyforma volt. A régi ünnepek elkoptak, vagy inkább mi koptunk ki belőlük, az újak pedig még nem gyökereztek belénk. Talán azért, mert amolyan „muszáj ünnepek” voltak. Készültünk rájuk, mert készülni kellett, mentünk ünnepelni, felvonulni, mert menni kellett.

Talán ezért, talán másért, kitaláltunk magunknak saját apró ünnepeket, amikbe nem szólhatott bele a politika, és nem is lobogtak rajtuk sem csillagok, sem zászlók.

A munkahelyi névnap. Voltunk hozzá vagy harmincan. Majdnem minden hónapra jutott belőle. Olykor több, máskor kevesebb, vagy egy se. Egyszerre tartottuk meg a hónapban esedékes összes névnapot. Az ünnepeltek egy-egy tál rágcálnivalót hoztak, meg italt, aztán munka után elbeszélgettünk, míg elfogyott a szerény trakta.

Természetesen ajándék is volt. Kívánság szerint, de kétszáz forintban limitálva. Erre havonta egy tízest adott be mindenki. Jó pénz volt az akkor! Ennyi volt egy buszjegy a közeli városig.

– Mi a kívánságod? – kérdezte a fő szervező, mikor sorra kerültem.

– Egy babát szeretnék – mondtam. Nem is tudom, hogyan jutott éppen ez eszembe. Talán, hogy kitűnjön a sablonból, az ital, könyv, háztartási apróságok sorozatából, vagy csak a hecc kedvéért?

Rám is csodálkozott a vásárlással megbízott kolléga. Sőt, szinte sajnálkozva súgta:

– Nem volt babád? Ugye gyerekkorodban nem kaptál játékokat és most, harmincasan ezt szeretnéd bepótolni?

– Nem is tudom – mondtam az igazságnak megfelelően és szerettem volna megmagyarázni, hogy talán inkább nosztalgia, vágyódás az elszállt és visszahozhatatlan gyermekkor után, a sok-sok játék után, amit kiskoromban kaptam, aztán felnőtt fejjel továbbadtam a rokon gyerekeknek... de mielőtt ezt is elmondhattam volna, a kolléga már tovább lépett bólogatva, mint aki mindent ért.

Másnap újra megállított:

– Megnéztem a babákat. Egy valamirevaló baba nem jön ki a keretből. A többit neked kell kifizetni.

Ez nagyon prózaian hangzott. Én vegyek magamnak ajándékot?

– Hagyd csak! Szamárság volt. Vegyetek inkább hat poharat, arra mindig szükség van. Remélem, az nem kerül túl sokba.

– Igen. Butaság volt babát kérni – meséltem otthon. Édesanyám is bólogatott, és jót neveltünk rajta, hogy nekem kellett volna adakoznom saját „meglepetésem” érdekében.

Családi körben a hagyományos ünnepeket is megtartottuk, akárcsak régen. A Húsvét és a Mikulás a kicsiké volt, de Karácsonyra az egész család készült. A gyerekek koruknak megfelelő játékot, könyvet, társasjátékot kaptak. A felnőttek is megajándékozták egymást. Hetekig dugdostuk az ajándékokat egymás elől, még akkor is, ha minden fantázia nélkül, minden évben szinte ugyanazt tettük a fa alá. Anyámnak ruhaanyagot, férjemnek nyakkendőt. Én az utóbbi években illatszert kaptam.

Nem maradt el a csengőszó, a gyertyafény, és a csillag-szóró sem. Elénekeltük a Mennyből az angyalt, meg, hogy Pásztorok keljünk fel, aztán átadtuk egymásnak az ajándékot, amit nem csak megköszönni illett, de csodálkozni is, mutatva, hogy mennyire meglepődünk. A srácok addigra már a fa alatt bontották a saját csomagjaikat.

Édesanyám ajándékát kaptam meg a legutoljára. Egy szépen becsomagolt, felszalagozott dobozt. Kibontottam.

Egy baba volt benne. Alvóbaba. A haja barna, mint akkor még a magamé is... és mint édesanyámé fiatal korában. Ruhája fodros, fehér, narancsszínű pettyekkel. Köszönöm anyu!

A vitrinbe került, hiszen már régen kinőttem a babázásból... és mégis nagyon örültem.

Egyszer csak eltűnt az egyik cipője. Aztán a zoknik is. Egy napon arra figyeltem fel, hogy az arcát valaki összefirkálta tintaceruzával. Nem kerestem, melyik fiam tette, úgysem lehetett jóvátenni. Lemoshatatlan volt. Beleivódott, mint egy tetoválás, vagy mint anyám arcába a ráncok.

Mikor pár év múlva észrevettem, hogy csak az egyik szemét tudja kinyitni, kitelepítettem a vitrinből. Már csak lom volt. Nem fűzött hozzá semmi.

Azóta eltelt néhány évtized. Nem tudom, hova folyt el az idő... Mostanában gyakran eszembe jut az utolsó babám. Ha tudnám, hol keressem, a föld alól is kikaparnám.

Nem maradt más emlékem, csak ezek a régi pepita füzetek. Némelyiknek már foszladozik a széle. Amíg lehet, megőrzöm őket.